

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Nora Hlavatá

Rozvojová a migrační politika jako nástroje soudobé turecké geopolitiky

Development and migration policy as instruments of contemporary Turkish geopolitics

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Jiří Hasman, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 7. 12. 2018

Bc. Nora Hlavatá

Podpis.....

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat RNDr. Jiřímu Hasmanovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a za čas a trpělivost, kterou mi během jejího vypracování věnoval.

ABSTRAKT

Jednou ze zemí, která se v posledních letech těší velkému mezinárodnímu zájmu, je Turecko. Dlouhé období pasivní zahraniční politiky orientované primárně na Západ bylo vystřídáno velice aktivní zahraniční politikou zaměřenou na vlastní region. Turecko zahrnuje do své zahraniční politiky nové nástroje a aktivity, které jsou více v souladu s pozicí střední mocnosti. Dva z nástrojů zahraniční politiky, které pro Turecko v posledních letech nabyly na důležitosti, jsou rozvojová pomoc a migrační politika, respektive jeho reakce na uprchlické krize. Vliv na to má mimo jiné i fakt, že v důsledku syrské krize Turecko v současné době hostí na svém území více než tři miliony uprchlíků. Základním cílem této diplomové práce je analyzovat změny v migrační a rozvojové politice Turecka v kontextu jeho celkové zahraniční politiky a též způsob uplatnění těchto témat k navyšování své měkké síly. Obecnějším cílem pak je pokusit se využít zjištěných poznatků pro rozšíření Two-Good teorie o nástroje měkké síly. Two-Good teorie se snaží vysvětlit chování států z hlediska jejich směřování k udržení současného stavu, nebo změny současného stavu v různých oblastech mezinárodních vztahů. Jak z diplomové práce vyplynulo, Turecko využívalo zmíněné nástroje k budování své pozice především na začátku milénia po nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje k moci. Jasně definovaná geopolitická vize a ekonomická prosperita dala vzniknout velice aktivní zahraniční politice. Jako střední mocnost Turecko dokázalo v této době formulovat obě politiky tak, aby přispívaly jeho statusu odpovědného regionálního hráče. Pokračující syrská krize a destabilizovaný region Blízkého východu však ukázaly, jak moc byla turecká pozice závislá na křehké stabilitě v regionu. V posledních letech, kdy se Turecko bezesporu cítí ohrožené okolní situací, vidíme odklon od nástrojů měkké síly k daleko tradičnějším nástrojům tvrdé síly. To se projevilo i na jeho přístupu k rozvojové pomoci a řešení uprchlické krize. Tyto nástroje se dostávají z pohledu budování a posilování pozice Turecka do pozadí a z hlediska Two-Good teorie tak slouží spíše k udržování stavu.

Klíčová slova: Turecko, uprchlické krize, zahraniční politika, rozvojová pomoc, migrace, Two-Good teorie.

ABSTRACT

One of the countries that has enjoyed great international interest in recent years is Turkey. The long period of passive foreign policy oriented primarily towards the West has been replaced in recent years by a very active foreign policy focused on its own region. Turkey has included new instruments and activities in its foreign policy that are more in line with the position of the Middle Power. Two of the foreign policy instruments that have become important in Turkey include development aid and migration policy, or more precisely its response to refugee crises. This is also due to the fact that, as a result of the Syrian crisis, Turkey currently hosts more than three million refugees on its territory. The main goal of this thesis is to analyze the changes in Turkey's migration and development policy in the context of its overall foreign policy, as well as the way in which these issues are used to increase its soft power. The more general goal is to try to use the findings to enrich the Two-Good Theory with soft power tools. The Two-Good Theory attempts to explain the behavior of states in terms of their inclination towards maintaining status quo or changing the status quo in different areas of international relations. As shown by the diploma thesis, Turkey used these tools to build its position, especially at the beginning of the millennium after the Justice and Development Party's entry into power. Clearly defined geopolitical vision and economic prosperity have created a very active foreign policy. As a middle power, Turkey has managed to frame both policies at this time in such a way that it contributed to its status as a responsible regional player. The ongoing Syrian crisis and the destabilized Middle East region, however, showed how much the Turkish position depended on fragile stability in the region. In recent years, as Turkey feels endangered by the surrounding situation, we see a shift away from soft power instruments to far more traditional instruments of hard power. This was inevitably reflected in its approach to development aid and refugee crisis solutions. These instruments are being overshadowed in relation to building and strengthening Turkey's position and, from the viewpoint of the Two-Good Theory, are more likely to contribute to maintain the status quo.

Key words: Turkey, refugee crisis, foreign policy, development aid, migration, Two-Good Theory.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Teoretická část.....	14
2.1	Střední mocnosti.....	15
2.1.1	Turecko jako střední mocnost.....	18
2.2	Teoretická východiska analýzy zahraniční politiky.....	18
2.2.1	Two-Good teorie.....	21
2.2.1.1	Zaměnitelnost nástrojů zahraniční politiky.....	25
2.2.1.2	Nástroje zahraniční politiky.....	27
2.2.2	Rozvojová pomoc jako nástroj zahraniční politiky.....	28
2.2.3	Migrace jako nástroj zahraniční politiky.....	32
2.2.4	Vytváření aliancí jako nástroj zahraniční politiky.....	34
2.3	Shrnutí a vymezení otázek.....	36
3	Metodika a použitá data.....	39
4	Empirická část.....	43
4.1	Turecko od svého vzniku do 80. let.....	43
4.2	Turecko mezi lety 1980-1990 – vláda Turguta Özala.....	46
4.2.1	Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie.....	49
4.3	Turecko od roku 1990 do nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje – 1990-2002 51	
4.3.1	Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie.....	54
4.3.2	Zahraníční pomoc.....	57
4.3.3	Uprchlícké krize.....	61
4.3.4	Téma zahraniční pomoci a uprchlíků v diskurzu 1990-2002.....	63
4.4	Turecko za vlády Strany spravedlnosti a rozvoje 2002–2017.....	68
4.4.1	Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie.....	73
4.4.2	Zahraníční pomoc.....	79
4.4.3	Syrská uprchlická krize.....	86

4.4.3.1	Turecko-unijní vztahy	89
4.4.4	Téma zahraniční pomoci a uprchlíků v diskurzu 2002-2017	91
5	Závěr a diskuze	97
	Seznam literatury a zdrojů:	103

Seznam zkratek

AKP – Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi)

BSEC – Organizace černomořských ekonomických společenství (Black Sea Economic Cooperation)

CINC – Composite Index of National Capabilities

COW – Correlates of War

EU – Evropská unie

GAUN – Valné shromáždění OSN (General Assembly of the United Nations)

HDP – Hrubý domácí produkt

MFA – (Turkish) Ministry of Foreign Affairs

NYT – The New York Times

ODA – Oficiální rozvojová pomoc (Official Development Assistance)

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-Operation and Development)

OSN – Organizace spojených národů

PKK – Strany kurdských pracujících (Partiya Karkerên Kurdistan)

TG – Two-Good (teorie)

TIKA – Turecká rozvojová agentura (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

UCDP – The Uppsala Conflict Data Program

UNCTAD – Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development)

UNHCR – Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (United Nations High Commissioner for Refugees)

WB – Světová banka (The World Bank)

WITS – World Integrated Trade Solution

YPG – Lidové obranné jednotky (Yekîneyên Parastina Gel)

Seznam grafů

Graf 4.1 Srovnání vývoje HDP Turecka a dalších reg. mocností 1960-2017.....	47
Graf 4.2 Srovnání vývoje CINC Turecka a dalších reg. mocností 1923-2012.....	48
Graf 4.3 Počet mrtvých v konfliktu Turecko – PKK.....	52
Graf 4.4 Vývoj HDP Turecka 1990-2002.....	53
Graf 4.5 Vývoj CINC Turecka 1990-2002	53
Graf 4.6 Vývoj ODA Turecka 1990-2002	59
Graf 4.7 Vývoj HDP Turecka 1990-2016.....	70
Graf 4.8 Vývoj CINC Turecka 1990-2012	71
Graf 4.9 Výdeje na zbrojení Turecka (% HDP).....	72
Graf 4.10 Vývoj exportu Turecka 1989-2017.....	73
Graf 4.11 Vývoj podílu regionů na tureckém exportu 1989-2016.....	74
Graf 4.12 Vývoj podílu vybraných zemí na tureckém exportu 1989-2016.....	75
Graf 4.13 Vývoj ODA Turecka 2002-2017	80
Graf 4.14 Vývoj ODA na HDP Turecka 2002-2017	80
Graf 4.15 Vývoj ODA Turecka – Sýrie.....	82
Graf 4.16 Vývoj počtu syrských uprchlíků v Turecku	86

Seznam tabulek

Tabulka 2.1: Aktivity zahraniční politiky dle TG teorie – změna/udržování	27
Tabulka 4.1 ODA Turecka pro vybrané státy 1990-2002	61
Tabulka 4.2 ODA Turecka pro vybrané státy 2003-2016	85

1 Úvod

Blízký východ byl vždy předmětem zájmu světových mocností a v současnosti je opět v popředí mezinárodní pozornosti. Jednou ze zemí, která se zásadně podílela na vývoji Blízkého východu a dnes se znovu snaží aktivně prosazovat své zájmy v tomto regionu, je Turecko. Přestože tato země geograficky náleží spíše do Asie, historicky a kulturně se vždy také jasně vztahovala k Evropě. Turecko se nikdy zcela neztotožnilo pouze s jednou z těchto identit a vždy bylo trochu asijské a trochu evropské (Aydin 2000). Geografická, historická a kulturní rozdvojenost se promítla i do jeho zahraniční politiky. Po dlouhá léta byla zahraniční politika moderního Turecka zcela jasně orientována na Západ (Zürcher 2004). S rozpadem Sovětského svazu, a tím i rigidního rozložení sil, začalo i Turecko pomalu reformulovat svou zahraniční politiku a uzpůsobovat ji novému řádu. Především po nástupu současně vládnoucí Strany spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) můžeme sledovat významný posun od tradiční turecké zahraniční politiky let předešlých (Larrabee 2010; Aras 2014). Jedná se především o zvýšenou aktivitu na mezinárodním poli. Na rozdíl od předešlého období, kdy byla pro Turecko typická orientace na Západ, začalo Turecko věnovat čím dál větší pozornost svým východním partnerům. S jeho rostoucím vlivem o něm mnozí začali hovořit jako o regionální či střední mocnosti (Jordaan 2003; Öniş, Kutlay 2017). Jak uvádí Cohen (2011), Turecko se stalo regionální mocností ve chvíli, kdy začalo využívat své pivotní pozice v rámci Eurasie. Přestože hranice Turecka nezaznamenaly od jeho vzniku žádné změny, zásadně se během jeho existence změnilo uvažování jeho politických elit, jeho ambice stát se významným geopolitickým hráčem a ekonomické a diplomatické strategie, které jsou využívány pro naplňování těchto cílů (Cohen, 2011). Pokud se podle Cohena Turecku podaří „*využít stávající nebo vytvořit nové vazby s Evropou, Blízkým východem, jižním Kavkazem, Ruskem, Střední Asií a Čínou, může se Turecko stát klíčovým vyvažovacím aktérem v rámci mezinárodního geopolitického systému*“ (Cohen 2011, s. 217-218).

Změna zahraniční politiky za vlády strany AKP, a především nárůst tureckého aktivismu, se neobešel bez zájmu odborné veřejnosti. Velké pozornosti se těšila „změna osy“, to znamená odklon od Evropy a reorientace na východní partnery. K tomuto mělo dojít v období od roku 2007, které vystřídal takzvané zlaté období europeizace. Tímto tématem se zabývá Öniş a Yilmaz (2009), kteří hovoří o změnách, ale i značné kontinuitě zahraniční politiky jak za vlády strany AKP, tak i ve vztahu k dřívějšímu období. Přestože

podle nich opravdu došlo ke změně přístupu Turecka k Evropě, nejedná se o tak drastickou změnu. Proces charakterizují jako posun od europeizace k „volné europeizaci“ (loose Europeanization) či „měkkému eurasianismu“ (soft Euro-Asianism). Změnu připisují nepříliš pozitivní veřejné debatě o vstupu Turecka do EU v Evropě či nepříznivé ekonomické situaci západních partnerů. Öniş (2011) si všímá také silné provázanosti vnitrostátní politiky s tou zahraniční, kdy si vládnoucí kruhy nově upevňují svou popularitu prostřednictvím líbivé zahraniční politiky. Ekonomickým faktorům se věnuje Kirişci (2009), který právě transformaci turecké ekonomiky přisuzuje hlavní roli na vzestupu Turecka a růstu jeho moci.

Předmětem této práce bude také podrobit zahraniční politiku Turecka analýze a přispět k diskuzi o příčinách změn v chování Turecka na mezinárodním poli. Zaměříme se však na srovnání zahraniční politiky Turecka v jednotlivých obdobích, které se vyznačují rozdílnými preferencemi vládních elit, schopnostmi/silou Turecka a v neposlední řadě rozdílnou mezinárodní situací. Takto lépe pochopíme za jakých podmínek má Turecko tendenci ty které nástroje zahraniční politiky používat. Pochopení toho, proč Turecko v daných situacích volí určité nástroje zahraniční politiky, nám může pomoci alespoň do určité míry předvídat budoucí chování země v nově nastalých situacích.

Zvláštní pozornost bude věnována dvěma vysoce aktuálním tématům, která i pro Turecko nabyla v nedávné době na důležitosti. Zaprvé se jedná o azylovou politiku, respektive tureckou reakci na uprchlické vlny, které se ho bezprostředně dotkly. Pro Turecko je aktuální především uprchlická vlna ze Sýrie, v důsledku které dnes na jeho území žije přes tři milióny uprchlíků (UNHCR 2018). Nicméně se nejedná o první uprchlickou krizi, která by zemi postihla. Turecký přístup k řešení uprchlických vln má navíc zásadní význam i pro Evropskou unii (EU), a proto si toto téma bezesporu zaslouží pozornost. Druhou politikou je rozvojová pomoc, v tureckém kontextu pak především humanitární pomoc. V posledních letech narůstá význam nových donorů zahraniční pomoci (Woods 2008), a přestože se Turecko nemůže v této oblasti vyrovnat například Číně, i jemu je potřeba věnovat pozornost. Dle statistik Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD 2018) poskytlo Turecko v roce 2017 8 142 milionů USD, v rámci EU přispělo více pouze Německo (24 681 milionů USD), Velká Británie (17 940 milionů USD) a Francie (11 363 milionů USD). Při přepočtu na podíl na HDP je Turecko (0,95 % HDP) těsně za Švédskem (1,01 % HDP) a Lucemburskem (0,99 % HDP) (OECD 2018).

Tato dvě konkrétní témata byla vybrána pro svou aktuálnost a z důvodu, že přinejmenším migrace patří v rámci studia mezinárodních vztahů stále mezi méně obvyklá témata (Tolay 2016). V případě rozvojové pomoci již mnozí (Morgenthau 1962; Schraeder a kol. 1998; Alesina, Dollar 2000) poukazují na její politické aspekty a zdaleka na ní není pohlíženo pouze jako na projev solidarity a nezištnou pomoc. Humanitární pomoc je však ze své podstaty odlišná. Je vyvolaná náhlou přírodní či člověkem způsobenou katastrofou, a tudíž si žádá okamžitou odpověď mezinárodního společenství. Stejně tak se i pomoc uprchlíkům jeví především jako projev solidarity. Přijímací stát nemusel hrát žádnou roli v samotné krizi, která uprchlickou vlnu vyvolala. Nicméně, jak se ukázalo během syrské uprchlické krize, zdaleka ne všechny státy jsou ochotny uprchlíky přijmout. Domníváme se, že reakce státu na uprchlickou krizi je vědomým politickým krokem a jako takový může sloužit zájmům státu. Stejně tak způsob, jakým je humanitární pomoc či postoj vůči uprchlíkům prezentován navenek, může sloužit jako nástroj zahraniční politiky. Turecko bylo přinejmenším v určitém období považováno (Jordaan 2003; Öniş, Kutlay 2017) za střední mocnost (middle power), pro kterou je charakteristické využívání nástrojů měkké síly (soft power) a proaktivní přístup k řešení mezinárodních problémů. Zaměříme se proto na to, zda humanitární pomoc a postoj k uprchlíkům neslouží Turecku právě k navýšení jeho měkké síly.

Jako rámeček této práce byla zvolena Two-Good teorie (Palmer, Morgan 2011), která pracuje s dvěma základními cíli zahraniční politiky každého státu. Představení tohoto konceptu bude věnována samostatná podkapitola. Nicméně uveďme, že teorie tvrdí, že každý stát chce prostřednictvím své zahraniční politiky docílit určité míry změny a současně určité míry udržování. Pod tímto si můžeme například představit, že každý stát je přinejmenším spokojený se svou existencí, nicméně určité státy už nemusí být spokojeny se svou velikostí. To, jak své prostředky rozloží mezi tyto dva cíle, se odvíjí od jeho preferencí a schopností. Usilovat o změnu je pro stát nákladnější, než se pouze snažit udržet stávající stav. Do jaké míry stát usiluje o ten který výstup má také zásadní dopad na konkrétní nástroje zahraniční politiky, které využívá. Správné zhodnocení možností státu a jeho preferencí nám podle teorie Two-Good (dále jen TG teorie) může napovědět mnohé o jeho dalším směřování a chování na mezinárodním poli. Za pomoci tohoto konceptu provedeme analýzu turecké zahraniční politiky a jejích proměn. Současně zhodnotíme využívání humanitární pomoci a přístupu k uprchlíkům jako nástroje zahraniční politiky. Tím, že k těmto otázkám budeme přistupovat jako k nástrojům měkké síly, se také pokusíme rozšířit koncept TG. Autoři teorie TG se

soustředí především na nástroje tvrdé síly, což je však dle nás limitující pro pochopení chování středních mocností, které se vyznačují právě měkkou silou.

Teorie TG byla ve spojitosti s Tureckem použita v práci Hatipoğlu a Palmera (2016). Autoři shledávají vývoj zahraniční politiky Turecka v souladu s předpoklady tohoto nového konceptu. Práce je však dle nás spíše základní analýzou a nezabývá se jednotlivými ukazateli hlouběji. Například v případě zahraniční pomoci se práce omezuje pouze na jednoduchý graf znázorňující nárůst zahraniční pomoci Turecka. Chybí již hlubší analýza těchto dat, to znamená opravdu se jedná o pomoc, která má Turecku přinést změnu?

Práce je členěná do čtyř hlavních částí. První z nich je teoretická část, která představí teoretická a koncepční východiska pro následnou analýzu turecké zahraniční politiky. Pro pochopení pozice Turecka v rámci světového systému se nejdříve zaměříme na koncept středních mocností. Pozornost bude dále věnována teorii TG, která bude představovat rámec této diplomové práce. V závěru teoretické části jsou formulovány výzkumné otázky a hypotézy. Následuje kapitola věnována metodice a použitým zdrojům dat. Empirická část, se již věnuje samotné analýze turecké zahraniční politiky. Je členěná do čtyř hlavních podkapitol dle zkoumaných období. Jádrem práce tvoří analýza období 1990-2017. Po vzniku samostatného Turecka byl pro jeho zahraniční politiku charakteristický značný izolacionismus. Teprve od 80. let můžeme sledovat postupné změny, které dosáhly svého vrcholu za vlády strany AKP. Zároveň až po roce 1990 nebylo Turecko svázáno bipolárním rozdělením světa a mohlo začít vést nezávislejší zahraniční politiku. Z tohoto důvodu se bude práce věnovat především období od 90. let. Nicméně jsme zahrnuli i podkapitoly věnující se období od vzniku Turecka do 80. let a období 80. let. Nastínění vývoje před rokem 1990 nám umožní lépe pochopit možné proměny v čase. Závěrečná část je věnována diskuzi a shrnutí výsledků práce.

2 Teoretická část

Tato kapitola představí teoretický rámec, jenž je nezbytný pro analýzu turecké rozvojové a migrační politiky. Rozvojová a migrační politika jsou mimo jiné nástrojem zahraniční politiky (Morgenthau 1962; Alesina a kol. 2000; Teitelbaum 1984; Betts a kol. 2011), a jako takové by měly být utvářeny v souladu se zahraničními/geopolitickými cíli státu. Z tohoto důvodu budou tyto politiky zasazeny do širšího kontextu zahraniční politiky Turecka, která prodělala v posledních desetiletích významné změny. Jako vhodný koncept, který nám pomůže popsat vztah mezi relativní silou Turecka, jeho preferencemi a zahraniční politikou, se jeví „Two-good teorie“¹. Teorie pracuje s předpokladem, že ve sféře zahraniční politiky usiluje každý stát současně o dvě věci – změnu a udržování. To, o který z těchto dvou cílů stát usiluje, je podmíněno jeho preferencemi a prostředky. Tento přístup umožňuje lépe zhodnotit měnící se zahraniční politiku státu v souvislosti s jeho měnící se pozicí na mezinárodním poli. Zaměření se na dva cíle namísto jednoho hlavního cíle „moci“ či „bezpečnosti“ nám navíc může pomoci pochopit chování státu při jeho rozhodování. Kromě seznámení se s obecnými východisky, představí tato část práce i konkrétní implikace TG teorie pro zahraniční pomoc a migrační politiku státu.

Pro lepší pochopení zahraniční politiky Turecka je současně stěžejní jeho pozice v rámci mezinárodního systému. Ač dnes můžeme Turecko považovat za (vznikající) střední mocnost (více viz kapitola 2.1), jeho pozice na mezinárodním poli se v čase významně změnila. Z relativně izolované země se postupně stal důležitý hráč v širším regionu. Uveďme, že koncept střední mocnosti definuje střední mocnost jako stát, který nedosahuje významu velmoci, nicméně přesto oplývá dostatečnou mocí spoluutvářet mezinárodní dění (). Pro střední mocnosti jsou typické určité vzorce chování na mezinárodním poli a pro potřeby této práce bude v této kapitole věnována pozornost také konceptům měkké síly a nika diplomacii (niche diplomacy).

Přestože patří koncept TG mezi relativně nové koncepty, věříme, že její uplatnění přinese nový vhled do problematiky a přispěje k lepšímu pochopení vzorců chování států na mezinárodním poli. Aplikování pouze nejzavedenějších a nejuznávanějších teorií mezinárodních vztahů neposouvá a nerozvádí dále diskuzi v tomto vědním oboru. Jako

---

¹ Jsme si vědomi, že se nejedná o zcela plnohodnotnou teorii. Nicméně z důvodu ustálenosti budeme v této práci používat termín teorie.

nový koncept má TG teorie bezesporu určité sporné či zjednodušené teze, které budou diskutovány v teoretické části. Přesto nabízí ucelený rámec vysvětlující chování států na mezinárodním poli, který v mnohém vychází a navazuje na již zavedenější koncepty.

2.1 Střední mocnosti

V rámci oboru mezinárodních vztahů je podstatná, ne-li převažující, část pozornosti věnována studiu velmocí. Již menší pozornost je věnována méně významným aktérům na mezinárodním poli (Keohane 1969; Elman 1995). Skupinou států, které se s nabývajícím významem těší většímu zájmu, jsou střední mocnosti. Jordaan (2003) definuje střední mocnosti jako státy, které nejsou ani malé ani velké, pokud jde o jejich sílu, schopnosti a vliv, a zároveň projevují sklon k podpoře soudržnosti a stability ve světovém systému. Jejich neschopnost podílet se na zásadních změnách na globální úrovni, pramenící z jejich stále omezeného postavení a možností, je staví do zranitelného postavení ve chvílích globální nestability (Jordaan 2003). Tato definice je však do značné míry neurčitá a zcela jasně nedefinuje střední mocnost. Obtížná definice a nejasnost konceptu středních mocnosti se odráží v různých přístupech k jeho zkoumání. Lze rozlišit tři hlavní modely pro studium středních mocností, a to funkční, behaviorální a hierarchické. Hierarchický model určuje střední mocnosti na základě jejich velikosti, populace, komplexnosti a síly ekonomiky, vojenské síly a dalších porovnatelných ukazatelů (Cooper, kol. 1993). Funkční model spočívá na předpokladu, že střední mocnosti zaujímají speciální funkci v mezinárodních vztazích, díky svým materiálním schopnostem a ochotě zapojit se do mezinárodního dění (Chapnick 1999). Převládajícím modelem je model behaviorální (Chapnick 1999). Jelikož země považované za střední mocnosti nemají zcela jasně definovanou pozici v rámci mezinárodního systému z hlediska jejich vlastností a schopností, Bélanger a Mace (1997, s. 167) tvrdí, že jsme „*nuceni předpokládat, že státy s diplomatickým a vědeckým statusem střední mocnosti jsou takové státy, které projevují vůli a schopnost přizpůsobit se modelu chování spojenému s touto kategorií*“. Podle behaviorálního přístupu jsou pro střední mocnosti důležité především tři pojmy – multilateralismus, řešení konfliktů a morální síla. Mimo to je pro ně typická i snaha získat významnější mezinárodní status (Chapnick 1999).

Jelikož je dnes označována za střední mocnost relativně různorodá skupina států, Jordaan (2003) dále rozděluje střední mocnosti na tradiční střední mocnosti (traditional middle power) a vznikající střední mocnosti (emerging middle power). Jak se od sebe liší

tradiční a vznikající střední mocnosti? Tradiční střední mocnosti jsou stabilní státy s fungující občanskou společností, zatímco ve vznikajících středních mocnostech nejsou demokratické principy vždy zcela konsolidovány a tyto země jsou někdy vystaveny mezinárodní kritice za jejich nedodržování. Velká část vznikajících středních mocností vznikla nebo se začala rozvíjet až po konci studené války. Zavedené střední mocnosti se vyznačují rozvinutým sociálním systémem a centrální pozicí v rámci světové ekonomiky. Důležitým aspektem je, že zavedené střední mocnosti nejsou silné vůči zemím ve svém okolí. Oproti tomu vznikající střední mocnosti jsou silné, někdy až dominantní ve svém regionu. Vznikající střední mocnosti vyvíjí aktivní roli ve svém regionu, usilují o regionální integraci a kooperaci a svou vedoucí pozici v rámci regionu (Jordaan 2003). Öniş a Kutlay (2017) určují čtyři zásadní podmínky, které umožňují hrát středním mocnostem produktivní roli na mezinárodním poli. Těmito podmínkami jsou 1) schopnost hrát roli vzoru pro ostatní, založenou na měkké síle, 2) schopnost vytvářet koalice jak se zavedenými, tak i vznikajícími mocnostmi na základě konzistentního souboru normativních zásad, 3) dobře nastavená politika, která vychází ze správně identifikovaných limitů, vyvarování se nesouladu mezi očekáváním a schopnostmi, 4) schopnost identifikovat nika oblasti (niche areas) na regionální a celosvětové úrovni, kde může dotýčný stát přispět odlišným a jedinečným přínosem.

Nyní se blíže podívejme na dva výše zmíněné koncepty, které jsou důležité pro studium středních mocností. Prvním je koncept měkké síly (soft power), který představil Joseph Nye (1990). „*Moc je něčí schopnost ovlivnit chování druhých tak, aby získal, co chce*“ (Nye 2004, s. 1). Nye (2004) určuje tři cesty, jak tohoto docílit – donucování, vyplacení (payment) a přitažlivost. Tvrdá síla používá první dvě cesty, zatímco měkká síla je schopna získat požadovaný výsledek prostřednictvím přitažlivosti a atraktivity. Tvrdá síla (hard power) roste s ekonomickým úspěchem a vojenskou mocí, měkká síla vychází z přitažlivosti kultury, politik, myšlenek a politických ideálů určitého státu pro státy jiné. „*Když jsou naše zásady považovány v očích druhých za oprávněné, naše měkká síla je posílena* (Nye 2004, s. 256)“. Z čeho tedy plyne měkká síla země? Podle Nyeho (2004) má primárně tři zdroje: kulturu, politické hodnoty a zahraniční politiku. Stát se stává pro ostatní přitažlivým především ve chvílích, kdy vyznává demokratické hodnoty v domácí politice, dokáže spolupracovat v rámci mezinárodních institucí a zároveň podporuje mír a lidská práva prostřednictvím své zahraniční politiky. Naopak domácí a zahraniční politika, která je arogantní, viditelně hájící pouze vlastní národní zájmy a nerefluktující zájmy ostatních, může velice oslabit měkkou sílu státu. Některé země tak

mají podle Nyeho (2004) daleko větší vliv, než jaký by odpovídal jejich vojenské síle, a to díky tomu, že zahrnují do svých národních zájmů atraktivní cíle, jako ekonomickou pomoc nebo budování míru. Samotný Nye (2009), ale později uvádí, že stát si nevystačí pouze s měkkou silou. Přichází s termínem „smart power“, což je jakousi kombinací měkké a tvrdé síly.

Měkká síla je do určité míry abstraktním pojmem, který nelze zcela jednoduše změřit. Přesto by nás to nemělo odradit od jejího zkoumání a snahy ji popsat. V dnešním světě je budování vlivu za pomoci vojenské síly či otevřeného nátlaku riskantní volbou, která se může setkat přinejmenším s mezinárodním odsouzením. Měkká síla by měla vést k podobnému cíli za vynaložení daleko méně riskantního úsilí.

V souvislosti s konceptem měkké síly nesmíme opomenout zmínit pojem veřejná diplomacie (public diplomacy). Podle tradičního pohledu je cílem diplomacie, včetně veřejné diplomacie, ovlivnit chování jiného státu. Veřejná diplomacie je poté specifická pouze tím, že namísto oficiálních způsobů ovlivňuje představitele státu nepřímo – skrze masové komunikační kanály či nevládní instituce (Henrikson 2006). Dnes převládá definice, podle které je cílem veřejné diplomacie ovlivnit přímo společnost jiného státu, nikoliv jeho vládu (Szondi 2008).

Konceptu nika diplomacie dal podobu Gareth Evans, bývalý australský ministr zahraničních věcí. Tento termín v jeho pojetí znamená především specializaci. Stát by měl zaměřit své zdroje/schopnosti na specifické oblasti, které jsou nejvhodnější k získání cenných výnosů, a nesnažit se pokrýt všechny problémy (Henrikson 2005). Podobně je diskutována i kanadská zahraniční politika. *“Kanada nemůže být všude a dělat všechno. Pokud se o to pokusí, riskuje, že rozptýlí své zdroje a sklouzne do průměrnosti“* (Cooper 1997, s. 6). Koncept nika diplomacie se tedy zaměřuje na schopnost jednotlivých zemí identifikovat a následně vyplnit tento prázdný „nika“ prostor prostřednictvím vynalézavé zahraniční politiky (Cooper 1997). Nika diplomacie není výhradní vlastností středních mocností (Henrikson 2005), nicméně z povahy jejich pozice a vlastností se tento koncept jeví jako příhodný. Střední mocnosti mají dostatek kapacit a vůle do určité míry zasahovat do mezinárodního dění, ale zároveň oproti velkým mocnostem je jejich angažovanost limitována.

2.1.1 Turecko jako střední mocnost

Jak již bylo zmíněno, Turecko je považováno za (vznikající) střední mocnost (Jordaan 2003; Öniş, Kutlay 2017). Upřesněme ještě několik charakteristik Turecka, které podporují klasifikaci. Se svými 81 miliony obyvatel a 785 km² (WB 2018) sice nepatří mezi největší a nejlidnatější země světa, ale v regionální měřítku je již situace jiná. V regionu Blízkého východu je těsně početnější pouze Írán, v rámci Evropy pak Turecko zaujímá první příčku. Po ekonomické stránce patří Turecko mezi významné světové hráče. Důkazem může být například jeho členství v G-20, skupině největších ekonomik světa. V roce 2013 spolu s Mexikem, Indonésií, Jižní Koreou a Austrálií založilo skupinu MIKTA, která má být společenstvím sice různorodých zemí, ale sdílejících stejné hodnoty. *„Jsme demokracie, které profitují z otevřené ekonomiky a stabilního hospodářského růstu a které mají značnou ekonomickou sílu“* (MIKTA). Jako takové *„mají jak vůli, tak i schopnost přispívat k ochraně veřejných statků a posílení globálního řízení“* (MIKTA). Turecko má také jednu z nejsilnějších armád v rámci NATO. Na území Turecka je uloženo až 50 vodíkových bomb, čtvrtina všech jaderných zbraní NATO (The New Yorker 2016).

Zda se Turecko vyznačuje multilateralismem, snahou řešit konflikty a morální silou – to znamená charakteristikami, které připisuje středním mocnostem behaviorální model – bude lépe nastíněno v empirické části. Nicméně můžeme uvést, že tyto atributy jsou spojovány se začátkem vlády strany AKP. Turecko hrálo roli mediátora v izraelsko-palestinském konfliktu, stejně tak jako v případě íránského nukleárního programu. Přinejmenším na začátku vlády AKP se Turecko také těšilo zvýšené popularitě například v arabském světě (Salem 2011). Podle průzkumů k němu mnozí vzhlíželi jako k jediné ekonomicky a politicky „úspěšné“ zemi na Blízkém východě (Altunişik 2008).

2.2 Teoretická východiska analýzy zahraniční politiky

Asi nejčastěji používaným přístupem v mezinárodních vztazích je neorealismus². V neorealistickém pojetí je ústředním zájmem státu jeho vlastní přežití, a tudíž

---

² Za zakladatele neorealismu je považován Kenneth Waltz, který v roce 1979 ve své knize *Theory of International Politics* představil úpravu klasického realismu. Waltz se věnuje především otázce „struktury“ mezinárodního systému, proto se také někdy pro neorealismus používá název strukturální realismus. Waltz definuje mezinárodní systém jako anarchický. Anarchie v tomto pojetí znamená, že státy jsou nejvyššími autoritami, které již nepodléhají dalším subjektům v mezinárodním systému. Stát se v tomto anarchickém

maximalizace bezpečnosti. Státy sice usilují o navýšení moci, ale moc je podle Waltze (1988) pouze nástrojem k zajištění vlastní bezpečnosti. Státy jsou v tomto pojetí vnímány primárně jako „status quo státy“, neboli státy, které vynakládají své úsilí především na ochranu již nabitých zisků. Jak tvrdí Waltz (1979, s. 126): „*První starostí státu není maximalizace moci, ale uchování si své pozice v systému*“. Tento předpoklad by však znamenal, že státy jsou buď vesměs se svou pozicí spokojené, anebo že nevyvíjí žádnou snahu o změnu v obavě z potenciálních ztrát. Nutno podotknout, že někteří (Carr 1946; Morgenthau 1948; Kissinger 1957; Wolfers 1962) rozdělovali státy do dvou kategorií – status quo státy a revisionistické státy³. V definici Wolfse (1962) jsou „status quo státy“ takové státy, které se snaží uchovat současné status quo, nebo ty, které se vzdaly svých snah využívat sílu pro dosahování změn. Revisionistické státy naopak usilují o změnu status quo. Toto rozdělení však často vede ke vnímání revolučních/revizionistických států jako těch „špatných“. Koneckonců jako typický příklad revizionistického státu bylo uváděno nacistické Německo (Morrow 2000). Toto dělení navíc svým způsobem rozděluje státy na spokojené a ty nespokojené.

Nicméně vraťme se ještě zpět k ústřední myšlence neorealismu, a to že hlavním cílem zahraniční politiky států je navýšení/zajištění bezpečnosti. Právě tuto centrální myšlenku neorealismu pokládají Palmer a Morgan (2006) za problematickou a omezující pro studium mezinárodních vztahů. Nejde výhradně o kritiku cíle jako takového, ale o omezení se na bezpečnost jako na jediný cíl zahraniční politiky. Tento přístup podle Palmera a Morgane (2006) neumožňuje zhodnotit kompromisy (trade-offs), které stát musí udělat při vytváření zahraniční politiky. Minimum pro posouzení takovýchto kompromisů jsou právě dva cíle. Je to zároveň nejjednodušší možné zjednodušení cílů, které stát může sledovat, které nám umožňuje vytvořit ucelenou teorii o takto komplexním tématu. Jelikož stát nemá neomezené množství prostředků, musí podle Palmera a Morgana (2006) najít s ohledem na své možnosti a preference nejvýhodnější kombinaci mezi dvěma cíli – změnou a udržováním (viz níže). Neorealismus není schopen tyto kompromisy postihnout právě proto, že pracuje pouze s jediným cílem zahraniční politiky.

---

systému spoléhá pouze na sebe a sleduje pouze své vlastní zájmy. Podle Waltze spolu státy spolupracují pouze v případě, že jim hrozí společná hrozba (Jackson, Sorensen 2015).

³ Vlastní označení pro tyto státy se mohlo lišit. Hans Morgenthau (1948) využíval označení – status-quo a imperialistické státy, Kissinger (2017) revoluční a status quo státy, Carr (1946) spokojené a nespokojené státy.

S podobnou myšlenkou, která umožňuje zhodnocení kompromisů, přichází i Morrow (1987; 1991). Vedle tradičního zájmu o bezpečnost (security) přidává Morrow ještě zájem o autonomii (autonomy) na mezinárodním poli. Jak uvádí Morrow (1987), současné řešení mezinárodních otázek definuje status quo. Jelikož žádný stát není absolutně spokojený se současným statusem quo, každý by rád určité věci změnil a jiné zase ponechal. „*Národní bezpečnost je schopnost státu udržet současné řešení otázek, které chce zachovat*“ (Morrow 1987, s. 426). V určitých otázkách se však stát snaží o změnu současného stavu. „*Autonomie je stupeň, do kterého stát dokáže uskutečňovat žádoucí změny statu quo*“ (Morrow 1991, s. 908). Morrow (1991) využívá tuto perspektivu při zkoumání aliancí. Tvrdí, že stát je v některých případech ochoten vzdát se určité míry autonomie – schopnosti provádět změny – aby navýšil míru bezpečnosti. Naopak jiné aliance přináší státu autonomii v naplňování snah o změnu.

Jednou z teorií, která reaguje na (neo)realismus, je „Two Good“ teorie (dále jen TG teorie). Tuto teorii uceleně zformulovali Palmer a Morgan ve své knize *Theory of Foreign Policy* (Palmer, Morgan, 2006). Podle TG teorie není snaha o změnu charakteristická pouze pro některé „nespokojené“ státy. TG teorie tvrdí, že všechny státy usilují současně o určitou míru změny a určitou míru udržování, jelikož žádný stát není zcela nespokojený, nebo zcela spokojený se statusem quo. Z tohoto předpokladu vychází základní tvrzení TG teorie, že každý stát sleduje svou zahraniční politikou současně dva hlavní cíle – změnu (change) a udržování (maintenance) (viz kapitola 2.2.1).

Předpoklad dvou cílů s sebou však přináší i jisté komplikace. Této tématice bude věnován větší prostor v jedné z následujících kapitol, nicméně zmiňme, že podle TG teorie může být každý nástroj zahraniční politiky vždy využit jak ve snaze o změnu, tak i udržování. Správné určení, zda stát prostřednictvím určité aktivity sleduje změnu nebo udržování, je tudíž pro teorii stěžejní. Palmer a Morgan (2006) sice diskutují nejvýznamnější nástroje zahraniční politiky a rámcově určují, pro který cíl je ten který nástroj spíše využíván, ale zároveň nenabízejí zcela jasně definovaný postup pro vytvoření tohoto závěru. U jednotlivých zkoumaných politik sami dokládají i výjimky nebo komplikovanější případy, které vybočují od základní klasifikace. Není samozřejmě v možnostech autorů pokrýt a interpretovat všechny jednotlivé aktivity/politiky států. Správné vyhodnocení určité aktivity je však pro teorii stěžejní, a z tohoto důvodu by si dle našeho názoru tato tématika zasloužila v pracích Palmera a Morgana daleko větší prostor. Zmiňme například zahájení vojenského konfliktu, které má být ve většině případů snahou o změnu. Jak uvádí autoři, při určování povahy konfliktu je důležité

správně určit iniciátora tohoto konfliktu. Nemusí se zdaleka jednat o stát, který vlastní vojenské střetnutí zahájí. Podle autorů může být iniciátorem (a tudíž aktérem usilujícím o změnu) stát, který druhý stát vyprovokoval k zahájení konfliktu například výhrůžkami, či menšími ozbrojenými střetnutími i měsíce před vlastním konfliktem (Palmer, Morgan 2006). Dopátrání se této „prvotní příčiny“ však může být v dnešním složitém mezinárodním systému značně komplikované a sporné. Tento problém bude ještě dále diskutován v podkapitolách věnovaných zahraniční pomoci a migrační politice. Právě těmto nástrojům bude práce z velké části věnována. Nyní již však přejdeme k představení všeobecných východisek TG teorie.

2.2.1 Two-Good teorie

Možnosti každého státu, sebevíc silného, jsou limitované. Jen určitá část prostředků, kterými stát disponuje, je navíc vyhrazena na účely zahraniční politiky. Je tudíž na pečlivém uvážení každého státu, kam a za jakým účelem bude směřovat své omezené, a tím vzácné zdroje. Pochopení motivů jednotlivých států při jejich počínání si na mezinárodním poli je proto jednou z ústředních otázek v mezinárodních vztazích. Tuto otázku si navíc nekladou pouze vědci, ale závěry jsou důležité především pro reálné politické aktéry. Rozhodováním států ve věcech zahraniční politiky se na nejobecnější úrovni zabývá i teorie TG.

TG teorie tvrdí, že státy neusilují prostřednictvím své zahraniční politiky pouze o jediný cíl, to je zajištění bezpečnosti. Naopak, stát svou zahraniční politikou sleduje celou řadu cílů. Za účelem dosažení těchto cílů si každý stát utváří jakési „portfolio“ nejrůznějších aktivit zahraniční politiky. Součástí portfolio mohou být nejrůznější nástroje zahraniční politiky, od obchodní politiky, embarg, válečných intervencí až k rozvojové pomoci či vytváření aliancí. Portfoliem je tudíž myšlen soubor všech aktivit státu, které je stát schopen provádět za účelem získání žádoucího výsledku (Palmer, Morgan 2006). Pro umožnění systematické analýzy těchto mnoha cílů zužují autoři široké spektrum cílů na dvě hlavní kategorie – změnu (change) a udržování (maintenance).

Výchozí tezí TG teorie je předpoklad, že každý stát je v určitých otázkách spokojený se stávajícím statusem quo a současně nespokojený v jiných. Z tohoto předpokladu vyplývá, že stát zároveň usiluje o změnu v oblastech, se kterými není spokojený, a současně vyvíjí takovou politiku, která mu má zajistit udržení stavu v

otázkách, ve kterých je v daný čas spokojený. Aktivita zahraniční politiky mají tedy současně přinášet jak změnu, tak i udržování (Palmer, Morgan 2006).

Všechny aktivity zahraniční politiky vyžadují prostředky. Jelikož jsou tyto prostředky omezené, každý stát musí zvážit výhodnost určité zahraniční politiky. Očekávané přínosy dané aktivity musí převyšovat náklady vynaložené na tuto aktivitu. Zároveň by podle TG teorie měla být splněna podmínka, že aktivita, na kterou stát vynaloží své prostředky a úsilí, je pro dosažení vytyčeného cíle efektivnější než jakákoliv jiná možná politika (Palmer, Morgan 2006). TG teorie tedy předpokládá, že zahraniční politika státu vytváří dva výstupy – změnu a udržování. Tyto dva výstupy stát vytváří „*prostřednictvím svého mezinárodního chování a dílčími zahraničními politikami*“ (Palmer, Morgan 2006, s. 7)“, a zároveň stát „*vyčleňuje zdroje zahraniční politiky co neúčinněji tak, aby maximalizoval jejich užitečnost*“ (Palmer, Morgan 2006, s. 7).

Status quo v chápání Morgana a Palmera (2006) není neměnné a každý stát si v jakékoli otázce může jak polepšit, tak pohoršit. Z tohoto důvodu je stát vždy nucen rozdělovat své prostředky a úsilí mezi aktivity zaměřené na oba výstupy. Zahraniční politika státu je navržena tak, aby vedla k dosažení nejvýhodnější a nejvyváženější kombinace výsledků s ohledem na limitované prostředky státu (Palmer, kol. 2002).

Preference jednotlivých států v upřednostňování toho kterého výstupu se však značně liší v závislosti na několika faktorech, z nichž hlavními jsou tzv. environmentální omezení a vlastní preference státu (Palmer, Morgan 2006). Oběma faktorům se budeme věnovat níže.

1) První faktor vyplývá z předpokladu, že vytvoření určitého výstupu zahraniční politiky vyžaduje prostředky. Množství prostředků, které stát ve srovnání s ostatními aktéry má, tudíž přímo souvisí s množstvím změny a udržování, které je stát schopen produkovat. Přestože si každý stát vždy přeje získat více ideálně z obou výstupů, jeho možnosti toho docílit jsou ovlivněny „environmentálními limity“ – množstvím prostředků které má a schopností je efektivně využívat. Prostředkem zde může být jakýkoliv nástroj, který lze využít k naplňování cílů zahraniční politiky – přírodní zdroje jako nerostné bohatství a množství půdy, lidský kapitál, ekonomické zdroje, politický vliv nebo i čas a energie diplomatů (Palmer, Morgan 2006). Zde je nutné podotknout, že autoři pracují s pojmem prostředků/zdrojů v nejširším slova smyslu. Různé státy se budou velmi lišit ve formě prostředků/zdrojů, které mají a schopností je efektivně využívat, přetvářet na použitelnější nástroje. Může být tedy do jisté míry problematické přesně určit množství prostředků, které má stát k dispozici. V ideálním případě je vedle ekonomické vyspělosti,

vojenské síly apod. potřeba vzít v úvahu také daleko hůře měřitelné prostředky jako měkkou sílu.

Z logiky vyplývá, že státy, které disponují více zdroji, budou schopny snadněji než slabší státy dosáhnout jak změny, tak i udržování. Existuje však tendence k upřednostňování určitého výstupu, která je závislá na relativní síle státu? TG teorie tvrdí, že silnější státy častěji vynakládají své úsilí na změnu, zatímco slabší státy na udržování. Tendence usilovat více o změnu je charakteristická také pro sílicí státy, které s nárůstem moci častěji vynakládají nově získané prostředky právě na aktivity určené k dosažení změny (Palmer, Morgan 2006). Vysvětlení můžeme najít v následujícím tvrzení, které rozvádí předpoklad, že silnější státy jsou na mezinárodním poli aktivnější než slabší. Autoři se domnívají, že „s nárůstem prostředků/zdrojů státu jeho schopnost produkovat udržování roste se snižujícím se tempem, zatímco jeho schopnost produkovat změnu roste se zvyšujícím se tempem“ (Palmer, Morgan 2006, s. 29). To znamená, že pokud se prostředky dostupné pro stát navýší o stejné množství, důsledky pro slabší a silnější stát budou rozdílné. V případě silnějšího státu již příliš nenaroste jeho schopnost vytvářet udržování, ale navýší se jeho schopnost vytvářet změnu. Naopak u slabšího státu povede nárůst kapacit k posílení schopnosti udržování, ale zásadně neporoste jeho schopnost produkovat změnu.

Předchozí tvrzení vychází z následujících třech předpokladů. i) Pro stát je všeobecně jednodušší status quo udržovat než ho měnit. Tento předpoklad mimo jiné vysvětluje schopnost menších států udržovat určité status quo (byť pouze vlastní existenci), přestože prakticky nemohou usilovat o vytváření změn na mezinárodním poli. Jak uvádí Handel (2016), velmi málo států během uplynulého století zcela zaniklo. Přesto si podle něj žádný stát, a především ten malý, nemůže dovolit nebýt na pozoru. V jazyce TG teorie to znamená, že každý stát musí vynakládat určité množství prostředků na „udržování“. ii) Mezinárodní systém se vyznačuje velkým počtem slabých států, nemnoha státy s obstojnými prostředky a velmi malým počtem států s velkou silou. Nárůst prostředků u slabého státu tedy znamená, že tento stát je nově schopen chránit své zájmy proti většímu počtu možných soupeřů než v případě silného státu, u kterého dojde ke stejnému navýšení prostředků. Silný stát již nemůže předstihnout velké množství států, a proto nárůst moci příliš nemění počet jeho možných soupeřů. Nárůst prostředků u silných států přispívá především k možnosti vynaložit prostředky na nové aktivity změny nebo navýšit prostředky vyhrazené pro stávající aktivity zaměřené na změnu. iii) Předpokladem je, že většina států investuje své prostředky spíše do udržování než do

změny. Udržování je pro stát stěžejní, zatímco změna je řekněme luxus, který si mohou dovolit jen ti „nejbohatší“. Zároveň se s přibývajícím kapacitami stává pro stát udržování méně nákladné, a proto může nové prostředky věnovat i na další cíle – to znamená změnu (Palmer, Morgan 2006).

2) Rozhodnutí státu, zda bude více investovat do změny nebo udržování, se však neřídí pouze jeho „schopnostmi“. Druhým určujícím faktorem jsou vlastní preference státu. TG teorie předpokládá, že do značné míry jsou tyto preference jednoduše dány – některé státy usilují více o změnu, jiné o udržování (Palmer, Morgan 2006), a to nehledě na jejich relativní sílu na mezinárodním poli. Preference jsou však ovlivněny i dvěma následujícími faktory.

Prvním je pomyslná vzdálenost mezi stávajícím a ideálním stavem určitého jevu/otázky z pohledu sledovaného státu. Čím blíže je stávající stav od ideálního stavu, tím více bude stát usilovat o udržování. A naopak čím vzdálenější je stávající stav od ideálního, tím větší bude snaha státu o změnu (Palmer, Morgan 2006). V tomto bodě spatřujeme jako problém určení vlastního „ideálního stavu“, o který stát usiluje. Jak můžeme přesně určit ideální stav v určité problematice z pohledu státu? Vezměme v úvahu například migraci. Co je pro stát pomyslným ideálním stavem? Migrace se může například setkávat s nevolí mezi většinou/přijímací společností nebo alespoň částí společnosti (např. odbory), což z tohoto tématu dělá na politické úrovni velmi nevděčné téma. Mnoho států však zároveň pocítuje potřebu zahraničních pracovníků z důvodu nedostatku vlastní pracovní síly. Je pro stát žádoucí například určitá omezená míra migrace (navíc pouze z některých zemí) nebo nulová migrace a vyšší míra porodnosti domácího obyvatelstva? Ideální stav se můžeme pokusit určit na základě jednání státu, politických proklamací, obecných předpokladů týkajících se chování států atd., přesto se však musíme smířit s určitou mírou zjednodušení, vycházející z povahy komplexity tohoto tématu.

Za druhé, upřednostňování jednoho výstupu nad druhým je určeno mírou ohrožení, které stát pocítuje ze strany dalších států. Autoři uvádí, že s rostoucí mírou ohrožení roste preference udržování. Analogicky státy, které nečelí žádným rizikům, jsou více ochotny usilovat o změnu (Palmer, Morgan 2006).

Zde je potřeba zmínit, že autoři odmítají přímou spojitost mezi silou státu a upřednostňováním jednoho z cílů. Logický předpoklad, že slabé státy nutně usilují o změnu právě proto, že jsou slabé, a tudíž nespokojené se svou pozicí na mezinárodním poli, a naopak že se silné státy snaží o udržování své výhodné pozice, je podle Palmera a

Morgana (2006) limitující. Podle TG teorie se ukazuje, že malé státy velmi často nemají ambice usilovat o změnu a jejich limitované zdroje jsou dalším omezením pro takovéto případné snahy. Naopak silné státy mají tendenci o změnu usilovat. Oddělení této očekávané spojitosti mezi mocí a preferencí umožňuje lepší pochopení toho, jak možnosti/schopnosti státu a jeho preference ovlivňují chování státu (Palmer, Morgan 2006).

Ve velmi obecné rovině autoři připouští, že jakýkoliv nástroj zahraniční politiky může vždy sloužit jak ke změně, tak i k udržování (Palmer, Morgan 2006). Záleží čistě na volbě státu, za jakým účelem chce konkrétní nástroj využít. U některých aktivit se však dá určit, k naplňování kterého účelu se lépe hodí a častěji využívají. V tuto chvíli pro příklad uveďme, že zahájení vojenského konfliktu je ve většině případů klasickým příkladem aktivity orientované na změnu. Oproti tomu (vojenská) protiakce je příkladem udržovací aktivity (Palmer, Morgan 2006). Tomuto tématu bude věnován větší prostor v následující kapitole. Než k ní však přejdeme, shrňme ještě jednou základní východiska TG teorie.

Každý stát, nehledě na svou sílu a pozici na mezinárodním poli, je v určitých otázkách relativně spokojený a v jiných relativně nespokojený. Z tohoto důvodu se politika každého státu vyznačuje souběžnou snahou o udržování a snahou o změnu. Jak uvidíme u rozvojové pomoci, nemusí se nutně jednat o změnu týkající se výhradně samotného státu. Některé státy mohou usilovat o změnu v jiných státech/ve světě na základě morálního přesvědčení⁴. Zahraniční politika státu je vytvářena tak, aby vytvořila co nejvýhodnější kombinaci změny a udržování v souladu s omezenými možnostmi státu. Jelikož se státu nabízí nejrůznější nástroje zahraniční politiky, je pro stát stěžejní, kterou konkrétní politiku zvolí pro naplňování vytyčeného cíle a jaký vliv bude mít jeho volba na další aktivity zahraniční politiky. Touto otázkou se bude zabývat následující kapitola, která se zaměří na problém zaměnitelnosti (substitutability) v mezinárodních vztazích.

2.2.1.1 Zaměnitelnost nástrojů zahraniční politiky

Koncept zaměnitelnosti předpokládá, že stát může pro naplňování určitého cíle využít jeden z několika možných nástrojů (Most, Starr 1984). Například pokud vzroste vnější ohrožení, stát může buď navýšit výdaje na zbrojení, vstoupit do aliance nebo zahájit preventivní ozbrojené střety. Zároveň může být určitá politika využita na řešení

---

⁴ Je otázkou, do jaké míry se toto opravdu děje.

několika různých typů problémů (Morgan, Palmer 2003). Tento koncept dále předpokládá, že při navýšení výdajů na určitou politiku dojde ke snížení výdajů na jinou politiku, která slouží k naplňování stejného cíle. Použití dvou zaměnitelných politik je tudíž podle tohoto předpokladu nepřímou úměrné (Palmer, Morgan 2006). S tímto tvrzením se však TG teorie zcela neztotožňuje. Předpoklad, že s nárůstem výdajů na politiku A klesnou výdaje na všechny politiky B, je podle TG teorie příliš zjednodušený a neúplný (Palmer, Morgan 2006). Vztah mezi použitím jakýchkoliv dvou politik je podle TG teorie závislé na dvou faktorech. Za prvé záleží na tom, na který výstup jsou porovnávány politiky zaměřené. Za druhé musíme zvážit, z jakého důvodu došlo k přerozdělení prostředků mezi jednotlivými politikami. K takovému přerozdělení prostředků mezi politikami vede většinou jedna z následujících situací. Každá z nich má zároveň různé dopady na zaměnitelnost (Palmer, Morgan 2006).

1) Změna v množství dostupných prostředků – s nárůstem (poklesem) celkových prostředků poroste (poklesne) i množství prostředků přidělených na všechny další aktivity zahraniční politiky. To znamená, že nárůst prostředků vyhrazených na určitou aktivitu nepovede k poklesu zdrojů určených na politiku jinou. Pokud je změna způsobena nárůstem zdrojů státu, buď nedojde k žádné změně, nebo k nárůstu i u ostatních politik, včetně těch, které jsou zaměnitelné s danou politikou (Palmer, Morgan 2006).

2) Změna preference státu v upřednostňování jednoho z výstupů (v případě neměnnosti zdrojů) – stát ubere z jiných politik a přidělí více prostředků na politiku, která je lepší v prosazování preferovaného výstupu. To znamená, pokud stát začne dávat přednost změně před udržováním, všechny politiky zacílené na vytváření změny narostou nebo zůstanou stejné, zatímco všechny politiky určené k udržování zůstanou buď stejné nebo poklesnou. V tomto případě TG teorie předpokládá nepřímou závislost mezi politikami, které nejsou zaměnitelné, tzn. aktivity, které vytváří různé výstupy zahraniční politiky (změnu/udržování) (Palmer, Morgan 2006).

3) Ke změně v přerozdělení prostředků mezi jednotlivými politikami dále dochází v případě, kdy se jedna politika stane efektivnější v naplňování žádoucího cíle oproti jiné politice. Stát v takovémto případě přidělí více prostředků na efektivnější politiku a zároveň omezí prostředky vynakládané na politiku určenou k naplňování stejného cíle. Tato změna se však nedotkne politik zaměřených na druhý výstup (preference státu se totiž nutně nezmění). Zdroje poskytnuté na politiky zaměřené na stejný výstup jsou tudíž podle TG teorie nepřímou úměrné (Palmer, Morgan 2006).

Významným bodem pro otázku zaměnitelnosti je tedy podle TG teorie to, na který výstup, zda udržování, či změnu, je ta která politika určena. Pojdme se proto nyní podívat na jednotlivé politiky a jak s nimi pracuje TG teorie.

2.2.1.2 Nástroje zahraniční politiky

Jak již bylo řečeno, v nejobecnějším pojetí může každá politika sloužit jak k dosažení změny, tak i k udržování. U některých významných nástrojů zahraniční politiky však TG teorie rámcově určuje, k naplňování kterého cíle jsou vhodnější a častěji využívány. V tabulce 2.1 jsou uvedeny politiky, které Palmer a Morgan (2006) ve svých pracích explicitně zmiňují.

Jak ukazuje tabulka 2.1, zahájení sporu je nástroj zaměřený převážně na změnu. Prostřednictvím zahájení sporu/konfliktu/střetnutí iniciující stát usiluje o změny ve status quo. Podle autorů však může být tento nástroj ojedinele využíván i k udržování. Jedná se o případy, kdy stát zahájí vojenský konflikt ve snaze chránit své zájmy a zisky na mezinárodním poli, resp. chrání stávající status quo. Jak již bylo zmíněno dříve, určení, kterého cíle se stát prostřednictvím určité politiky snaží dosáhnout, může být leckdy diskutabilní. Jako příklad „udržovacího“ zahájení konfliktu uvádí Palmer a Morgan (2006) japonský útok na americkou základnu Pearl Harbor. V roce 1941 USA vyvíjelo tlak na Japonsko a prostřednictvím uvalení embarg ho chtělo přimět ke stažení se ze svých pozic v jihovýchodní Asii. Japonský útok na Pearl Harbor tedy TG teorie vykládá jako japonskou snahu o odvrácení tohoto amerického nátlaku. Autoři uvádějí že *“Když analyzujeme zahájení vojenského konfliktu, ptáme se kdo*

Tabulka 2.1: Aktivity zahraniční politiky dle TG teorie – změna/udržování

Aktivita	Změna/Udržování
Zahájení (vojenského) sporu	Změna
Protiútok (Conflict Reciprocation)	Udržování
Tajné operace	Změna
Podpora terorismu	Změna
Vojenské výdaje	Udržování/Změna
Zahraniční pomoc – především ODA	Změna
Vytváření spojenectví	Změna/Udržování
Ekonomické sankce	Změna

Zdroj: (Palmer, Morgan 2006)

první použil výhrůžku, ukázkou síly nebo použití síly, nikoliv která strana vystupňovala záležitosti k „válce“ (Palmer, Morgan 2006, s. 117).

Naopak stát, který vede protiútok, se většinou snaží chránit současné status quo a zamezit změnám, o které usiluje útočící stát. Stejně tak i zbrojení většinou slouží k udržování.

Podle TG teorie stát prostřednictvím zbrojení zpravidla usiluje o ochranu svých zájmů a neaspíruje o změnu v mezinárodním systému. Přesto některé státy využívají tento nástroj k vytváření změny. Pokud stát buduje takovou armádu, která má sloužit k projekci moci, jedná se podle TG o nástroj změny. Pro takovou armádu je typická velká námořní síla (letadlové lodě, prostředky pro přepravu vojáků), letouny s velkým doletem a další nákladné armádní vybavení. Podle Palmera a Morgana (2006) tedy kapitálová náročnost armády ukazuje míru změny, kterou tímto nástrojem zahraniční politiky sleduje. Tématu zahraniční pomoci a spojenectví budou věnovány následující samostatné podkapitoly.

2.2.2 Rozvojová pomoc jako nástroj zahraniční politiky

Oficiální rozvojová pomoc (ODA) je podle Výboru OECD pro rozvojovou pomoc (DAC) definována jako *„státní pomoc, která je určena k podpoře hospodářského rozvoje a prosperity rozvojových zemí“* (OECD 2018, s. 1). Pomoc může mít bilaterální formu nebo může být poskytována prostřednictvím multilaterální rozvojové agentury, jako je například Organizace spojených národů (OSN) nebo Světová banka.

Přestože hlavním oficiálním cílem zahraniční pomoci je rozvoj a snížení chudoby, již Morgenthau (1962, s. 301) uvádí, že *„Spojené státy mají zahraniční zájmy, které nemohou být zajištěny vojenskými prostředky a pro jejichž prosazení jsou tradiční metody diplomacie pouze částečně vhodné. Pokud zahraniční pomoc není dostupná, pak tyto cíle nebudou prosazeny vůbec“*. Zahraniční pomoc je tedy také významným nástrojem zahraniční politiky. Alesina a Dollar (2000) tvrdí, že poskytovaná pomoc je ovlivněna z velké míry politickými a strategickými motivy⁵. Hrají zde roli koloniální vazby, aliance nebo strategické zájmy (Alesina, Dollar 2010). Determinanty zahraniční pomoci se hlouběji zabývají Schraeder a kol. (1998). Vedle tradičních determinantů, humanitární potřeby, strategické významnosti či ekonomického potenciálu, zkoumají také faktory

---

⁵ U jednotlivých zemí se situace může lišit. Podle Alesiny a Dollara (2010) je například zahraniční pomoc Francie podmíněna politickými a strategickými cíli více, než je tomu u skandinávských zemí.

jako kulturní podobnost, ideologický postoj a region (Schraeder, kol. 1998). Přestože přináší komparativní analýzu více zemí, ve své práci se zaměřují na velké mocnosti nebo již dobře etablované střední mocnosti, konkrétně USA, Francii, Švédsko⁶ a Japonsko. Vznikající střední mocnosti, které se etablovaly až po konci studené války a později, mohou mít jinou zkušenost. Jejich pozdější rozvoj vede k daleko těžší pozici v rámci mezinárodního systému. V otázkách zahraniční pomoci to může znamenat, že sféry vlivu jsou již do určité míry „rozdány“. Black (1992) na toto naráží ve spojitosti se Švédskem a jeho rozvojovou pomocí během studené války. Švédsko v této době vyvíjelo nika diplomacii prostřednictvím soustředění své zahraniční pomoci do opomíjené „portugalské Afriky“. Anglosaský svět si totiž již rozebral část Afriky, především Jihoafrickou republiku, Rhodesii a Namibii (Black 1992, v Schraeder a kol. 1998, s. 314) a na západě Afriky byla zase tradičně silná Francie. Z podstaty povahy vznikajících mocností vyvstává několik dalších předpokladů. Zatímco etablované střední mocnosti se většinou nacházejí v již rozvinutých regionech, vznikající střední mocnosti se mohou nacházet v relativně zaostalých regionech, kde se snaží vést aktivní politiku. Z tohoto důvodu se lze domnívat, že faktor geografické polohy bude pro poskytnutou zahraniční pomoc významný. Vznikající mocnosti také z velké části nebyly koloniálními mocnostmi. Nicméně právě tento faktor, může hrát v jejich prospěch. Nekoloniální země neunesou břímě historie a jejich pomoc může být lépe přijímána v rozvojových zemích, které leckdy samy koloniemi byly. Poněkud komplikovaný se jeví v práci Schraedera a kol. (1998) determinant humanitární potřeby. Oproti dalším determinantům je vnímán jako politicky nemotivovaný. Domníváme se, že i humanitární pomoc poskytnuta státem může přinést zemi, která ji poskytuje, určité výhody. Jak bude ukázáno na příkladu Turecka, pro vznikající střední mocnosti může být humanitární pomoc nástrojem pro budování svého statu odpovědného hráče na mezinárodním poli.

TG teorie chápe rozvojovou pomoc především jako nástroj sloužící k vytváření změny. Zahraniční pomoc je poskytována ve snaze změnit status quo (např. v přijímací zemi) a v mnoha případech také výměnou „za něco“. V pojetí TG je však i čistě nepodmíněná pomoc nástrojem změny. Nemusí se tedy jednat o snahu jakkoliv mocensky či ekonomicky z této pomoci těžit. Donorský stát může usilovat o ekonomické, politické,

---

⁶ Zařazení Švédska mezi střední mocnosti může vypadat překvapivě, proto poznamenejme, že ho mezi střední mocnosti zahrnuje například Jordaan (2003). Podle Coopera a kol. (1993) se vyznačují střední mocnosti především určitým způsobem chování, tj. sklonem k hledání mnohostranných řešení mezinárodních problémů či prosazování kompromisů.

společenské, environmentální aj. změny s cílem dosáhnout udržitelného hospodářství a sociálního rozvoje v přijímací zemi. Rozvojová pomoc je v tomto případě podle TG teorie snahou o změnu v chování přijímacího státu – a tudíž je nástrojem změny (Palmer a kol. 2002). Zahraniční politika, která nepřináší státu jasný a okamžitý užitek, se někdy může jevit, jako že postrádá zájem na osobním prospěchu státu. Nicméně podle Jordaana (2003), který se zabývá především středními mocnostmi, může mít zájem státu daleko nezřetelnější podobu a nacházet se na daleko hlubší úrovni. Jedná se například o zájem na globální stabilitě, kontrolovatelnosti a předvídatelnosti (Jordaan 2003). V případě humanitární pomoci zemi postižené katastrofou, ať už přírodní či způsobenou člověkem, je tato pomoc samozřejmě vyvolána především bezprostřední humanitární potřebou. Nicméně se i v tomto případě můžeme ptát, do jaké míry je pomoc konkrétní země politicky podmíněná. Spojitosti mezi humanitární pomocí a politikou si všímá MacFarlane a Weiss (2000). Jak poznamenávají, politická motivovanost nečiní z humanitární pomoci něco negativního. Politika je ze své podstaty neutrální, dopady činů mohou být dobré nebo špatné nezávisle na tom, zda byly nezištné či sobecké. Drury a kol. (2005) se zase věnují konkrétnímu případu Spojených států amerických (USA) a docházejí k závěru, že jimi poskytovaná pomoc při katastrofách není zdaleka objektivní a apolitická. Samotný fakt, že pomoc je poskytována z humanitární potřeby, nijak nevylučuje možnost, že stát tuto pomoc využívá i k dalším cílům, například budování vlivu v oblasti nebo statusu zodpovědného mezinárodního hráče. Právě na tento aspekt se zaměříme při analýze turecké zahraniční pomoci⁷.

Ať už se jedná o pomoc poskytovanou výměnou za určité výhody, nebo o pomoc, která je poskytována z pocitu morální povinnosti, jedná se podle TG teorie téměř výhradně o nástroj zahraniční politiky orientovaný na změnu (Palmer a kol. 2002). Problematický se může zdát případ, kdy stát poskytuje pomoc jinému státu ve snaze podpořit tamější slabý režim proti vnitřnímu nebo vnějšímu nebezpečí. I tehdy však může být poskytnutá pomoc orientována na změnu. Jednak může platit, že poskytovaná pomoc je podmíněna určitým chováním ze strany slabšího státu. Ale především, pokud se na základě vnitrostátních událostí všeobecně očekává rozpad tohoto státu, jeho udržování „při životě“ je snahou o změnu (Palmer, Morgan 2006). Pro upřesnění, Palmer a Morgan

---

⁷ Tímto přístupem nechceme nijak znevážit význam poskytované humanitární pomoci. Připouštíme, že některé státy mohou poskytovat humanitární pomoc bez účelu zisku, čistě z morální zodpovědnosti. Nicméně cílem této práce ani není vyvrátit či potvrdit toto obecné tvrzení. Cílem je pokusit se zhodnotit, zda přinejmenším způsob, jakým je humanitární pomoc prezentována, nesvědčí o tom, že může státu sloužit i k naplňování i dalších cílů.

(2006) tento případ chápou jako snahu o změnu, jelikož v tomto hypotetickém příkladu je rozpad státu bez cizího zásahu neodvratitelný. Rozpad je chápán jako status quo. Jako hlavní problém v tomto případě spatřujeme určení tohoto pomyslného statu quo. Kdo a jak je schopen určit, že stát (dosavadní režim) je předurčen k rozpadu? Byl režim Bašára al-Asada po vypuknutí arabského jara předurčen k rozpadu? Jak vyložit například ruskou podporu syrského režimu? Jedná se z jeho strany o snahu o změnu nebo o udržování? Domníváme se, že v mnoha případech musíme vzít v úvahu také proměnu v čase. Podpora režimu Bašára al-Asada po vypuknutí syrské krize v roce 2011 by mohla být snahou o udržování. Režim Bašára al-Asada byl u moci dlouhá léta a nikdo neočekával takto dlouhotrvající, nepřehledný konflikt⁸. Nicméně podpora tohoto režimu po 7 letech trvajícím konfliktu, a v takto nejasné situaci, může již být snahou o změnu – tzn. zvrátit situaci ve prospěch vládních sil. Bašár al-Asad by již nemusel být v dnešní situaci schopen se bez zahraniční pomoci ujmout moci sám⁹.

Zahraniční pomoc je podle TG teorie jedním z velmi efektivních nástrojů k prosazování změny (Palmer, Morgan 2006). Jiné politiky určené k prosazování změny, jako například zbrojení či vojenský konflikt, jsou často mnohem nákladnější a leckdy jsou s nimi spojené i další nevýhody. Tyto nástroje zahraniční politiky mohou například vyvolat negativní reakce ze strany veřejnosti a dalších politických aktérů. Oproti zahraniční pomoci proto mnoho nástrojů zahraniční politiky představuje daleko riskantnější politickou volbu, která může mít neblahý dopad na postavení státu na mezinárodním poli.

Díky většímu množství prostředků, které má stát k dispozici, jsou silnější státy schopny sledovat více cílů zahraniční politiky a zároveň je pro silnější státy snazší – efektivnější – vyvíjet politiku zaměřenou na změnu. Na základě těchto předpokladů autoři TG teorie tvrdí, že silnější státy přerozdělují na zahraniční pomoc větší relativní podíl prostředků než státy slabší (Palmer a kol. 2002). Dále TG teorie předpokládá, že nárůst prostředků u silnějšího státu povede k výraznějšímu navýšení výdajů na zahraniční pomoc než v případě slabšího státu při stejném nárůstu prostředků (Palmer a kol. 2002). Musíme však brát v úvahu, že stát může usilovat o změnu prostřednictvím různých aktivit. Například Rusko, které bezesporu patří mezi vlivné státy světa, přispívá na

---

⁸ Otázkou je, zda můžeme považovat ruskou pomoc za podmíněnou, nebo zda se jednalo o udržování již existujícího vlivu v této oblasti.

⁹ Pro správné určení by bezesporu byl zapotřebí daleko detailnější výzkum, který není předmětem této práce.

rozvojovou pomoc relativně malým dílem. V roce 2017 přispělo podle oficiálních zdrojů (OECD 2018) 1 189 milionu USD. Oproti tomu i menší a relativně slabší státy mohou vynakládat na rozvojovou pomoc daleko větší množství prostředků. Údaje pro Švédsko za rok 2017 činí 5 511 milionu USD. Tento značný rozdíl může být nejspíše vysvětlen různými preferencemi států. Rusko usiluje o změnu prostřednictvím jiných nástrojů zahraniční politiky, které lépe odpovídají jeho schopnostem a preferencím.

Vedle závislosti mezi relativní mocí státu a jeho výdaji na zahraniční pomoc se TG teorie snaží vysvětlit také důsledky, které má využívání zahraniční pomoci na další nástroje zahraniční politiky. Poskytování zahraniční pomoci je podle Palmera a kol. (2002) zaměnitelné za jiné nástroje zacílené na změnu státu. To znamená, že pokud rostou výdaje na zahraniční pomoc, měli bychom sledovat pokles výdajů na ostatní aktivity zaměřené na změnu. Tento pokles by se měl týkat především následujících tří nástrojů zahraniční politiky, které jsou typickými prostředky k dosahování změny. Jedná se o zahájení mezistátního konfliktu, výdaje na „change-zbrojení“ a vytváření spojení zaměřeného na změnu (Palmer a kol. 2002).

2.2.3 Migrace jako nástroj zahraniční politiky

Migrace má mnoho příčin. Může být způsobena například válkami, hladomorem, environmentálními důvody, hledáním lepších ekonomických možností či sjednocováním rodin. Jak tvrdí Cohen (2015), přeshraniční migrace velkého množství osob s sebou přináší značné změny v mezinárodní rovnováze. Příkladem mohou být syrští uprchlíci, jejichž přítomnost v Jordánsku a Libanonu ohrožuje tamější citlivou politickou situaci a v Turecku zase představuje značnou finanční zátěž (Cohen 2015).

Zatímco v geografii je téma migrace studováno dlouhodobě, pro politické vědy je relativně novým tématem. Největší pozornost je věnována vlivu migrace na domácí politiku. Oproti tomu tématu migrační politiky jako nástroji zahraniční politiky je věnována jen velmi omezená pozornost (Tolay 2016). Již Teitelbaum (1984) však hovoří o tom, že jak zdrojová, tak cílová země může využít migrační politiku jako nástroj zahraniční politiky. Zmiňuje například možnost, kdy stát namísto vojenského záboru přiměje své obyvatelstvo, aby se přemístilo na určité cizí území, které si později stát začne nárokovat. Cílem může být i vytvořit si bližší kontakt s další zemí prostřednictvím migrantů vysílaných do této země. V případě cílové země Teitelbaum (1984) hovoří o

tom, že země může být ochotna přijmout uprchlíky z cizí země proto, aby tuto zemi zpochybnila a zdiskreditovala.

Morgan a Palmer (2006) se ve svých pracích explicitně migrační/azylové politice nevěnují. Uvádějí však, že jakákoliv aktivita státu může sloužit jako nástroj zahraniční politiky (Palmer, Morgan 2006). Přijímání uprchlíků znamená pro každou zemi zátěž. Pokud má stát jinou volbu, a přesto je ochoten vynaložit své prostředky na tuto aktivitu, musí příslušná politika napomáhat státu k dosažení určitého výstupu. V případě Turecka, kterého se dotkla již řada uprchlických vln a v poslední době se stává nejen významnou tranzitní, ale i cílovou zemí, může hrát jeho migrační/azylová politika významnou roli i v rámci zahraniční politiky.

Mezinárodní politika se vždy vztahuje k určitému problému, který splňuje následující podmínky: „...*nabývá více než jedné varianty; političtí aktéři mají určitý vliv nad získanou hodnotou; nejméně dva aktéři mají různé preference v rozsahu hodnot; a aktéři jsou si vědomi těchto skutečností*“ (Palmer, Morgan 2006, s. 19). Přestože stát zasažený uprchlickou vlnou, sám tuto vlnu nutně nezpůsobil, samotná jeho reakce na nastalou situaci je vědomým politickým krokem. Pokud je země ochotna vynaložit určité množství svých prostředků, které jsou z definice omezené, tyto prostředky musí být vynakládány za určitým vědomým cílem. V případě, kdy navíc stát zaujme jasně formulovaný postoj vůči uprchlíkům, musí být tento krok považován za politickou aktivitu, která slouží k naplňování určitého cíle.

Na základě hlavních premis TG teorie předpokládáme, že azylová/migrační politika může sloužit jako nástroj sloužící ke změně, ale i udržování. Lze se domnívat, že v případě, kdy stát dobrovolně přijme uprchlíky, chce prostřednictvím svého rozhodnutí docílit nějaké změny. Ať už se jedná čistě o humanitární akt nebo stát následně vyžaduje cosi výměnou od mezinárodního společenství nebo konkrétního politického aktéra, podle logiky TG teorie by se mělo jednat o změnu. Na základě tvrzení TG teorie můžeme také konstatovat, že stát bude sledovat prostřednictvím migrační/azylové politiky změnu především ve chvílích, kdy je relativně silný nebo svou pozici na mezinárodním poli posiluje. V tomto bodě uveďme, že tématem využívání uprchlíků jako nástroje zahraničního nátlaku se zabývá Greenhill (2010), podle níž je využívání vysídlených osob jako nevojenského nástroje nátlaku na úrovni státu již dlouhodobým jevem v mezinárodní politice. Tento nátlak může mít mnoho podob. Jedná se například o výhrůžky týkající se vytvoření migrační vlny; donucení velkého množství vlastního obyvatelstva k přeshraničnímu pohybu, stejně tak jako o výhrůžky tranzitních zemí (Greenhill 2010).

Relativně slabé státy mají z podstaty omezené možnosti ve vztahu k silnějším aktérům na mezinárodním poli. Jedním z nástrojů, který se některým ze slabších států nabízí, by mohlo být právě vyvolání uprchlické krize. Jak tvrdí Greenhill (2010), vytvoření krize umožňuje relativně slabým státům vyvinout tlak na silnější státy a vytvořit prostor pro vyjednávání.

Druhou možností, kterou stát v případě uprchlické krize má, je nepřijmout žádné nebo velmi omezené množství uprchlíků. Je důležité si uvědomit, že i na tuto politiku stát musí vynaložit určité množství svých prostředků. Může se jednat jednak o zlepšení kontroly hranic (výstavbu plotů a navýšení pohraničních stráží), ale i o diplomatické úsilí, které stát musí vynaložit k ospravedlnění svého postoje na mezinárodním poli. Jelikož jsou tyto prostředky určeny k zachování určitého statu quo, podle TG teorie by se mělo jednat o snahu vytvořit výstup udržování.

Lze se domnívat, že existují i situace, kdy stát přijme uprchlíky pod tlakem ze strany silnějšího státu. Nehledě na změny, které tento krok přinese, by se v případě slabšího státu mělo jednat o politiku zaměřenou na udržování. Slabší stát totiž nepřijímá uprchlíky, protože by sám chtěl docílit změny, ale jelikož chce udržet status quo ve vztahu k silnějšímu státu. Pokud by stát uprchlíky nepřijal, riskoval by například zhoršení vztahů se silnějším státem. Pro tento případ je důležité pochopení otázky spojení, kterému se Palmer a Morgan blíže věnují, a následující podkapitola shrne jejich závěry, které popisují tuto problematiku.

2.2.4 Vytváření aliancí jako nástroj zahraniční politiky

Pro potřeby této práce se ještě blíže zaměříme na tematiku vytváření aliancí. Jednou z ústředních otázek zahraničních vztahů je, proč a za jakých okolností aliance vznikají. Podle tradičního přístupu je hlavním cílem aliancí zajištění a navýšení bezpečnosti jednotlivých členských zemí (Snyder 1990; Hellman, Wolf 1993). Aliance jsou tedy primárně odpovědí na hrozbu, snahou o zajištění bezpečnosti (Walt 1985). Názory se však již rozcházejí v tom, jakou přesnou podobu bude mít odpověď státu na tuto hrozbu. Zůstává otázkou, zda státy mají tendenci spíše vyvažovat (balance), nebo „přítakávat“ (bandwagon). S jednou z prvních zmínek o bandwagoning přišel Waltz (1979), který tento termín využil jako protiklad k vyvažování, to znamená spojování se se slabší stranou. V jeho pojetí je tedy bandwagoning přidružování se k silnější koalici. Walt (1990) později definoval vyvažování jako spojování se proti hrozbě a bandwagoning

jako spojování se s hrozbou. I v tomto pojetí se tedy jedná o dvě protikladné aktivity. Walt (1990) je zároveň velkým zastáncem názoru, že státy ve většině případů vyvažují. S kritikou tohoto tradičního pojetí přichází Schweller (1994), který tvrdí, že vyvažování a bandwagoning jsou chybně vnímány jako opačné politiky se stejným cílem – zajištěním bezpečnosti. Schweller (1994) se domnívá, že k volbě vyvažování, nebo bandwagoning vedou státy zcela rozdílné cíle. Při vyvažování stát usiluje o „sebezáchovu“, tedy ochranu toho, co stát již má, zatímco při bandwagoningu stát usiluje o „vlastní rozšíření“, tedy o zisk něčeho nového.

Tento pohled v podstatě sdílí TG teorie, která tvrdí, že společenství přináší jednotlivým členům aliance různé výstupy (Palmer, Morgan 2006). Prostřednictvím vytvoření společenství může stát v některých případech usilovat o změnu a v dalších o udržování. Určujícím faktorem pro to, který výstup stát sleduje svým vstupem do aliance, je schopnost jednotlivých partnerů. Pokud daný stát vytvoří alianci se silnějším státem, usiluje především o udržování statu quo, což mu tato aliance přináší. Pokud naváže společenství se slabším státem, můžeme tento čin vykládat jako aktivitu určenou ke změně. Slabší státy téměř vůbec nepřispívají k posílení bezpečnosti silnějšího státu, proto TG teorie tvrdí, že silnější stát získává výměnou od slabších něco jiného. Podle TG teorie klesá s nárůstem moci tendence státu spojovat se se silnějšími státy, a naopak roste upřednostňování společenství se slabšími státy (Palmer, Morgan 2006). S podobným modelem pracuje i Morrow (1991), který hovoří o „asymetrických společenstvích“, tedy takových společenstvích, ve kterých každý stát získává v rámci aliance jiné výhody. Slabší získávají bezpečí (security) a silnější státy autonomii (autonomy), tedy schopnost usilovat o změnu (Morrow 1991).

Podle TG teorie jsou všechny aliance efektivní (Morgan, Palmer 2003). Stát vstupuje do aliance pouze ve chvíli, kdy mu žádná jiná politika nemůže přinést tolik změny nebo udržování jako právě aliance. „*Pokud by jakýkoliv stát, který zvažuje společenství, mohl vytvořit výhodnější zahraniční politiku bez aliance než s ní, stát do aliance nevstoupí*“ (Palmer, Morgan 2006, s. 142).

Vytvoření aliance vede zároveň k nárůstu zahraničních aktivit jednotlivých států. To znamená, že podle TG teorie jsou aliance osvobozující, nikoli omezující. Byť TG teorie připouští, že se každý stát zavazuje v rámci aliance k určitému chování a přispívá určitou mírou svých prostředků, žádný stát by toto nebyl ochoten podstoupit, pokud by zisky nepřevážily nad ztrátami. Aliance přebírá zodpovědnost za naplňování určitého cíle

– změny nebo udržování, což vede k uvolnění prostředků, které by jinak stát musel vynakládat na daný problém sám (Palmer, Morgan 2006).

Spojenectví mezi dvěma nebo více aktéry vzniká ve chvíli, kdy se jeden¹⁰ nebo více aktérů dostane do situace, ve které je navázání spojenectví výhodné. Spojenectví vznikají například v následujících případech: stát může uvolnit více prostředků na zahraniční politiku; zvýší se pravděpodobnost, že aliance jako celek by mohla dosáhnout požadovaného výstupu – změny nebo udržování – s vynaložením méně prostředků než jakákoliv jiná politika; stát usiluje o vytvoření takového výstupu, který je snadněji dosažitelný v rámci aliance (Palmer, Morgan 2006).

2.3 Shrnutí a vymezení otázek

Tato část práce představila teoretická a konceptuální východiska potřebná pro analýzu turecké zahraniční politiky. Turecko prošlo za svou moderní historii bouřlivým vývojem a jeho význam začal od počátku 90. let pozvolně narůstat. Pro svou geostrategickou polohu bylo Turecko vždy strategickým partnerem Západu, v posledních letech však začalo orientovat svou zahraniční politiku směrem na Východ. Pro pochopení současných změn turecké zahraniční politiky je důležité sledovat proměny v čase, v kontextu měnící se turecké pozice a síly na mezinárodním poli.

Jak bylo ukázáno, TG teorie klade důraz především na klasické nástroje tvrdé síly (hard power), jako je zahájení vojenských konfliktů, zbrojení a další nástroje politického nátlaku. Domníváme se, že ustrnutí u nástrojů tvrdé síly značně limituje naše pochopení komplexnosti zahraniční politiky. V dnešním rychle se měnícím světě musíme rozšiřovat naše poznání o nové nástroje, které stát může využívat pro naplňování svých cílů. Jakkoliv jsou totiž nástroje tvrdé síly účinné, jsou zároveň politicky kontroverzní. Palmer a Morgan (2006) sami připouští, že například zahraniční pomoc je pro stát z mnoha ohledů výhodnějším nástrojem pro dosažení změny. Z tohoto důvodu se domníváme, že aplikování TG teorie také na nástroje měkké síly tento koncept obohatí. Jak tvrdí Nye (2011), měkká síla je forma moci, kterou uznávali již tradiční realisté¹¹. „*Měkká síla není formou idealismu nebo liberalismu. Jedná se jednoduše o formu moci, způsob, jak*

---

¹⁰ Jedná se o situaci, kdy stát A chce vytvořit alianci se státem B, nicméně B o spojenectví nestojí. V tomto případě se musí změnit situace pouze pro stát B, aby byl ochoten vstoupit do aliance.

¹¹ Carr tvrdí, že mezinárodní moc se skládá ze tří komponentů – vojenské moci, ekonomické moci a moc nad míněním. (Carr 1939, cit. v Nye 2011, s. 82).

dosáhnout požadovaných výsledků“ (Nye 2011, s. 82). Teprve neorealisté tuto formu moci upozadili na úkor dobře měřitelných nástrojů tvrdé síly (Nye 2011). Při analýze turecké zahraniční politiky bychom se proto chtěli zaměřit také na nástroje měkké síly. V souladu s konceptem středních mocností se navíc domníváme, že Turecko muselo využívat jiné nástroje zahraniční politiky, které byly více v souladu s pozicí vznikající střední mocnosti. Konkrétně se v této práci zaměříme na rozvojovou politiku (humanitární pomoc) a reakci Turecka na uprchlické krize, které se jej dotkly. Tyto dvě oblasti nabyly v poslední době v Turecku na důležitosti. Turecko je v poslední době významným dárcem zahraniční pomoci a v současnosti hostí na tři miliony syrských uprchlíků (UNHCR 2018). Turecký postoj k uprchlické krizi je navíc zásadním bodem v turecko-evropských vztazích, což z této problematiky činí nanejvýš aktuální téma.

Cílem práce je tedy rozšířit koncept TG teorie o nástroje měkké síly (soft power). Práce zmapuje vývoj a proměny zahraniční politiky Turecka v kontextu TG teorie a následně analyzuje zahraniční pomoc a reakci Turecka na uprchlické krize v tomto kontextu. Ačkoliv se TG teorie k rozvojové pomoci vyjadřuje, v této práci k ní bude přistupováno daleko detailnějším způsobem. Nebude popsán pouze vývoj poskytované pomoci v datech, ale bude analyzována i role zahraniční pomoci v diskurzu. Časově se práce zaměří především na dobu od začátku 90. let do současnosti, nicméně bude nastíněn i předchozí vývoj, tak aby mohly být lépe zhodnoceny případné proměny.

1. Otázka: Jak se v čase vyvíjela turecká rozvojová politika a jeho reakce na uprchlické krize?

1. Hypotéza: S rostoucí relativní silou by mělo dojít k nárůstu aktivit Turecka v rozvojové pomoci. Současně by Turecko mělo být schopné nastalou uprchlickou krizi využít k naplňování změny. Naopak s narůstajícími problémy by Turecko mělo zahraniční pomoc omezit a mělo by být restriktivnější ve svém způsobu nakládání s uprchlickou krizí.

2. Otázka: Jakým způsobem Turecko využívalo tyto nástroje zahraniční politiky k upevnění své pozice střední mocnosti?

2. Hypotéza: Aby Turecko dostalo pozice střední mocnosti, musí navýšit svou měkkou sílu v regionu/ve světě. Jeho zahraniční politika by tudíž měla prosazovat (atraktivní)

hodnoty, které by ospravedlňovaly jeho pozici zodpovědného hráče a střední mocnosti (middle power). Tímto způsobem by tedy mělo formulovat i svou zahraniční pomoc a postoj vůči uprchlickým vlnám.

3 Metodika a použitá data

Cíl této diplomové práce má dvě hlavní roviny. První je analyzovat měnící se migrační a rozvojovou politiku Turecka v kontextu jeho zahraniční politiky. Vedle sledování objemu zahraniční pomoci a oficiálního přístupu země k uprchlíkům, bude u obou politik zkoumáno také to, jakým způsobem Turecko tyto otázky komunikovalo na mezinárodní úrovni. Druhou rovinou tak bude pokus o ověření platnosti použité TG teorie pro tyto nástroje zahraniční politiky, a tím obohacení teorie o nástroje měkké síly. Těmto cílům bude přizpůsobena metodika práce a použité zdroje a data.

V následující empirické části bude analyzována zahraniční politika Turecka, přičemž bude využita (i) sekundární literatura pro popsání historických souvislostí a kontextu, (ii) statistická data (viz níže) a zároveň (iii) primární zdroje, jako jsou politická vyjádření, výroční zprávy či projevy státních představitelů.

Empirická část je rozdělena do čtyř podkapitol dle následujících období. Období od vzniku Turecka do 80. let a období 80. let slouží především pro nastínění jeho vývoje a lepší pochopení pozdějších období. Jádrem práce je analýza období od začátku 90. let do roku 2002, a pak období od roku 2002 do roku 2017. Pomyslnou dělicí čáru mezi těmito dvěma obdobími tvoří zvolení strany AKP. Samotné období vlády AKP je dále rozděleno do dvou dílčích období – před a po začátku syrské krize. V každém zkoumaném období je nejdříve analyzována celková zahraniční politika Turecka a popsány její možné proměny. Rámec pro tuto analýzu tvoří TG teorie, pro kterou jsou významné dvě proměnné – preference státu a relativní schopnosti státu. Zatímco preference státu jsou popsány především na základě sekundární literatury, relativní schopnosti státu jsou hodnoceny pomocí dat za HDP a Composite Index of National Capabilities (CINC) - jednotlivé zdroje dat jsou níže představeny podrobněji. Následně je analyzován dopad měnících se preferencí a růstu/poklesu schopností Turecka na jeho zahraniční politiku. V souladu s předpoklady TG teorie nám pro tyto účely poslouží údaje o počtu vojenských sporů, zahraničním obchodu, zahraničním zastoupení, vojenských výdajích a aktivitě země v mezinárodních společenstvích a organizacích – viz níže. Po určení hlavních tendencí zahraniční politiky se již konkrétně zaměříme na zahraniční pomoc a tureckou reakci na uprchlické krize. Pro tyto účely budou využita data k objemu poskytované zahraniční pomoci a počtu uprchlíků. Jelikož jsou tyto dvě politiky zkoumány především z pohledu jejich využití jako nástrojů měkké síly a k budování určitého obrazu Turecka, je pro tuto práci stěžejní turecký diskurz vztahující se k těmto

tématům. Pro zmapování diskurzu je volena analýza úvodních projevů představitelů země na zasedáních Valné hromady OSN. Tyto projevy jsou dostupné za každý sledovaný rok, díky čemuž nám umožňují sledovat možné změny diskurzu v průběhu času. Na rozdíl od různých politických prohlášení, které mohou být cíleny na domácí publikum, a tudíž sloužit k jiným účelům, jsou zde také daleko jasněji definováni příjemci těchto projevů – to znamená mezinárodní společnosti, představitelé jiných států. Nicméně jako doplňující zdroje pro zhodnocení diskurzu jsou využity také výroční zprávy turecké rozvojové agentury, novinové zprávy a prohlášení politických představitelů. V případě novin jsme čerpali z nejtablovanějších mezinárodních a tureckých periodik, viz níže. Nikterak jsme však neusilovali o systematickou analýzu novin, použité články slouží pouze k dokreslení dobového diskurzu.

Uvedme, že se práce opírá konkrétně o následující datasey a zdroje dat:

- HDP – pro získání dat o HDP byla využita databáze Světové banky (World Bank), konkrétně údaje ve stálých cenách, směnný kurz 2010.
- Mezinárodní spory a státní schopnosti – jako zdroj byl využit projekt *Correlates of War (COW)* založen v roce 1963 Davidem Singerem, který shromažďuje kvantitativní data týkající se především válek a mezinárodních konfliktů. COW nabízí 13 datasey, z nichž stěženi pro tuto práci budou data „Composite Index of National Capabilities“ a „Militarizované mezinárodní konflikty“.
  - Composite Index of National Capabilities (CINC) je nejčastěji využívaný ukazatel národních schopností. Index spojuje šest jednotlivých složek národních materiálních schopností do jedné hodnoty za stát a rok. Indikátory jsou vojenské výdaje, počet vojenského personálu, spotřeba energie, produkce železa a oceli, městská populace a celkový počet obyvatel. CINC vyjadřuje průměr podílů státu na jednotlivých elementech národních schopností. CINC se vždy pohybuje v rozmezí 0 a 1. Vysvětlíme, že hodnota 0,0 by znamenala, že stát měl 0 % podíl na všech schopnostech přítomných v systému v daném roce, zatímco hodnota 1,0 by znamenala, že stát měl 100 % schopností v daném roce (což by znamenalo, absolutní koncentraci světové moci do rukou jediného státu). Na první pohled je jasné, že tento index měří tvrdou sílu, a proto nemusí zcela jasně odrážet reálnou moc státu na mezinárodním poli. Jak již bylo zmíněno státy se vyznačují i měkkou silou, jejíž hlavními zdroji jsou podle Nye (2011) kultura, politické hodnoty a zahraniční politika.

- Militarizované mezistátní konflikty (Militarized Interstate Dispute, MID) jsou data zpracovaná Correlates of War, která poskytují informace o konfliktech, během kterých jeden nebo více států hrozil, demonstroval nebo využil sílu proti jednomu nebo více jiným státům, jejich vládám, oficiální reprezentaci, oficiálním silám, majetku nebo území. Data jsou dostupná k letům 1816-2010. Z tohoto důvodu v práci bohužel chybí údaje za MID pro období 2010-2017.
- Počet obětí vnitrostátního konfliktu – jako zdroj jsme využili The Uppsala Conflict Data Program (UCDP), který je hlavním zdrojem dat o organizovaném násilí a nejdéle fungujícím sběrem dat o občanských válkách. Pro potřeby této práce ještě upřesněme, že UCDP definuje „low activity“ jako ozbrojenou činnost ve státním konfliktu, kde počet obětí nepřesáhne 25 úmrtí souvisejících s bojem. Válka je státní konflikt nebo dyáda, která si vyžádá nejméně 1000 úmrtí souvisejících s bojem v určitém kalendářním roku (UCDP).
- Zahraniční obchod – údaje za export Turecka jsme čerpali z World Integrated Trade Solution (WITS), který byl vytvořen Světovou bankou ve spolupráci s Konferencí OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) a dalšími mezinárodními organizacemi.
- Diplomatická síť – pro zjištění počtu stálých misí Turecka v zahraničí byl využit Lowy Institute Global Diplomacy Index, který mapuje diplomatickou síť ve světě.
- Výdaje na zbrojení – k popsání vývoje výdajů na zbrojení jsme využili data Světové banky (WB).
- Objem poskytované zahraniční pomoci – pro získání těchto dat byla využita databáze OECD. Konkrétně pracujeme s daty za Oficiální rozvojovou pomoc (ODA). Data byla srovnávána také s údaji turecké rozvojové agentury Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TIKA).
- Počet uprchlíků – tyto údaje jsme čerpali jednak ze statistik Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), a dále z tureckého ministerstva vnitra – Generálního ředitelství pro migraci (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü).

Vedle známých zpravodajských portálů jsme využili i pro české prostředí méně známá turecká periodika (ve většině případů jejich anglickou verzi). Pro úplnost proto

uvedme politickou orientaci jednotlivých periodik. Hurriyet je považován za liberálně nacionalistické a sekulárně zaměřené periodikum. Oproti tomu Sabah má blízko k vládoucí straně AKP a hájí vládní politiku (OSC 2008). Milliyet tradičně patřil ke kemalistickým, sociálně demokratickým novinám, avšak po změně majitele patří v současnosti také spíše k provládnímu tisku, přičemž mnoho kritiků současné vlády muselo z novin odejít (EuroTopics 2018).

4 Empirická část

Následující kapitola bude věnována analýze turecké zahraniční politiky s důrazem na zahraniční pomoc a tureckou reakci na uprechlické krize. V kontextu měnící se role Turecka na mezinárodním poli a jeho geopolitických preferencí bude na základě TG teorie analyzován vývoj rozvojové a migrační politiky země. Kapitola bude rozdělena do čtyř historických etap – od vzniku Turecka do roku 1980, 1980-1990, 1991-2002 a 2002-2017, přičemž jádro práce bude tvořit analýza období od 90. let. Kapitoly o vývoji do 90. let jsou zahrnuty z důvodu důležitosti historického kontextu, který současné Turecko utvářel.

4.1 Turecko od svého vzniku do 80. let

Pro porozumění dnešnímu Turecku je důležité pochopit určité historické a kulturní faktory, které byly pro jeho vývoj stěžejní. Přestože moderní historie Turecka začíná jeho vznikem v roce 1923, mnoho jemu vlastních rysů má daleko hlubší kořeny, které sahají do dob Osmanské říše.

Osmanská říše byla svého času jednou z nejmocnějších říší. Její území se rozkládalo na třech kontinentech a osmanští vládcí byli současně chalífy – duchovními vůdci muslimské obce. Podle Karaosmanoğlu (2000) se politika osmanské říše od jejího vzniku až přibližně do 17. století vyznačovala „ofenzivní realpolitikou“. V této době Osmanská říše usilovala o maximalizaci moci, a to prostřednictvím své expanzivní politiky zaměřené na rozšíření území a navýšení bohatství (Karaosmanoğlu 2000). Po několika neúspěšných vojenských taženích se tato politika ke konci 17. století začala proměňovat. Pomyslnou dělící čáru pro osmanskou zahraniční politiku tvoří Karlovičský mír uzavřený v roce 1699. Od této chvíle začala zahraniční politika Osmanské říše nabývat defenzivní podoby. Pomocí diplomatických a vojenských nástrojů usilovala Osmanská říše především o udržení statu quo. Posledních 100 let existence Osmanské říše se vyznačovalo jejím balancováním mezi mocnostmi a snahou zpomalit postupný rozpad říše. V této době se stala důležitým nástrojem zahraniční politiky diplomacie, která byla v době největšího rozkvětu říše jen zřídka využívána (Aydin 2000). Je nutno podotknout, že Osmanská říše byla v manévrování mezi mocnostmi dlouhou dobu úspěšná. Svůj rozpad oddálila až do 20. století, ačkoliv se o ní již mnohem dříve hovořilo jako o „nemocném muži na Bosporu“. Neustálá obava z cizích mocností a ztráty území,

postupný úpadek jednou velké říše a pozvolné odsouvání se na periferii světového dění se však hluboce podepsalo na povaze Turecka. Obavy o ztrátu území byly jen dále umocněny po 1. světové válce mírovou smlouvou v Sèvres, která měla rozdělit většinu území Osmanské říše mezi evropské mocnosti a sousední státy. Tyto hluboce zakořeněné obavy se přenesly i do republikánského Turecka a přetrvávají až do dnešních dnů (Aydin 2000; Karaosmaoğlu 2000).

V roce 1923 byla na troskách Osmanské říše založena současná Turecká republika. Tento rok představoval začátek razantních změn, které měly Turecko oprostit od osmanské minulosti a přiblížit ho Evropě a Západu. Turecko se rozhodlo naprosto distancovat od své osmanské minulosti, čemuž značně napomohl mimo jiné přechod na latinské písmo a jazyková reforma. Turecko se stalo sekulárním státem založeným na turecké identitě. Přestože se moderní Turecko vymezilo vůči své osmanské historii, jen stěží se mohlo ze dne na den vzdát tisíciletého vývoje. Rok 1923 tak dal vzniknout hluboce zakořeněné nejistotě a rozpolcenosti tohoto národa. Po vzniku Turecké republiky se stal základním kamenem zahraniční politiky princip jeho zakladatele a prvního prezidenta Mustafy Kemala Atatürka – „Mír doma, mír v zahraničí“ („Peace at home, peace abroad“). V praxi tato politika znamenala udržování statu quo (Aydin 2000; Karaosmaoğlu 2000) a co nejdéle trvajících tureckou neutralitu. Kemalismus definoval Turecko a jeho obyvatelstvo jako západní, a vymezil se proti islámským, asijským a blízkovýchodním alternativám. Zahraniční politika země se po dlouhá léta vyznačovala izolacionismem a Atatürk se jasně vzdal jakéhokoliv úsilí o obnovu Osmanské říše či pan-turkických myšlenek o vytvoření unie s turkickými národy. Zahraniční politika mezi lety 1923 a 1941 byla charakteristická balancováním mezi mocnostmi a konsolidováním bezpečnosti nového státu prostřednictvím dohod a paktů se sousedními a evropskými státy (Zürcher 2004).

Důležitým aspektem zahraniční politiky byla také jasně definovaná orientace na Západ a snaha o westernizaci. Kořeny tohoto směřování však sahají až do dob Osmané říše, jejíž elity usilovaly o westernizaci již od 18. století. Po vzniku Turecké republiky se zařazení Turecka mezi západní země stalo jejich hlavním cílem. Paradoxní je, že zde současně dále přetrvávala zakořeněná nedůvěra v Evropu. Strach ze zasahování do vnitřních záležitostí a obavy z cizích snah o rozložení Turecka byly v pozdější době doplněny o zdůrazňování přetrvávajících předsudků Evropy vůči Turecku (Karaosmaoğlu 2000).

Orientace na Západ byla pomyslně zpečetěna vstupem do NATO v roce 1952. Tomuto vstupu předcházela vojenská a ekonomická pomoc ze strany USA v rámci Trumanovy doktríny, která měla Turecku pomoci bránit se proti ruské expanzi. Vstupem do NATO také skončila turecká izolace z období 2. světové války. Ekonomická a vojenská spolupráce se Západem zůstala stěžejním kamenem zahraniční politiky během studené války (Shaw 1997). V tomto období byla turecká zahraniční politika založena především na odvrácení ruské hrozby, ochraně vlastních zájmů na Kypru a posílení pout v rámci NATO. Zahraniční politika vůči regionu – Blízkému východu – se během studené války nadále vyznačovala nevměšováním se do záležitostí arabských států a neutralitou v palestinsko-izraelském konfliktu. Bylo to období, kdy bylo Turecko odříznuté od mnoha svých sousedů – Bulharsko, Kavkaz i Sýrie patřily do ruské sféry vlivu. Řecko sice bylo jeho spojencem v rámci NATO, ale nepatřilo mezi země, se kterými by mělo Turecko dobré vztahy (Zürcher 2004).

Můžeme konstatovat, že Turecko v tomto období nebylo a ani neusilovalo o pozici střední mocnosti na mezinárodním poli. Přestože v 60. a 70. letech ekonomika zaznamenala jistý růst a narůstaly i národní schopnosti Turecka (viz graf 4.1 a 4.2), nedocházelo k významným změnám v zahraniční orientaci. Zahraniční politika stále spočívala na principech položených po 2. světové válce – orientaci na USA a Západ. Snad jediným významnějším projevem aktivnější zahraniční politiky byla invaze na Kypr v roce 1974¹². Tento vývoj je dle nás v souladu s předpoklady TG teorie. V tomto období se země potýkala především s nelehkou vnitrostátní situací, a tudíž se ještě nemohlo plně soustředit na zahraniční politiku. V letech 1960, 1971 a 1980 se odehrály státní převraty, panovalo napětí mezi sekulárními a nábožensky orientovanými kruhy a v 60. letech začal narůstat politický extrémismus, který v 70. letech vyústil v krvavé střety mezi levicí a pravicí. Střety si vyžádaly na stovky mrtvých, ve 13 provinciích bylo vyhlášeno stanné právo. Vedle vnitrostátních problémů, se kterými se po celé období potýkalo a které ho nutně vyčerpávalo, bylo Turecko svázáno i samotným bipolárním uspořádáním světa během studené války. Ekonomický růst navíc nebyl založen na pevných základech. Přetrvávající deficit platební bilance a průmysl závislý na zahraničních zdrojích, tedy dostupnosti devizových rezerv, nakonec vedl na konci 70. let k hluboké ekonomické krizi

---

¹² Tato invaze byla reakcí na vojenský puč, který byl organizován Řeckem a proveden kyperskou národní gardou. Puč vyústil v sesazení kyperského prezidenta Makariose III a dosazení Nikose Sampsona. Sampson byl zastáncem myšlenky enosis, tedy spojení Kypru s Řeckem (Öktem 2012). Rozbor této události a tohoto období není předmětem této práce a vyžadovalo by si daleko detailnější analýzu. Nicméně se v tomto případě mohlo jednat ze strany Turecka o udržování, jelikož invaze byla vyvolána řeckým převratem.

(Zürcher 2004). Prostředky vyhrazené na zahraniční politiku tak směřovaly především na udržování – posilování spojení se Západem jako silnějším partnerem a garantem bezpečnosti.

V otázce migrace zmiňme, že Turecko bylo tradičně emigrační zemí. S podpisem dohody se západním Německem v roce 1961 se začala psát historie turecké emigrace do západní Evropy. Tato pracovní migrace probíhala především v 60. a 70. letech, v dalších letech pokračoval příliv tureckých emigrantů v rámci spojování rodin. Nicméně Turecko bylo již v tomto období i tranzitní a cílovou zemí. K velkým přesunům obyvatelstva v regionu došlo v důsledku rozpadu Osmanské říše. Kirişci (2003) dále uvádí, že mezi lety 1923 a 1997 přišlo do Turecka na 1,6 miliónů osob, a to především z balkánských zemí. Během studené války uprchlo do Turecka tisíce žadatelů o azyl ze Sovětského svazu či východní Evropy. Většina z nich získala status uprchlíků a byla přesídlena do třetích zemí, jako USA nebo Kanady (Kirişci 2003). K významnějším uprchlickým vlnám však došlo až v 80. letech a dále na začátku 90. let (viz níže). Co se týče zahraniční pomoci, Turecko bylo v tomto období především jejím příjemcem.

4.2 Turecko mezi lety 1980-1990 – vláda Turguta Özala

Pro pochopení vývoje po konci studené války je důležité zastavit se na chvíli v období 80. let. V důsledku hlubokých vnitrostátních problémů, které se promítly i do každodenního života, se armáda v září 1980 rozhodla zasáhnout a převzít moc. Cílem bylo zemi stabilizovat, potlačit radikalismus a terorismus a opět obnovit demokratické principy na odkazu kemalismu. Jako i v případě předešlých vojenských převratů neměla armáda za cíl zůstat trvale u moci. V roce 1983 se konaly první demokratické volby po převratu, ve kterých vyhrála strana Strana vlasti (Anavatan Partisi) Turguta Özala. Turgut Özal se stal pro Turecko zásadní osobností a významně se podepsal nejen na ekonomických, kulturních a politických změnách, ale také na zahraniční politice. Jeho vláda dala vzniknout nové zahraniční politice, někdy přezdívané Özalismus nebo neo-osmanismus (Laçiner 2009).

Özalovi se v první řadě podařilo překonat ekonomickou krizi, ve které se Turecko nacházelo na konci 70. let. Cílem bylo zlepšit platební bilanci, zastavit vysokou inflaci a vytvořit tržní ekonomiku zaměřenou na export. Jak popisuje Zürcher (2004) došlo v této době k devalvaci turecké měny, aby se stal turecký vývoz konkurenceschopný; navýšení

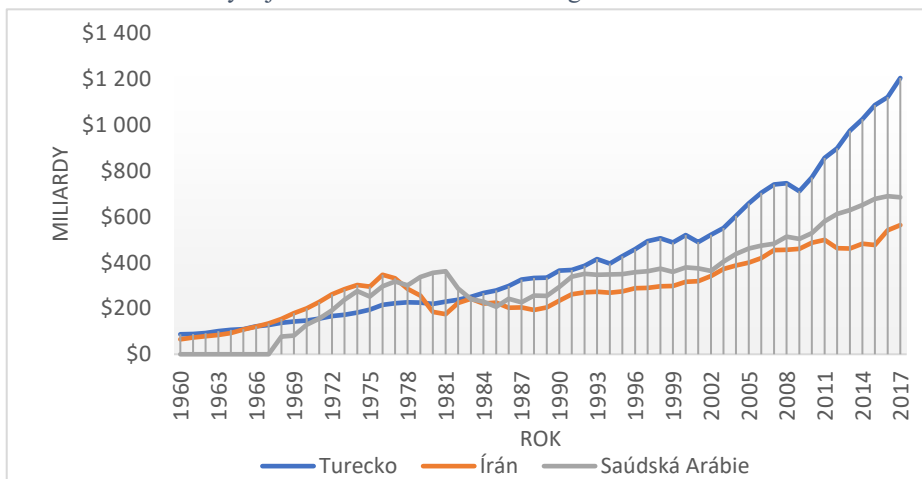
úrokové sazby, čímž došlo ke snížení spotřeby a tím i inflace; zmrazení mezd; a zvýšení cen prostřednictvím zrušení či snížení státních dotací.

Vedle ekonomických reforem začal Özal postupně měnit i tureckou zahraniční politiku. Po dlouhém období izolacionismu se snažil navázat kontakty i s východem, především s turkickými republikami. Turecko pod jeho vládou usilovalo o kulturní a ekonomickou spolupráci s turkickými státy, založenou na turecké sounáležitosti (Zürcher 2004). V této době patřily turkické státy mezi relativně slabé a Turecko věřilo, že by vzájemná spolupráce mohla napomoci k navýšení jejich významu a ekonomické prosperity. V Özalově pojetí se Turecko mělo stát jakýmsi vůdcem pomyslného uskupení turkických národů (Laçiner 2003). V této době však tyto snahy nutně narážely na fakt, že turkické státy byly integrální části Sovětského svazu.

Özal zcela změnil vztah Turecka k minulosti. Na rozdíl od svých předchůdců Kemalistů nepovažoval minulost za přítěž, ale za výhodu. Podle Özala neexistovala přímá spojitost mezi pokrokem a západní civilizací. Z tohoto důvodu podle něj Turecko mohlo dosáhnout pokroku i svou vlastní cestou, aniž by se muselo vzdávat své identity (Laçiner 2009).

Tato Özalova vize definuje preference Turecka. Z výše popsaného vyplývá, že Özal chtěl výrazně změnit dosavadní tureckou zahraniční politiku. Usiloval o to, aby Turecko skoncovalo se svou izolovaností vůči Východu a získalo tak daleko významnější postavení v rámci širšího regionu. TG teorie předpokládá, že preference státu hrají významnou roli pro utváření zahraniční politiky a v případě Turecka byly tyto preference jasně nasměrovány ke změně. Zároveň si Turecko v tomto období výrazně polepšilo i po ekonomické stránce. Díky Özalově liberální ekonomické politice rostla turecká

Graf 4.1 Srovnání vývoje HDP Turecka a dalších reg. mocností 1960-2017

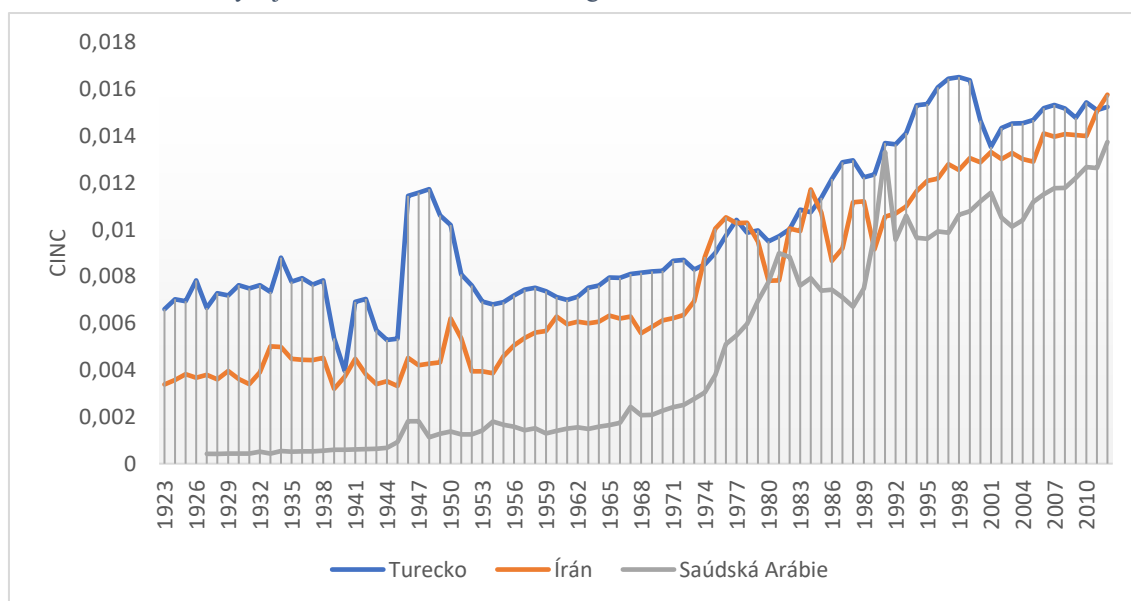
Zdroj: WB (2018)

ekonomika o 5 %, což představovalo nejvyšší růst mezi zeměmi OECD (Laçiner 2003). Vývoj turecké ekonomiky vůči předešlým letům vidíme na grafu 4.1. Vedle ekonomických ukazatelů se podívejme také na státní schopnosti měřené pomocí CINC. Graf 4.2 ukazuje, že i CINC v 80. letech výrazně narostl (COW 2018).

Oba ukazatele dokazují, že turecká síla v 80. letech zaznamenala oproti předešlým rokům určitý nárůst. Podle TG teorie by se tento vývoj měl podepsat na zahraniční politice, jelikož by země měla být schopna vynaložit na zahraniční politiku více svých prostředků. Preference Turecka formulované Özalem společně s ekonomickým růstem a nárůstem kapacit by měly podle TG teorie vést k daleko větší aktivitě na mezinárodním poli. Přesto je nutné mít na paměti, že Turecko za sebou mělo ekonomicky i politicky velmi obtížné období a muselo nejdříve dojít k ekonomické a politické stabilizaci země. Není proto překvapivé, že Özal se v letech 1983–1989 zaměřil primárně na vnitrostátní politiku, a to především na ekonomickou transformaci země. Teprve v období 1989-1992, kdy zastával prezidentskou funkci, se začal více angažovat v zahraniční politice (Önis 2004; Laçiner 2009).

Ve spojitosti s Tureckem musíme vzít v úvahu ještě jeden zásadní aspekt, který měl velký vliv na tureckou politiku, potažmo i na jeho angažovanost v zahraničí. V 80. letech se postupně opět dostala na povrch kurdská otázka a na konci 80. let již kurdská otázka dominovala turecké politické debatě (Laçiner 2009). Od založení Turecké republiky představovala kurdská otázka jedno z nejožehavějších témat domácí politiky,

Graf 4.2 Srovnání vývoje CINC Turecka a dalších reg. mocností 1923-2012

Zdroj: COW (2018)

se značným přesahem do zahraniční politiky, především vůči Iráku. Abdullah Öcalan, vůdce Strany kurdských pracujících (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK), zahájil v srpnu 1984 guerillovou válku, která trvala prakticky až do jeho zatčení v roce 1999 (Bozarslan 2008). Kurdská otázka měla pro Turecko zásadní význam a dá se tedy předpokládat, že Turecko vyčlenilo velkou část svých prostředků právě na aktivity související s tímto problémem.

Ačkoliv bylo Turecko stále zaměstnáno především vnitrostátním vývojem, zaznamenalo v tomto období změnu preferencí i schopností. Jak se proměnila zahraniční politika? Začalo Turecko vyvíjet aktivnější zahraniční politiku zaměřenou více i na změnu? Této otázce se bude věnovat následující kapitola, přičemž neopomeneme ani uprchlické krize, které se země dotkly. Nastíněný vývoj 80. let nám pomůže lépe zhodnotit pozdější zahraniční politiku Turecka.

4.2.1 Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie

Přestože Turecko bylo v tomto období svázáno geopolitickým uspořádáním světa během studené války a teprve postupně navyšovalo své schopnosti, podle TG teorie bychom měli začít sledovat alespoň určité změny v zahraniční politice Turecka. Připomeňme, že mezi hlavní politiky určené ke změně patří zahájení vojenských akcí, zahraniční pomoc nebo vytváření aliancí se slabšími státy.

V 60. letech bylo Turecko zapojeno do 11 militarizovaných mezistátních sporů (Militarized Interstate Disputes), z nichž pouze čtyři byly vyvolané tureckou stranou. Čtyři z celkového počtu těchto sporů byly s Řeckem/Kyprem. V 70. letech, kdy bylo Turecko paralyzováno vnitrostátním vývojem, proběhlo pouze sedm takovýchto sporů. Čtyři spory z celkového počtu byly vyvolány Tureckem a celých šest proběhlo mezi Tureckem a Řeckem/Kyprem. Naproti tomu v letech 1981-1990 bylo Turecko zapojeno do 21 militarizovaných mezistátních sporů, ze kterých jich 11 samo iniciovalo. Z těchto sporů bylo osm s Řeckem/Kyprem, čtyři s Irákem, čtyři s Íránem, tři s Bulharskem a dva se Sýrií (COW 2018). Tato čísla vypovídají o nárůstu militarizovaných sporů a zároveň ukazují na větší pole působnosti Turecka.

V tomto období se Turecko začalo poprvé více angažovat na poli mezinárodní pomoci. V roce 1985 vypracovala Státní plánovací organizace (Devlet Planma Teskilati) ucelený návrh na poskytnutí zahraniční pomoci ve výši 10 milionů USD. Tyto prostředky

měly být využity na podporu budování institucionálních kapacit v Gambii, Guineji, Guineji-Bissau, Mauretánii, Senegal, Somálsku a Súdánu (MFA).

V souvislosti s migrací musíme v případě Turecka rozlišovat mezi migrací z Evropy a migrací z neevropských zemí. Rozlišení je důležité z důvodu, že Turecko sice podepsalo Ženevskou úmluvu, nicméně s teritoriálním omezením. Toto omezení znamená, že status uprchlíka může v Turecku získat pouze osoba, která prchá před událostmi odehrávajícími se v Evropě. Přesto musí i Turecko dodržovat zásadu nenavracení (non-refoulement) (HRW 2018). Nejdříve zmiňme vlnu uprchlíků z Evropy, která nečinila pro Turecko větší problém. V roce 1989 přišlo do Turecka 300 000 Turků a Pomoků vysídlených z Bulharska během vlny náboženských represí a zavražďování (NYT 1989). Třetina z tohoto počtu se po pádu komunismu navrátila do Bulharska a zbylá část získala turecké občanství (Kirişçi 2003). Čísla se mohou do určité míry rozcházet. İçduygu a Aksel (2012) uvádí, že na základě nového zákona o občanství zůstalo v Turecku polovina tureckých Bulharů.

Větší problém představovali uprchlíci neevropského původu, kteří začali do Turecka přicházet v souvislosti s íránskou revolucí a následnou destabilizací regionu. Nejvíce uprchlíků, kteří do Turecka v tomto období přišli, pocházelo z Íránu. Turecko přijalo politiku, která umožnila Íráncům do země vstoupit bez víz a byl jim povolen dočasný pobyt v Turecku (Kirişçi 2000). Neexistují oficiální statistiky, nicméně se odhaduje, že mezi lety 1980 a 1991 přišlo do Turecka 1,5 milionů Íránců (Kirişçi 2000; Ihlamur-Öner 2013). Většina z těchto uprchlíků byla postupně přesídlena do třetích zemí, pouze minimum získalo povolení k pobytu, natož turecké občanství (Kirişçi 2000).

Další uprchlická vlna, která v tomto období zasáhla Turecko, pocházela z Iráku. V roce 1988 zahájily irácké síly vojenskou operaci al-Anfal, která byla namířena proti kurdské populaci v severní části země. V návaznosti na tyto události uprchlo 70 000 iráckých Kurdů na hranice s Tureckem a Íránem. Turecko nejdříve své hranice uzavřelo ze strachu, že by spolu s uprchlíky mohli do Turecka proniknout bojovníci PKK. Pod domácím a mezinárodním tlakem však své hranice později otevřelo (Kirişçi 2000). Snaha Turecka zabránit vstupu uprchlíků na své území ukazuje na snahu Turecka o udržování. Příznačný je i následující diskurz Turecka během krize, kdy si podle Kirişçiho (2000) Turecko stěžovalo na nedostatečné (finanční) podílení se mezinárodního společenství v řešení krize. Tento přístup Turecka svědčí o jeho „slabé“ pozici na mezinárodním poli, snaze vyhnout se zátěži a neschopnosti jinak těžít z nastalé situace. Zmiňme ještě, že

většina z kurdských uprchlíků se později vrátila zpět do Iráku, menší část byla přesídlena do třetích zemí (Kirişçi 2000).

V souladu s předpoklady TG teorie, zaznamenalo Turecko v 80. letech zvýšenou aktivitu zahraniční politiky. Soudě podle nárůstu počtu mezinárodních (vojenských) sporů a první snaze poskytnout zahraniční pomoc se zdá, že Turecko začalo pozvolna zahrnovat do své zahraniční politiky i nástroje zaměřené na změnu. Jak již bylo řečeno, Özal se více začal věnovat zahraniční politice teprve na přelomu desetiletí. Pojďme se proto nyní zaměřit na toto období.

4.3 Turecko od roku 1990 do nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje – 1990-2002

Ke konci 80. let se Turecku začaly otevírat nové možnosti. Postupně slábla moc vojenských složek a jejich vliv na řízení státu, což umožnilo Özalovi prosazovat vlastní, ambicióznější politiku (Laçiner 2009). Konec studené války vedl k rozpadu rigidního rozložení moci a začaly se objevovat snahy o vytvoření nového řádu. Rozpad Sovětského svazu s sebou přinesl dalekosáhlé geopolitické důsledky, které měly samozřejmě vliv i na Turecko a jeho postavení v rámci mezinárodního systému. S rozpadem Sovětského svazu zaniklo i hlavní pojítko – otázka bezpečnosti – mezi USA/Západem a Tureckem. Během studené války bylo Turecko vnímáno jako integrální součást Západu, spojenec ve „válce“ se Sovětským svazem. Po rozpadu Sovětského svazu začaly daleko více vyvstávat rozdíly mezi Tureckem a Západem. Západ postupně měnil svůj pohled na Turecko (Oğuzlu 2007), což se nejvýrazněji projevilo v otázce vstupu Turecka do EU. Evropa si začala pomalu pohrávat s myšlenkou, že Turecko není tak úplně v Evropě. Měníci se přístup Evropy měl velký vliv na nálady v Turecku. Podle Laçinera (2009) zachvátila Turky obava z odvržení. Z toho, že opět budou ponecháni osamoceni se svými tradičními „nepřáteli“ na Východě. Turecko se od svého vzniku upínalo k Evropě, řešilo tak svou izolaci v regionu. Nyní po rozpadu Sovětského svazu, kdy se zdálo, že Evropa už Turecko nepotřebuje, se muselo Turecko k této situaci nějak postavit.

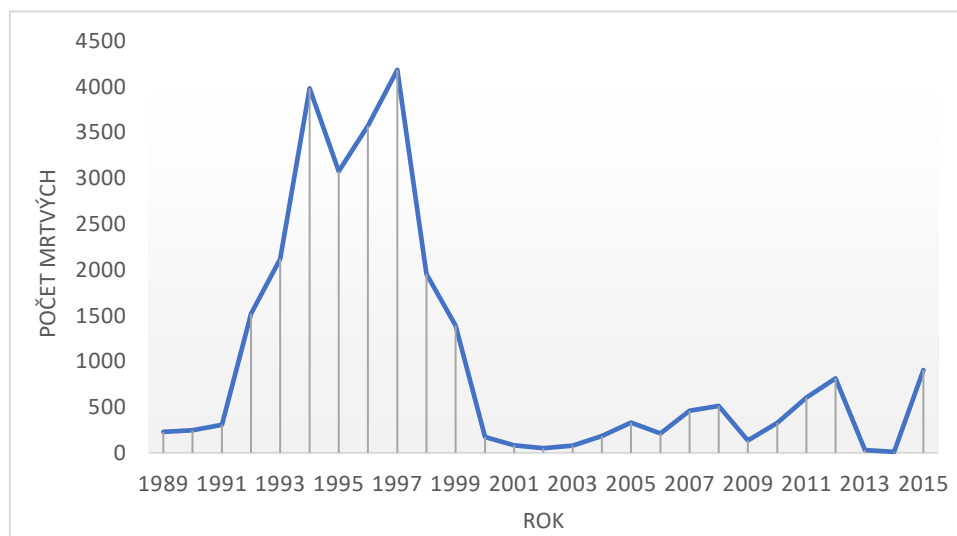
V řeči TG teorie se mu v nastalé situaci nabízely dvě možnosti – snaha o změnu nebo o udržování. Za udržování by v tomto případě mělo být považováno lpění na Evropě. Jednak se z pohledu Turecka jedná o spojenectví se silnějším uskupením, ale především orientace na Západ/Evropu znamenala pro Turecko status quo trvající od jeho

vzniku. Změnu by pro Turecko znamenalo hledání nových spojení, nových partnerů, nových možností v doteď opomíjeném širším regionu, a v podstatě mezi tradičními nepřáteli. Jak bylo popsáno výše, Turecko nastartovalo v 80. letech ekonomickou modernizaci a postupně začínalo prosperovat. Zároveň za vlády Özala panovala silná politická vůle orientovat se nejen na Západ, ale rozšířit svůj vliv také na východ. Naneštěstí pro Turecko, období stability netrvalo příliš dlouho. Protože v 90. letech od mnoha reforem upustilo, prožilo větší část desetiletí opět politicky paralyzováno. Vnitrostátní politické problémy a kurdská otázka znovu nabyly na síle. Můžeme se proto domnívat, že ani v tomto období nebyly změny v zahraniční politice tak významné. Vnitrostátní konflikt a nestabilní politická situace projevující se nejasnou mezinárodní vizí by měla vést především k udržování v zahraniční politice.

V roce 1991 prohrála Özalova Strana vlasti (Anavatan Partisi) volby a prakticky až do nástupu AKP v roce 2002 se země nacházela v politickém chaosu. Bylo to desetiletí měnících se vlád a nepřehledných koalic, které vznikaly bez ohledu na protichůdnost programů a orientaci jednotlivých stran. Většina stran byla zároveň zapojena v politických a ekonomických skandálech typických pro toto období tureckých dějin. Projevem vnitrostátních problémů byl i takzvaný postmoderní převrat v roce 1997 (Ahmad 2008). Tento vývoj měl také nutně dopad na zahraniční politiku.

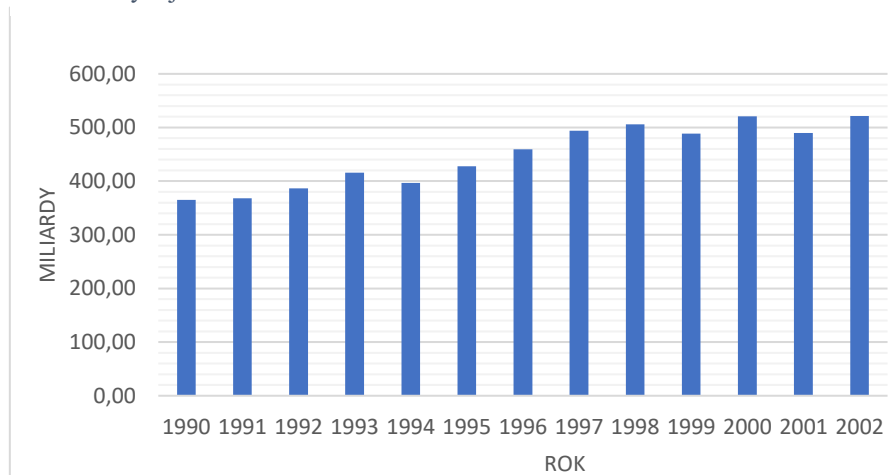
Podle Öktema (2012) postrádala zahraniční politika v 90. letech jakoukoliv vizi. Hlavním důvodem byla, vedle slabé politické scény, kurdská otázka. Ta se dostala v 90. letech do svého dalšího stádia. Guerillová válka a turecká silová reakce na ní, v podobě aktivního boje a protipovstalecké politiky, měla na začátku 90. let obrovský dopad nejen

Graf 4.3 Počet mrtvých v konfliktu Turecko – PKK

Zdroj: UCDP (2018)

Graf 4.4 Vývoj HDP Turecka 1990-2002

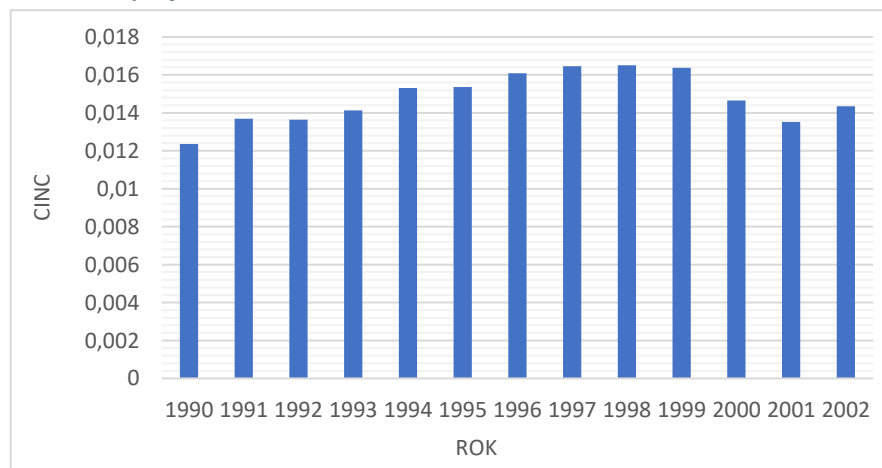

Zdroj: WB (2008)

na kurdské obyvatelstvo, ale na celé Turecko (Bozarslan 2008). Předpokládá se, že při tomto konfliktu přišlo o život na 40 000 lidí, mezi nimi 5 000 civilistů a 5 000 členů ozbrojených složek. Vojenské a bezpečnostní síly vynaložily dle přibližného odhadu Bozarslana (2008) na tento boj 100 milionů USD. O rozměru tragédie vypovídají i počty zemřelých. Podle UCDP zemřelo v konfliktu Turecko – PKK nejvíce osob mezi lety 1992–1999, přičemž nejvíce obětí si konflikt vyžádal v roce 1997, kdy zemřelo 4 183 osob (UCDP 2018). Vývoj konfliktu je znázorněn na grafu 4.3.

Kurdský konflikt měl značný přesah i do okolních států a Turecko v tomto období dále pohlíželo na své sousedy především jako na hrozbu (viz níže – vojenské akce v Iráku atd.). Podívejme se však i na vývoj HDP a CINC v letech 1990–2002. Jak můžeme vidět, Turecko v tomto období zaznamenalo jak mírný růst HDP – graf 4.4, tak i národních schopností – graf 4.5. V otázce ekonomiky musíme poznamenat, že turecká ekonomika byla přes svůj růst stále velmi křehká. Podle Hala (2012) turecká ekonomika

Graf 4.5 Vývoj CINC Turecka 1990-2002

Zdroj: COW (2018)

sice rostla a došlo k nárůstu exportu, nicméně Turecko mělo vysokou míru inflace, velice slabou měnu a velice vysoký zahraniční dluh.

4.3.1 Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie

TG teorie tvrdí, že navýšení schopností státu by mělo vést k nárůstu aktivit zahraniční pomoci. Podle CINC, který vidíme na grafu 4.2, došlo ke značnému nárůstu síly Turecka od jeho vzniku z 0,007 na 0,012 v roce 1990 a konečně na jeho dosavadní maximum 0,016 v roce 1998. Společně s koncem studené války se navíc Turecku otevřely i nové příležitosti v zahraniční politice. Preference státu a rostoucí moc by se tedy podle TG teorie měla projevit v nárůstu aktivit zahraniční politiky. Pojdme se blíže podívat, které nástroje mělo Turecko v 90. letech tendenci využívat, a zda vynakládalo více prostředků na změnu nebo na udržování.

Na začátku 90. let, kdy prezidentskou funkci zastával Özal, Turecko vyvíjelo proaktivní zahraniční politiku. Mezi důležité události období patří například založení Organizace černomořských ekonomických společenství (Black Sea Economic Cooperation, BSEC). Toto společenství, které oficiálně vzniklo v roce 1992, sdružovalo země černomořského regionu a mělo přispět k jejich ekonomické spolupráci (MFA). Turecko také založilo rozvojovou organizace TİKA (viz kapitola Zahraniční pomoc), která měla mimo jiné přispět ke spolupráci se středoasijskými státy. Významným projevem snahy o navázání a posílení vztahů se zeměmi regionu, které by Turecko mohlo využít k vlastnímu prospěchu, byl také ropovod Baku-Tbilisi-Ceylan. Tento ropovod, který slouží k přepravě ázerbájdžánské ropy na západní trh, byl sice kvůli opozici ze strany Ruska, finančním problémům a sporům o tranzitní poplatky (Hale 2012) otevřen až v roce 2006, nicméně první dohody s Ázerbájdžánem byly podepsány již na začátku 90. let (Milli Gazete 2006). Díky projektu mohlo Turecko získat významnější roli v otázkách kaspické ropy a zároveň omezit vliv Ruska v Ázerbájdžánu, který byl závislý na exportu ropy prostřednictvím ropovodu na ruském území (Hale 2012). Úsilí o navázání spolupráce se státy černomořského regionu a Střední Asie ukazuje na tureckou snahu rozvíjet vztahy se slabšími zeměmi. Tyto země na začátku 90. let nově získaly nezávislost a byly ekonomicky slabé. Turecká snaha hrát v těchto regionech pomyslnou vůdčí roli, respektive spojování se se slabšími státy, je jasným projevem snahy o změnu.

Dalším projevem aktivnější zahraniční politiky Turecka ve zmiňovaném období bylo jeho angažování se v militarizovaných sporech. Turecko se mezi lety 1991-2002

účastnilo celkem 39 militarizovaných sporů. Z toho šest proběhlo v letech 1991-1993, 21 v letech 1994-1999 a 12 v letech 2000-2002¹³. Z těchto konfliktů bylo nejvíce s Řeckem/Kyprem - 13, poté s Irákem - osm, Ruskem a Jugoslávií - pět, Íránem - čtyři, Sýrií - tři a Afghánistánem - jeden (COW 2018). Podle definice COW Turecko vyvolalo (nebo bylo na straně aktéra, který konflikt vyvolal) 28 z celkového počtu 39 sporů (COW 2018).

Přestože zvýšená vojenská aktivita jasně ukazuje na proaktivnější zahraniční politiku Turecka, nedomníváme se, že by z pohledu TG teorie měly být všechny tyto vojenské akce vyvolané Tureckem hodnoceny jako aktivity sledující změnu. Příkladem může být turecká účast ve válce v Zálivu a jeho podpora USA. Zmíněná událost je považována (Brown 2007) za významný odklon Turecka od tradiční zahraniční politiky vyvažování. Přes odpor opozice a veřejnosti (NYT Haberman 1991) se Turecko nakonec rozhodlo povolit využívat základnu v Incirliku k vedení amerických leteckých útoků proti irácké vládě a zároveň byl navýšen počet tureckých vojáků na iráckých hranicích pro případné pozemní boje (Hale, 2012). Turecko se dle nás touto podporou mezinárodní koalice podílelo na snaze udržet tehdejší status quo na Blízkém východě. O změnu během konfliktu usiloval Irák (Aykan 1996), který obsadil v roce 1990 Kuvajt. Turecko takto navíc naplnilo svůj závazek vůči svému silnějšímu spojenci – USA. V roce 1990 s rozpadem Sovětského svazu zanikla pomyslná potřeba Turecka jako západního spojence proti Rusku. Tím, že Turecko jasně podpořilo USA, dalo najevo, že nadále zůstává významným strategickým partnerem Západu v oblasti. Zároveň tento vývoj poukazuje na skutečnost, že i pro Turecko bylo spojení nadále velmi důležité.

Zastavme se ještě u samotného Iráku, který dlouhodobě představoval pro Turecko problematického souseda. V 90. letech došlo v Turecku k významné eskalaci politického násilí a terorismu ze strany PKK. V roce 1992 přerostl konflikt na jihovýchodě země z guerillového boje v regulérní válku (UCDP 2018). V důsledku války v Zálivu navíc vzniklo v severním Iráku mocenské vakuum, které umožnilo PKK založit v těsné blízkosti tureckých hranic základnu pro svou činnost v Turecku. Odpovědí Turecka byla proaktivní politika a daleko větší důraz na silové řešení kurdské otázky ve srovnání s předešlým obdobím. V 90. letech Turecko podniklo několik vojenských akcí v severním Iráku s cílem zničit základny PKK. Během vojenských operací trvajících převážně

---

¹³ Toto rozdělení uvádíme z důvodu důležitých proměn během 90. let. - v letech 1991-1993 stále vládl Özal se svou vizí aktivnější zahraniční politikou; v letech 1994-1999 eskaloval konflikt mezi Tureckem a PKK, v roce 1999 byl zadržen vůdce PKK Öcalan, což vedlo v podstatě k utichnutí konfliktu.

několik týdnů vedlo Turecko jak pozemní boj, tak současně i bombardovalo podezřelé stanoviště na území Iráku (Sayari 2000). K těmto akcím došlo v letech 1992 - operace Severní Irák (Operation North Iraq), 1995 – operace Ocel (Operation Steel) a dvakrát v roce 1997 – operace Kladivo a operace Svítání (Operation Hammer a Operation Dawn). Zmíníme, že operace Ocel v roce 1995 patřila mezi jednu z největších vojenských operací za dob Turecké republiky. Účastnilo se jí až 35 000 jednotek a těžká technika, včetně tanků a bojových letounů (Zürcher 2004).

Domníváme se, že tyto akce vedené proti PKK jsou aktivity zaměřené na udržování. PKK chápalo násilí jako jediný prostředek, jak ukončit „turecký kolonialismus“, dosáhnout národního osvobození Kurdistánu jako celistvého státu a přinést sociální revoluci (Bozarslan 2008). Konečným cílem PKK bylo vytvoření nezávislého kurdského státu. Pro Turecko tudíž aktivity PKK představovaly hrozbu územní celistvosti, tedy ohrožení statu quo. Zvýšená aktivita a násilí ze strany PKK v 90. letech si ze strany Turecka nutně muselo vyžádat jasnější odpověď. Přestože Turecko do boje s PKK investovalo více svých prostředků, z podstaty tohoto konfliktu vyplývá, že strana, která usilovala o změnu statu quo bylo PKK. Reakci Turecka na tyto snahy proto musíme považovat za snahu o udržení územní celistvosti a národní jednoty, tudíž udržování statu quo. Vojenské operace v severním Iráku jsou součástí této politiky, a proto je považujeme za udržování.

Další aktivitou zahraniční politiky, kterou považujeme za udržování, je pokračující snaha o vstup do EU. Vycházíme z předpokladu TG teorie, že společenství se silnějším aktérem, což EU vůči Turecku bezesporu byla, přináší slabšímu státu výstup „udržování“. Evropa představovala pro Turecko dlouholetého partnera, nejvýznamnějšího obchodního partnera, a především záruku bezpečí. Turecko bylo jednou z prvních zemí, která zažádala o vstup do tehdejšího Evropského hospodářského společenství (European Economic Community). Následná jednání vyústila v podpis asociační dohody, známé jako Ankarské asociační dohody, ke které došlo v roce 1963. Turecká invaze na Kypr v roce 1974 a vojenský převrat v roce 1980 však přístupovým procesem otřásl. V důsledku událostí byla pozastavena platnost asociační dohody až do roku 1986. Přetrvávající snaha o vstup do EU, která vyústila v získání statusu kandidátské země v roce 1999, je tudíž snahou Turecka o udržování vztahu se silnějším partnerem.

V další kapitole se budeme již konkrétně věnovat rozvojové a migrační politice Turecka v kontextu vývoje zahraniční politiky. V tuto chvíli je důležité konstatovat, že v 90. letech opravdu došlo k nárůstu aktivit zahraniční politiky. Turecko vyvíjelo více

aktivit zaměřených jak na změnu (budování vztahů s novými slabšími partnery), tak i na udržování (udržování koalic se silnějšími tradičními partnery). Turecko bylo v tomto období také častěji zapojeno do vojenských sporů, což svědčí o aktivnější zahraniční policii bez ohledu na to, zda se jednalo o udržování či změnu. Vývoj ukazuje, že se význam Turecka na mezinárodním poli postupně měnil. Podle TG teorie by tento vývoj měl být předně způsoben růstem schopností Turecka, k čemuž v 90. letech do určité míry opravdu došlo. Druhým faktorem, který má vliv na to, zda stát usiluje spíše o změnu nebo udržování, jsou podle TG teorie vlastní preference státu. Ty byly nakloněny změně především za vlády Özala, to znamená v 90. letech pouze v období do roku 1993. Později Turecko opět začalo zastávat politiku zaměřenou daleko více na bezpečnost, což souviselo s vnitrostátním vývojem a eskalací konfliktu s PKK. Navíc sice došlo k růstu HDP, ale růst nebyl ještě tak výrazný a turecká ekonomika byla nadále spíše nestabilní, což dokládají ekonomické krize v letech 1994 a 2001. V tomto období by tudíž měla převažovat politika zaměřená především na udržování. Výše popsaný vývoj potvrdil, že Turecko ještě opravdu nebylo výrazně orientované na změnu. Stát vynakládal své prostředky především na nákladný boj s PKK, který jsme vyhodnotili jako udržovací.

Pokud by tomu nahrávala bezpečnostní situace a státní preference, podle TG teorie by však měl pokračující růst schopností vést k postupnému přechodu k zahraniční politice orientované více na změnu. To, zda k tomuto v Turecko později došlo, nám ukáže kapitola věnovaná období za vlády AKP. Nyní již přejdeme k rozvojové pomoci a migrační politice v časovém období 1990-2002.

4.3.2 Zahraniční pomoc

TG teorie předpokládá, že se nárůst moci podepíše na objemu prostředků, které stát vyhradí na zahraniční pomoc. Zahraniční pomoc je účinným nástrojem změny, a proto by silící stát měl mít tendenci právě tento nástroj využívat čím dál více. Jak bylo popsáno v předešlé kapitole, Turecko skutečně začalo v 90. letech vyvíjet aktivnější zahraniční politiku, a podle ukazatelů HDP a CINC jeho význam pomalu rostl. Neaktivnější a na změnu orientovanou politiku jsme sledovali za vlády Özala. V následujících letech Turecko zabředlo do vnitrostátních problémů, což vedlo k opětovnému příklonu k udržování. Jaký byl tedy v tomto širším kontextu vývoj zahraniční pomoci?

Rok 1992 byl stěžejním pro tureckou zahraniční pomoc. V tomto roce byla založena Turecká agentura pro spolupráci a koordinaci (Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı, TİKA). Zamýšleným cílem bylo především navázat spolupráci s turkickým světem ve Střední Asii. Do této doby mělo Turecko jen velmi omezené styky s turkickými zeměmi, které byly součástí Sovětského svazu (Laçiner 2009). Vedle poskytnutí státní rozvojové pomoci vybídl Özal i soukromé podnikatele, media a náboženské skupiny, aby působily ve Střední Asii. A tak zde začala vysílat například satelitní televize TRT Euroasia a Turecké aerolinky byly jednou z prvních evropských leteckých společností, které začaly létat do regionu (Öktem 2012). Jak je vidět v tabulce 4,1, Střední Asie byla primárním příjemcem turecké bilaterální zahraniční pomoci.

Zároveň je důležité zmínit rozrůstající se síť škol, malých podniků a médií islámského klerika Fetullah Gülena¹⁴, které se v tomto období začaly šířit nejen Střední Asii. Tyto instituce vytvořily celou síť turecky mluvících a smýšlejících elit ve středoasijském regionu (Öktem 2012). Po rozpadu Sovětského svazu vzniklo v turkických republikách na sto takovýchto škol. Síť škol a dalších institucí se rozšířila i do jiných regionů, například na Balkán. Podle Balci (2003) bylo hlavním cílem Gülenovců¹⁵ znovu rozšířit islám v turkických republikách, kde po dlouhá léta převládal ateismus a komunismus. Střední školy (liseler) byly hlavním nástrojem vlivu tohoto hnutí v oblasti. První školy zde vznikly právě mezi lety 1992-1993. Přestože se jedná o oficiálně nestátní organizaci, Gülen úzce spolupracoval s vládou. Özal podpořil aktivity Gülena ve Střední Asii, a tím současně přispěl k jejich úspěchu (Balci 2003). Turecko naopak těžilo z této spolupráce rostoucím vlivem v oblasti, jak Gülen postupně šířil pojetí „turkického světa“. Přestože Turecko bylo z části vůči činnosti Gülena v Turecku kritické, podle Balci (2003) ho rozhodně podporovalo v jeho zahraniční činnosti. Gülen vykonával to, co pro Turecko jako stát nebylo v oblasti jednoduché. Zemím Střední Asie šlo především o vlastní národní „obrození“ a netoužily po další „nadvládě“ cizí země. Gülenovi se však prostřednictvím svých škol dařilo nenásilně šířit povědomí o „turectví“. To znamená povědomí o pojítku, které spojuje Střední Asii s Tureckem. Největší počet škol vznikl

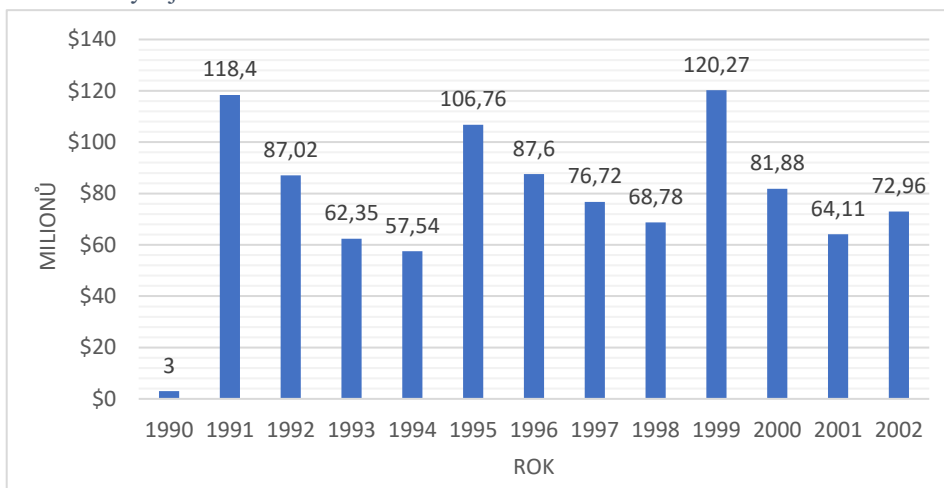
---

¹⁴ Fetullah Gülen je muslimský myslitel, zakladatel náboženského a sociálního hnutí Hizmet (Služba). Hnutí se začalo rozrůstat v 80. letech a později se těšilo takovému vlivu a podpoře.

¹⁵ Tato práce se soustředí na státní aktivity. Mnoho činností hnutí Gülena je vyvíjeno nestátními aktéry – byznysmeny a následovníky Gülena. Přesto je důležité si uvědomit, že Gülenovo hnutí v této době úzce spolupracovalo s vládními kruhy. Gülenovo hnutí dalo vzniknout AKP, a zároveň AKP využívala Gülenovo hnutí k rozšiřování svého vlivu. Z tohoto důvodu hnutí do určité míry sloužilo jako nástroj zahraniční politiky a je ho nutné zmínit. Stát zde však zůstává hlavním aktérem – koneckonců ve chvíli, kdy se Gülen znelíbil vládním kruhům, jeho příznivci a celé hnutí začalo být v Turecku pronásledováno.

díky zdejší málo centralizované správě v Kazachstánu,. V letech 1991-1992 Kazachstán vítal gülenovy školy a bral je jako nástroj omezení ruského vlivu v zemi a urychlení turkizace (Balci 2003).

Graf 4.6 Vývoj ODA Turecka 1990-2002

Zdroj: OECD (2018)

Na grafu 4.6 vidíme vývoj zahraniční pomoci mezi lety 1990 a 2002. Objem poskytované pomoci nedosahuje významných hodnot a při pohledu na tabulku 4.1 by se dalo říci, že postrádá i jasný záměr co do příjemců. Na grafu 4.6 vidíme několik výkyvů v poskytované pomoci, které si zaslouží naši pozornost. Turecko poskytlo nejvíce zahraniční pomoci v letech 1991, 1995 a 1999 (OECD 2018). Při bližším pohledu však zjistíme, že pouze pomoc poskytnutá v roce 1991 se jeví v souladu se zahraničními cíli Turecka. Na základě výše popsaného vývoje toto nutně souviselo s ekonomickým růstem, postavou Özala a otevřením nových možností po konci studené války. Turecko na začátku 90. let sledovalo aktivní zahraniční politiku zaměřenou i na změnu. Tehdejšími cílovými regionem byla Střední Asie a nově vzniklé turkické republiky (OECD 2018). Turecko hledalo nové partnery a turkické republiky, které právě nabyly nezávislost a ekonomicky zaostávaly za Tureckem, se jeví jako vhodný nový partner.

Nicméně toto období netrvalo příliš dlouho. V dalších letech byly u moci slabé vlády, zhoršovala se ekonomická situace, a především Turecko vedlo nákladný boj s PKK, a to nejen na vlastním území, ale i v zahraničí. Ať už se v případě boje s PKK jednalo o politiku změny nebo udržování, tato aktivita nutně odčerpávala velkou část tureckých prostředků. Můžeme předpokládat, že i státní preference se týkaly především vlastní bezpečnosti a udržení statu quo. Tento vývoj se odrazil i na poskytované zahraniční pomoci, která po roce 1991 postupně klesala či stagnovala. Zmiňme, že

Turecko také nejspíše nedostatečně vyhodnotilo své možnosti ve Střední Asii. Přestože se jedná o turkické národy, mají s Tureckem velice rozdílnou historickou zkušenost. Zároveň se dá předpokládat, že o něj Turecko vždy pomyslně soupeřilo s významně silnějším hráčem – Ruskem.

Po roce 1991 došlo ve sledovaném období k nárůstu zahraniční pomoci jen ve dvou případech. Prvním je rok 1995. Turecko tehdy poskytlo většinu z celkového objemu zahraniční pomoci za daný rok Iráku a Sýrii. Podle údajů OECD se jednalo v podstatě výhradně o humanitární pomoc, u obou zemí ve výši 12 milionů USD (OECD 2018). Bohužel chybí údaje za následující dva roky, ale od roku 1998 byly Irák a Sýrie opět zanedbatelnými příjemci turecké pomoci. Toto opět ukazuje na jistou nekonceptnost turecké zahraniční pomoci, která si nedokázala jasně stanovit dlouhodobé cíle.

Druhým případem je rok 1999. Na vysokém čísle se v tomto roce podílí především multilaterální pomoc, bilaterální pomoc dokonce od předešlého roku poklesla. V roce 1999 dosáhla multilaterální pomoc celých 83,5 milionu USD, což činilo velkou část celkové ODA za tento rok. Při podrobnějším zkoumání zjistíme, že Turecko přispělo celých 53 milionu USD do regionálních rozvojových bank. Více přispělo na stejný účel pouze později, v roce 2017, a to 120,6 miliony USD. V roce 1999 zasáhlo Turecko silné zemětřesení o síle 7,6 RichtEROVY škály, během kterého zemřelo 18 000 lidí. Vláda a humanitární organizace museli v nadcházející zimě zajistit náhradní ubytování 176 000 lidí (UNICEF 2000). Je přinejmenším zvláštní, aby byl země ve chvíli takovéto tragédie schopna navýšit poskytovanou zahraniční pomoc¹⁶.

V tabulce 4.1 vidíme detailní rozložení turecké zahraniční pomoci dle regionů a nejdůležitějších recipientů.

---

¹⁶ Domníváme se, že navýšení objemu ODA souviselo se zemětřesením a následnou humanitární krizí. Jelikož měla poskytnutá pomoc formu multilaterální pomoci, je možné, že se určitá část vrátila Turecku zpátky. Bohužel se nám nepodařilo dohledat detailnější informace, a jedná se pouze o naši domněnku.

Tabulka 4.1 ODA Turecka pro vybrané státy 1990-2002

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Celkem	2	83.1	65.24	48.16	20.44	84.1	56.1	53.29	44.84	36.78	25.77	18.92	26.68
Evropa celkem	..	7,80	20,05	6,29	0,03	9,06	..	..	9,68	20,49	4,02	2,35	10,65
Albánie	..	7,80	20,05	6,29	0,01	0,83	..	..	1,90	6,40	0,42	0,52	1,67
Bosna a Hercegovina	..	..	9,68	8,84	4,90	8,06	..	..	4,30	8,98	0,88	0,20	6,42
Afrika Celkem	..	..	0,08	6,16	1,04	1,96	..	..	0,82	0,32	0,45	0,54	0,10
Somálsko	..	..	..	4,39	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Amerika celkem	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	0,05	0,09	..
Asie celkem	..	73,30	38,76	16,93	19,36	48,27	..	..	34,34	15,97	16,91	12,79	14,61
Jižní a Střední Asie Celkem	..	73,30	38,61	16,66	19,31	24,03	..	..	33,52	14,80	14,36	9,73	..
Ázerbájdžán	..	0,30	1,79	1,98	1,68	9,84	..	..	7,31	2,28	3,72	3,33	4,14
Gruzie	..	..	15,04	3,63	0,91	0,45	..	..	1,16	1,00	1,03	0,84	0,64
Kazachstán	..	..	2,53	1,33	4,81	6,86	..	..	4,66	3,29	1,65	1,34	1,51
Kyrgyzstán	..	..	17,57	1,44	1,53	1,76	..	..	7,25	2,06	2,08	1,54	2,48
Turkmenistán	..	..	1,20	6,55	1,65	1,69	..	..	6,35	1,91	2,64	1,44	1,93
Uzbekistán	..	..	0,14	0,49	0,15	2,79	..	..	3,29	0,93	0,28	0,36	0,60
Tádžikistán	..	..	0,19	0,38	..	0,64	..	..	0,35	0,16	0,27	0,32	0,39
Jižní a Střední Asie Regiony	..	73,00	..	..	8,50	..	..	..	3,04	2,96	2,59	..	0,13
Blízký východ celkem	..	..	0,13	0,23	0,01	24,16	..	..	0,19	..	1,96	0,53	0,29
Irák	..	..	0,13	0,03	..	12,08	..	..	0,11	..	0,03	0,13	0,08
Sýrie	..	..	0,00	..	0,01	12,08	..	..	..	..	..	0,01	0,06

Zdroj: OECD (2018), údaje v milionech USD

4.3.3 Uprchlíkové krize

V souvislosti s událostmi války v Zálivu začalo v severním Iráku v březnu 1991 kurdské povstání. Povstání bylo brzy násilně potlačeno centrální vládou Saddáma Husajna. Vládní represe vyvolaly velkou vlnu kurdských uprchlíků prchajících na hranice s Íránem a Tureckem. Na začátku dubna 1991 Teherán přislíbil pomoc uprchlíkům a požádal o mezinárodní pomoc. Turecko obvinilo Irák, že ohrozilo život více než 200 000 Kurdů tím, že se je pokusilo vytlačit ze severního Iráku. Nicméně Ankara oznámila, že těmto uprchlíkům neumožní vstup do Turecka (NYT Cowell 1991). Özlem (2011) uvádí, že Turecko, ve snaze předejít humanitárnímu neštěstí na vlastních hranicích, později kurdské uprchlíky na své území pustilo. Dle údajů Generálního ředitelství pro řízení migrace (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) se jednalo o 467 489 osob z Iráku. Turecko se snažilo zadržet uprchlíky v horských oblastech, v co nejtěsnější blízkosti hranic a zamezit jejich proudění do Turecka (Rudd, 2004). Turecká humanitární pomoc začala plynout do zasažené oblasti, později dokonce Turecko přesunulo část uprchlíků z horských oblastí

do táborů v níže položených oblastech. Podle zpráv bylo Turecko ochotné povolit i výstavbu dalších táborů. Ty však měly být postaveny a spravovány OSN a soukromými agenturami, nikoliv Tureckem (NYT Harden 1991). Stěžejní bylo, že hned po příchodu uprchlíků začalo Turecko vyvíjet velký tlak na mezinárodní společenství, aby zajistilo návrat těchto uprchlíků do severního Iráku (Kirişçi 2000). USA nakonec podpořilo přeshraniční operaci s cílem vytvořit „bezpečný přístav“ na irácké straně, který by zajistil bezpečí kurdským uprchlíkům v Iráku. Operace získala jméno Provide comfort a vedla k tomu, že na konci června 1991 se nacházelo na území Turecka již méně než 13 000 uprchlíků. Většina z těchto zbylých uprchlíků bylo přesídleno do třetích zemí (Kirişçi 2000). Jak tvrdí Kirişçi (2000), pro tureckou reakci na uprchlickou krizi v roce 1991 (stejně jako na předchozí v roce 1988) byla příznačná snaha chránit vlastní národní bezpečnost. To se projevilo především ve snaze co nejdříve navrátit uprchlíky zpátky do Iráku. Je nutné si uvědomit, že v podobné době začala v Turecku eskalovat kurdská otázka a v následujících letech došlo k dalšímu vyhocení krize. Turecko se proto obávalo, že spolu s uprchlíky by do země mohli proniknout i bojovníci PKK. Kirişçi (2000) si všimá silné turecké kritiky vůči Evropě, která se podle něj málo podílela na řešení krize již v roce 1988. V roce 1991 se naopak Turecku podařilo velmi rychle mobilizovat mezinárodní společenství a navrátit uprchlíky zpět do Iráku. Kozakcoğlu, guvernér nouzového stavu, uvedl, že Turecko možná neudělalo to nejlepší, ale rozsah krize byl tak obrovský, že ji Turecko nemohlo zvládnout bez masivní a dlouhodobé mezinárodní asistence. *„Turecko nemůže být ponecháno v této krizi samotné... zodpovědný je celý svět“* (NYT Harden 1991).

Popsaný vývoj ukazuje na turecké distancování se od této uprchlické krize a ještě nepřesvědčivou pozici na mezinárodním poli. Ve světle vnitrostátního vývoje není překvapivé, že se Turecko snažilo ochránit především své vlastní zájmy. Připomeňme, že v jihovýchodním Turecku byl od roku 1987 v důsledku kurdské krize zaveden výjimečný stav. V roce 1991 vešel v platnost také zákon o boji s terorismem, který umožňoval využití velké síly v boji proti politickému násilí na jihovýchodě země. Turecko proto v nastalé uprchlické krizi sice poskytlo pomoc, ale teprve ve chvíli kdy hrozila humanitární krize v bezprostřední blízkosti jeho hranic. Následně vyvinulo velký tlak na mezinárodní společenství, a to zejména ve snaze ochránit své vlastní zájmy. Turecko nebyl ten hráč, který by aktivně hledal řešení situace. Řešení se opíralo především o úsilí jeho silnějších partnerů, kteří dokázali vytvořit podmínky pro návrat uprchlíků zpět do Iráku.

Podobně se Turecko chovalo i při řešení dalších uprchlických vln, které se ho dotkly v 90. letech. Turecko sice přechodný azyl poskytlo, ale snažilo se o co nejrychlejší přesídlení nebo návrat uprchlíků zpět do země původu. Bylo tomu tak mezi lety 1992-1998, kdy do Turecka přišlo na 20 000 osob z Bosny a Hercegoviny, i v roce 1999, kdy sem uteklo 17 746 osob z Kosova (Kirişçi 2003).

Jak tvrdí İçduygu a Aksel (2012), do uprchlické vlny v roce 1991 Turecko otázku migrace a azylu prakticky ignorovalo. Teprve od této doby začalo Turecko tématu věnovat větší pozornost a v roce 1994 vydalo Nařízení o azylu. Nicméně po jeho přijetí začalo docházet k častému nedodržování principu nenavracování, za což si Turecko vysloužilo i mezinárodní kritiku. Z tohoto důvodu Turecko zahájilo postupnou harmonizaci migrační a azylové politiky, přičemž stěžejní období nastalo po roce 2001 v souvislosti s přístupovým procesem do EU (İçduygu, Aksel 2012). Nastíněný vývoj svědčí o tom, že Turecko nemělo tendenci se v otázce uprchlictví více angažovat. Nezdá se, že by Turecko aktivně využívalo otázku uprchlíků jako vědomý nástroj zahraniční politiky. Následná analýza nám ukáže, zda byly tyto otázky vůbec nějak reflektovány v tureckém diskurzu.

4.3.4 Téma zahraniční pomoci a uprchlíků v diskurzu 1990-2002

V předcházející kapitole byl popsán vývoj zahraniční pomoci Turecka a jeho reakce na uprchlické krize v kontextu zahraniční politiky v letech 1990-2002. Nyní se zaměříme na turecký diskurz, který budeme sledovat na základě projevů Turecka na půdě OSN. Analýza přispěje k popsání diskurzu Turecka k zahraniční politice, potažmo zahraniční pomoci a postoji k uprchlickým krizím. Především v pozdější době, za vlády AKP, je Turecku připisována konstruktivnější role na mezinárodním poli a pozice střední mocnosti (Kirişçi 2009; Öniş 2011 Aras 2014; Dal 2014; Öniş a Kutlay 2017). Pro zhodnocení zahraniční politiky a možných změn po nástupu AKP k moci je důležité se podívat i na předcházející období. Pro střední mocnost je typická větší angažovanost v mezinárodním dění a zároveň schopnost jej do určité míry ovlivňovat. Jako střední mocnost by Turecko mělo usilovat o pozici zodpovědného mezinárodního hráče a vyhledávat niku oblasti, kde by mohlo nejlépe realizovat cíle své zahraniční politiky. Očekáváme, že úsilí o vytvoření obrazu silného, zodpovědného a aktivního státu se projeví právě i v diskurzu. V následující analýze se zaměříme na otázku, zda v tureckém diskurzu vysledujeme náznaky aktivnější zahraniční politiky a měnící se sebe prezentace,

kteřá by nasvědčovala snaze stát se střední mocností. Hraje v tomto období zahraniční pomoc roli v zahraniční politice Turecka? Využívá Turecko toto téma v 90. letech k sebe prezentaci?

Z projevů Turecka na půdě OSN začátku 90. let je cítit atmosféra naděje a solidarity provázející konec studené války. Turecko v první řadě pozitivně hodnotí ideu OSN a jeho úsilí na mezinárodním poli (GAUN Cetin 1992; Cetin 1993; Ciller 1996; Yilmaz 1998). „*OSN může být oprávněně hrdé nato, že hrálo významnou roli při sbližování ideologických protistran a zprostředkování dohod*“ (GAUN Cetin 1992, s. 46). Přestože konec studené války přinesl konec bipolárního rozdělení světa, nedošlo k úplnému narovnání všech problémů. I přesto Turecko vkládá do OSN velké naděje, kdy „*OSN nabízí rámec, prostřednictvím kterého mohou státy spolupracovat a řešit problémy lidstva*“ (GAUN Cetin 1992, s. 56). Přestože mohou podobné výroky znít vágně a na půdě OSN předvídatelně, rozhodně nejsou pravidlem. V dalších letech je ze strany Turecka typická spíše stupňující se kritika OSN. Respektování vůdčí a rozhodující role OSN v mezinárodních otázkách ukazuje na ještě nejistou pozici Turecka na začátku 90. let. Turecko se v této době prezentovalo jako nápomocný člen OSN a nepředkládalo vlastní vize či řešení mezinárodních otázek. Svou roli sehrály nejspíše i celkově pozitivní nálada konce studené války. Jak uvidíme, Turecko mělo v pozdějších letech spíše tendenci upozorňovat na své vlastní úspěchy a stavět se, přinejmenším ve svém regionu, do vůdčí pozice.

Na počátku 90. let Turecko ve svých projevech zmiňuje největší okruh zemí. Zmínka zaznívá o Koreji, Kolumbii, Namibii, Kambodže (GAUN Bozer 1990), nebo Čile, Uruguayi a Jihoafrické republice (GAUN Cetin 1992). Oproti tomu se v pozdějších letech vyjadřuje výhradně k zemím ve svém regionu/blízkosti. Turecko se nikdy neopomene vyjádřit k Balkánu, Kavkazu, Blízkému východu, a v menší míře také ke Střední Asii a Africe. I v otázce volby témat, je velice úzce zaměřené. Vždy zaznívají dvě témata – kyperská otázka a izraelsko-palestinský konflikt.

V této souvislosti je důležité poznamenat, že se Turecko téměř nevyjadřuje k Evropě. Na začátku 90. let pouze zmiňuje střední a východní Evropu a nutnost zemí východního bloku integrovat se se zbytkem Evropy (GAUN Giray 1991). Turecko však nijak neformuluje svou snahu o vstup do EU či prozápadní směřování. Nabízí se vysvětlení, že nepocítuje potřebu svou prozápadní/proevropskou orientaci zdůrazňovat, protože se již chápe nedílnou součástí Evropy. Nicméně na základě analyzovaných projevů můžeme konstatovat, že prohlášení z velké části opravdu reflektují témata, která

jsou pro Turecko důležitá a podstatná. Opominutí Evropy je tudíž přinejmenším zajímavé. Po skončení studené války, kdy bylo postavení Turecka vůči Západu nejednoznačné, bychom očekávali daleko větší důraz na téma vztahu k Evropě. Turecko v roce 1999 získalo po mnoha letech úsilí oficiální status kandidátské země, bezesporu tak pro něj Evropa byla důležitým bodem zahraniční politiky.

Dále si všímáme překvapivě malého prostoru věnovaného Střední Asii. Očekávali bychom, že Turecko bude alespoň na začátku 90. let tomuto regionu věnovat ve svých projevech větší prostor. Do zemí Střední Asie směřovala podstatná část turecké zahraniční pomoci a s cílem navázat hlubší vzájemné vztahy byla založena i turecká rozvojová agentura TIKA. Přesto Turecko zmiňuje Centrální Asii až v roce 1994 (GAUN Soysal 1994). Země pojí „*historické, kulturní a jazykové vazby*“ (GAUN Soysal 1994, s. 26) a Turecko hovoří o své snaze pomoci Střední Asii integrovat se do globální ekonomiky. Zdůrazňuje, že se jedná o spolupráci suverénních zemí. Oproti tomu je nečekaně často zmiňován Afghánistán (GAUN Soysal 1994; Cem 1997). Turecko o něm mluví jako o svém příteli, se kterým sdílí hluboké historické vazby. Přestože se na první dojem zdá toto partnerství poněkud překvapivé – země nespojuje geografická blízkost, historie či jazyk – podle oficiálních zdrojů (MFA) představuje Afghánistán pro Turecko důležitého partnera „*Mezi lety 1920 a 1960 Turecko podpořilo modernizační snahy (Afghánistánu) a hrálo klíčovou roli při vytváření moderních státních struktur a veřejných institucí v oblastech správy, vojenství, kultury, vzdělání a zdravotnictví*“ (MFA). Turecko mělo také mezi lety 1932 a 1960 vyslat do Afghánistánu 212 učitelů, doktorů a dalších expertů. Vyjádření jsou však v jistém konfliktu s realitou, kdy Turecko poskytlo Afghánistánu pouze zanedbatelnou část své oficiální zahraniční pomoci. Poskytnutá pomoc se pohybovala pouze mezi 0,03 – 0,43 milióny USD, pro srovnání viz tabulka 4.1. Projevuje se zde značný nesoulad mezi rétorikou a aktuálními činy. Překvapující je, že se Turecko nevěnuje spíše zemím, kterým opravdu pomoc poskytovalo. Zdá se, že si Turecko plně neuvědomuje potenciál správně zvolené rétoriky.

Pozornost si zaslouží i turecká rétorika týkající se orientace zahraniční politiky. Spolupráce se zeměmi regionu se většinou spojuje až s vládou AKP a doktrínou Strategické hloubky. Projevy však ukazují, že regionální spolupráci prosazovalo již v 90. letech. Turecko hovoří především o ekonomické spolupráci, která má státům regionu pomoci začlenit se do globální ekonomiky. Turecko se zajímá zejména o Balkán a černomořský region, se kterými chce navázat spolupráci v rámci organizací jako BSEC (GAUN Soysal 1994). Jaký vztah Turecko zaujímal ve vztahu k regionu Blízkého

východu? Na základě projevů konstatujeme, že se rozhodně neprezentovalo jako jeho součást. Vymezení se vůči Blízkému východu dokládá například prohlášení, ve kterém se Turecko popisuje jako „*země sousedící s Blízkých východem*“ (GAUN Cetin 1993; Soysal 1994; Cem 1997). Více začíná Blízký východ figurovat v projevech až od roku 1997. V tomto roce Turecko zmiňuje nejen vazby s výše uvedenými regiony, ale již i s Blízkým východem (GAUN Cem 1997). V roce 1998 dokonce zaznívá, že „*Turecko je přítelem arabských národů*“ (GAUN Cem 1997, s.26), se kterými sdílí společnou historii a kulturní dědictví.

Na základě projevů Turecka na půdě OSN si také všímáme, že se Turecko již v 90. letech snaží zdůraznit svou jedinečnou geografickou polohu (GAUN Cetin 1993; Soysal 1994; Ciller 1996; Cem 1999). Již v roce 1995 zaznívá, že Turecko zaujímá pivotní pozici v rámci regionu, jelikož většina zemí Balkánu, Kavkazu a Střední Asie s ním sdílí historické, kulturní a jazykové vazby (GAUN İnönü 1995). Zmiňme, že ve stejném roce se Turecko dokonce výslovně řadí mezi Balkánské země. Svou pomyslnou vůdčí roli dokládá na tom, že ve zmíněných regionech usiluje o ekonomickou spolupráci a zároveň, že již od roku 1992 poskytuje ekonomickou pomoc více než 50 zemím na 3 kontinentech (GAUN İnönü 1995). Zajímavé je, že v tomto kontextu nezmiňuje Blízký východ. Můžeme usuzovat, že Turecko v této době opravdu nechtělo být vnímáno za součást Blízkého východu. V roce 1996 o sobě Turecko hovoří jako o mostu mezi západními a východními kulturami, kdy v sobě kombinuje hodnoty Východu s ideály a institucemi Západu. Tato pozice ho má předurčovat k důležité roli v udržování míru, bezpečnosti a stabilitě širšího regionu (GAUN Ciller 1996).

O snaze hrát významnější roli na mezinárodním poli svědčí i způsob, jakým Turecko chtělo již v 90. letech reformovat OSN. Od roku 1993 se zasazovalo o reformu OSN, respektive rozšíření Rady bezpečnosti. Bylo zastáncem nejen navýšení stálých členů Rady bezpečnosti, ale také vytvoření semi-permanentního členství, které by mezi určitými státy rotovalo. Tyto státy by byly vybrány na základě velikosti populace, geopolitické pozice, ekonomického potenciálu a příspěví k míru a bezpečnosti. Turecko by bylo samozřejmě jednou z těchto zemí (GAUN Cetin 1993). Jedním z důležitých aspektů zahraniční politiky, který je přisuzován především straně AKP, je jeho role mediátora konfliktů. Na základě projevů tvrdíme, že Turecko o podobnou roli usilovalo již dříve. Již od roku 1993 zmiňuje svůj podíl na udržování míru (peacekeeping). Zprvu chválí především aktivitu OSN, později se do role ochránce světového míru staví samo. „*Hráli jsme stěžejní roli v hledání dlouhodobých a spravedlivých řešení současných*

problémů“ (GAUN Çiller 1996, s. 5). Snaha o podobnou sebe prezentaci je značně problematizována reálnými činy Turecka. V 90. letech se totiž mnoho z těchto „problémů“ přímo dotýkalo Turecka, jako v případě kurdské otázky. Turecko dokonce přímo zmiňuje potřebu preventivní diplomacie a prosazení a zachování míru na svých hranicích (GAUN Çiller 1996). V kontextu probíhajícího boje s PKK však uvedené výroky vyznívají spíše než udržování míru jako obhajoba vlastní zahraniční politiky. V dotčeném období bylo Turecko zúčastněným aktérem s vlastními cíli, a proto nemohlo být neutrálním mediátorem.

Velkým tématem je v 90. letech i terorismus. V kontextu doby se však podle nás opět jedná především o obhajobu boje s PKK a vojenských operací v severním Iráku. Turecko se stavělo negativně k jakýmkoliv snahám o územní změny (GAUN İnönü 1995) a velmi často ve svých projevech zmiňovalo integritu. Svou činnost v Iráku obhajovalo právě snahou o zachování integrity Iráku (GAUN İnönü 1995; Çiller 1996) a obnovení míru.

Zajímavý je vztah Turecka k zahraniční pomoci. V projevu v roce 1990 se uvádí: *“věříme, že zdravý ekonomický růst záleží více na volném obchodu, než na (zahraniční) pomoci*“ (GAUN Bozer 1990, s. 45). Turecko v tomto období tudíž zdůrazňuje především ekonomickou spolupráci. Přesto poskytlo v roce 1991 relativně velké množství vlastních prostředků na zahraniční pomoc. To naznačuje, že Turecko ještě nevnímalo zahraniční politiku jako nejúčinnější nástroj zahraniční politiky a zároveň, že ji poskytovalo právě s úmyslem navázání ekonomických vazeb. Koneckonců Özal usiloval především o ekonomickou prosperitu země (Laçiner 2003), změna proto v tomto období pro Turecko znamenala v první řadě zlepšování ekonomické situace.

V roce 1993 Turecko poprvé blíže zmiňuje svou roli donora ekonomické a humanitární pomoci. Hovoří o tom, že zatím přispělo 2 893 miliony USD na ekonomickou pomoc a že chce dále v poskytování pomoci pokračovat. Humanitární pomoc mělo poskytnout dalším 28 zemím. Poprvé zaznívá i zmínka o uprchlících, kterým Turecko poskytlo mimo jiné ubytování (GAUN Cetin 1993). Konkrétně je zmíněn Irák a rok 1991, kdy se Turecko podle svých slov aktivně zasadilo o jeho suverenitu, teritoriální integritu a jednotu (GAUN Cetin 1993).

Nastíněná rétorika týkající se zahraniční politiky se velmi blíží té za pozdější vlády AKP. Jako problematické se nám však zdá, že v 90. letech Turecko nedokázalo sladit rétoriku s činy. Své prostředky – prostor pro svou sebe prezentaci – věnuje tématům, které reálně nedokládá činy. Zároveň je pro něj těžké dostát pozici nezáužatého státu,

když bylo samo v určitých krizích přímo zainteresováno. Podle Nyeho (2011) není jednoduché měkkou sílu získat a rozhodně to je proces, který si žádá čas a reálné základy. Turecko však v tomto období ještě nedokázalo jasně formulovat své cíle, na což ukazuje i nejasná koncepce zahraniční pomoci. V případě poskytované pomoci mohlo Turecko nejspíše získat daleko více, kdyby hovořilo o svých reálných přínosech, koneckonců i v 90. letech hostilo nemalý počet uprchlíků. Tomuto tématu však v diskurzu nevěnovalo téměř žádný prostor.

Nyní se blíže zaměříme na dobu vlády strany AKP, během které už Turecko mělo zaujímat pozici (vznikající) střední mocnosti. Změnil se nějak jeho přístup ke zkoumaným politikám? Hrály tyto politiky nějakou roli při získání pozice střední mocnosti?

4.4 Turecko za vlády Strany spravedlnosti a rozvoje 2002–2017

V roce 2002 se na turecké politické scéně ukázala strana, která zásadně změnila pozici Turecka na mezinárodní poli. Ve volbách v tomto roce zaznamenaly prohru všechny dosavadní parlamentní strany a vznikl parlament tvořen pouze tradiční Republikánskou lidovou stranou (Cumhuriyet Halk Partisi) a vítěznou novou stranou AKP. Za vlády AKP signifikantně narostla síla Turecka (viz níže) a Turecko začalo aspirovat na pozici hlavního hráče v regionu. Přestože strana AKP vládne nepřetržitě od roku 2002, její politika se dá rozdělit do několika období. Öniş a Kutlay (2017) vymezují 3 období vlády AKP – zlaté období vlády AKP 2002-2007, období konsolidace moci 2007-2011 a období 2011-2015, pro které je typický úpadek hospodářské prosperity, demokratizace a zahraniční politiky. S ohledem na současný vývoj Turecka si dovolíme tvrdit, že poslední období trvá dodnes. Pro účely této práce rozdělíme vládu AKP pouze do dvou pomyslných období. Dělicí čarou bude rok 2011, kdy vypukla syrská krize, která hluboce poznamenala vývoj Blízkého východu a Turecka.

Zahraniční politika za vlády AKP byla významně ovlivněna osobou Ahmeta Davutoğlua, který přišel s myšlenkou Strategické hloubky (Stratejik Derinlik). Doktrína Strategické hloubky je založena na stejnojmenné práci Ahmeta Davutoğlua, která byla poprvé publikována v roce 2001. V době svého vydání byla práce především akademickou diskuzí, později se však stala předlohou pro reálnou tureckou zahraniční politiku. Po nástupu strany AKP k moci se Davutoğlu stal poradcem pro zahraniční

politiku, v období 2009-2014 zastával dokonce post ministra zahraničních věcí a jeho myšlenky začaly reálně ovlivňovat tehdejší zahraniční politiku Turecka (MFA).

Ústřední myšlenkou Davutoğlua je, že geopolitický význam země, který označuje pojmem „Strategická hloubka“, je determinován geografickým umístěním a historickým vývojem. „Historickou hloubkou“ se vyznačují země, které byly během historického vývoje v centru mezinárodního dění. Davutoğlu identifikuje 8 takovýchto zemí – Velkou Británii, Rusko, Rakousko-Uhersko, Francii, Německo, Čínu, Japonsko a Turecko. Turecko vděčí za svou „historickou hloubku“ osmanské minulosti. Osmanská říše byla multietnickým a multikulturním celkem, který se rozprostíral na třech kontinentech a sjednocoval muslimský svět (Murinson 2006). Na základě osmanské minulosti proto přisuzuje Davutoğlu Turecku vůdčí roli v mezinárodním systému.

Druhým faktorem podílejícím se na „strategické hloubce“ země je „geografická hloubka“. „Geografická hloubka“ charakterizuje ty země, které jsou schopny prosazovat svůj vliv a hrát vůdčí roli hned v několika regionech. Takovéto státy nazývá Davutoğlu „centrálními zeměmi“. Turecko se nachází na pomezí hned několika regionů – Evropy, Balkánu, Blízkého východu, Kavkazu, Centrální Asie a Afriky. Díky této geografické poloze je Turecko velmi specifickou a ojedinělou „centrální zemí“. Davutoğlu argumentuje (2008), že Německo je sice také centrální zemí, ale je vzdáleno jak Africe, tak Asii. V případě Ruska se jedná o značnou vzdálenost od Afriky; Írán se zase nachází daleko od Evropy i Afriky. Geografická hloubka zde navíc úzce souvisí i s historickou hloubkou. Turecko se nejen nachází na pomezí více regionů, ale zároveň v době Osmanské říše v těchto regionech vystupovalo jako vůdčí země. Se sousedními regiony ho proto pojí silný historický a kulturní kontext. Díky kombinaci geografických a historických faktorů může být Turecko podle Davutoğlua (2008) definováno jako centrální země s více regionálními identitami. Jeho identita nemůže být vysvětlena geografickým nebo kulturním ztotožněním se pouze s jedním regionem (podobně jsou na tom Rusko, Německo nebo Írán). Turecko je zároveň blízkovýchodní, balkánskou, kavkazskou, středoasijskou, kaspickou, středozemní zemí a zemí Zálivu. Proto by ani nemělo usilovat o zaměření se pouze na jednu z vyjmenovaných identit. Turecko může díky své pozici budovat sféru vlivu hned v několika regionech. Davutoğlu tvrdí, že dědictví osmanské minulosti spolu s jedinečným umístěním vytváří pro Turecko příležitost hrát vůdčí roli v regionu i v muslimském světě (Davutoğlu 2008).

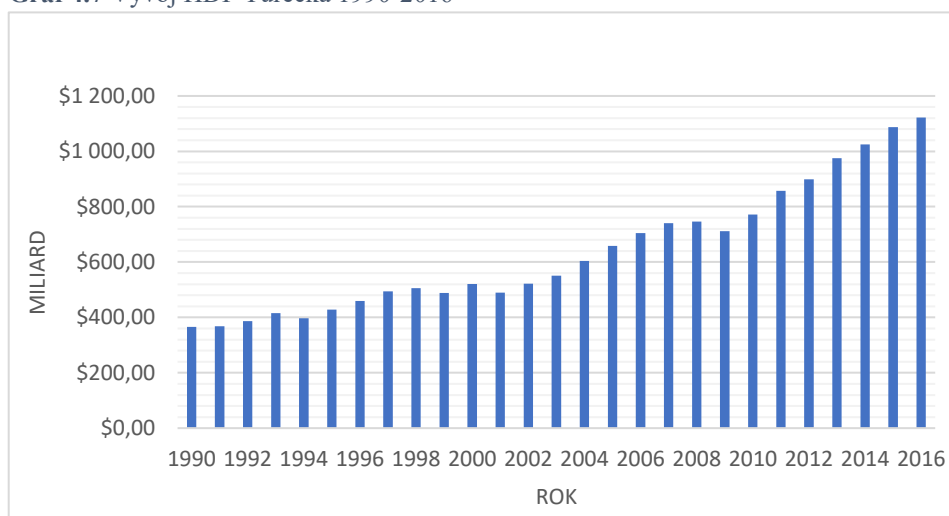
Mimo tuto akademickou diskuzi o pozici Turecka na mezinárodním poli je práce Davutoğlua i jakýmsi návodem pro vytvoření nové turecké zahraniční politiky. Stěžejním

bodem je, že Davutoğlu nechce rozvíjet vliv Turecka na základě síly, ale stěžejním nástrojem zahraniční politiky se má stát měkká síla a řešení konfliktů (Öniş, Yilmaz 2009). Davutoğlu vybízí k vybudování nových vztahů v okolních regionech, což by zmírnilo současnou závislost Turecka na Západu. Turecko by nemělo být závislé na jedné „mocnosti“ a navíc zůstat v nerovném postavení k Západu. Turecko, podle Davutoğlua (2008), nemůže navěky zůstat u dveří Evropy, a naopak musí využít svých geostrategických výhod a vytvořit si svou vlastní, jedinečnou a multidimenzionální zahraniční politiku. Díky svým historickým a geografickým předpokladům má možnost aktivně hledat nové aliance, a tak udržet svou nezávislost a vliv na regionální i globální úrovni. Davutoğlu tvrdí, že pokud Turecko zohlední v zahraniční politice svou strategickou pozici a historicko-kulturní dědictví, promění se z periferní země v „pivotní“ zemi a nakonec v globálního hráče. Proto je načasе reinterpretovat turecký geostrategický diskurz, vytvořit proaktivní politiku, která by se hodila k roli regionální mocnosti a vytvořit si novou sféru vlivu (Davutoğlu 2008; 2012).

Tato doktrína je stěžejní pro zahraniční politiku Turecka a po léta určovala její kurz. Davutoğlu formuloval zahraniční politiku usilující jasně o změnu. Nicméně jak bylo popsáno výše, i za vlády Özala chtělo Turecko hrát roli silného aktéra v širším regionu. Vedle preferencí musí být stát zároveň obdařen dostatkem zdrojů, aby mohl tuto ambiciózní politiku vyvíjet. Pojdme se proto podívat na ukazatele, které nám pomohou posoudit, zda Turecko za vlády AKP zaznamenalo nárůst svých schopností.

Jak vidíme na grafu 4.7, Turecko zaznamenalo od nástupu AKP k moci nebývalý ekonomický růst (WB 2018). Oproti tomu se předešlá 90. léta vyznačovala pomalým a

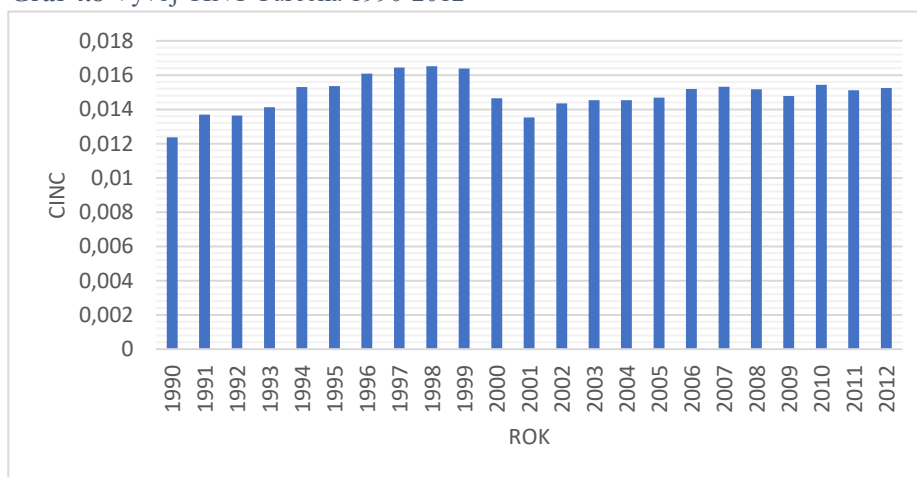
Graf 4.7 Vývoj HDP Turecka 1990-2016

Zdroj: WB (2018)

nestálým ekonomickým růstem a chronickou makroekonomickou nestabilitou. V předešlém období prošlo Turecko také třemi ekonomickými krizemi, v letech 1994, 2000 a 2001. Krize v roce 2001 byla jednou z nejhorších v období neoliberální politiky. V reakci na tuto krizi byl zaveden Program silné ekonomiky (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı), který měl zavést měnovou a fiskální disciplínu a účinné regulační opatření vůči bankovnímu a finančnímu systému (Öniş 2012). AKP po svém nástupu k moci těžila právě z těchto reforem, které byly implementovány před jejím nástupem k moci. Turecko zaznamenalo po nástupu AKP k moci období nejrychleji rostoucí ekonomiky. Jak uvádí Öniş (2012), růst byl navíc bez inflace, kdy se Turecku podařilo po téměř 30 letech inflaci snížit na jednociferné číslo.

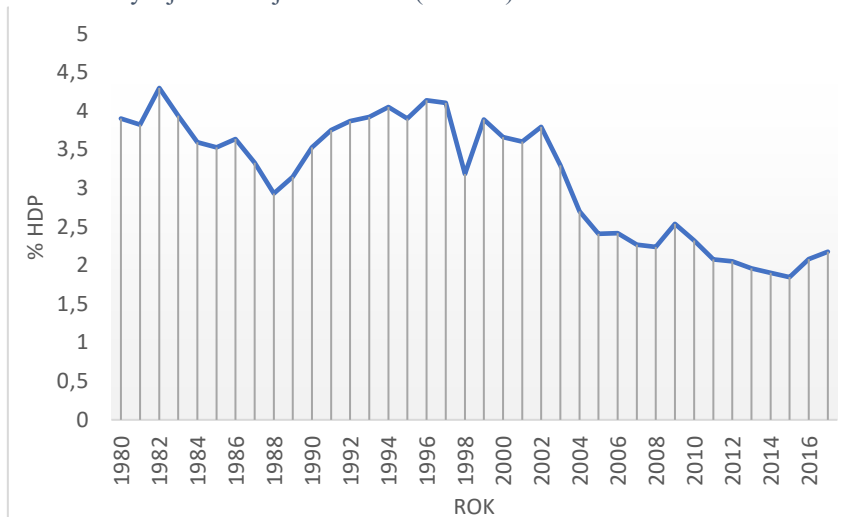
Graf 4.8 Vývoj CINC Turecka 1990-2012

Zdroj: COW (2018)

Graf 4.8 ukazuje, že CINC byl za vlády AKP relativně stabilní. Po propadu mezi lety 1999-2001 v dalších letech mírně rostl, ale již nedosáhl hodnot z 90. let (COW 2018). Je nutné mít na paměti, že CINC měří tvrdou sílu a je založen na demografických, ekonomických a zbrojařských faktorech. Právě výdaje na zbrojení jsou podle TG teorie důležitým ukazatelem toho, zda stát sleduje spíše změnu nebo udržování. Graf 4.9 ukazuje, že po nástupu AKP k moci došlo k postupnému snižování státních výdajů na zbrojení. Až v posledních letech, od roku 2014, sledujeme mírný nárůst (WB 2018). V rámci přístupového procesu do EU došlo navíc za vlády AKP k celkovému oslabování moci armády. Nižší hodnoty celkového CINC byly tedy zapříčiněny i snížením počtu vojenského personálu (COW 2018).

Graf 4.9 Výdeje na zbrojení Turecka (% HDP)

Zdroj: WB (2018)

Nárůst schopností by se měl podle TG teorie podepsat na zvýšené aktivitě Turecka v otázkách zahraniční politiky. Sílicí stát by měl investovat více jak do politiky zacílené na udržování, tak se více zaměřit i na změnu. Nicméně, jak uvádí TG teorie, preference státu mohou vést k upřednostňování jednoho z výstupů. Doktrína Strategické hloubky nasvědčuje tomu, že by Turecko mělo usilovat především o navýšení svého významu v regionu, tedy usilovat prostřednictvím zahraniční politiky o změnu statu quo. Zmíníme, že Turecku nahrál i vývoj v kurdské otázce. V roce 1999 došlo k zadržení Öcalana, a tím i k zastavení guerillové války ze strany PKK. Turecko proto nemuselo vynakládat tolik prostředků na kurdský konflikt a mohlo je vynaložit na zahraniční politiku. Jak se proměnila zahraniční politika? Vyvíjelo Turecko opravdu zahraniční politiku zaměřenou především na změnu? Pokud by tomu tak bylo, měli bychom podle TG teorie sledovat například nárůst diplomatického sboru zahraničních zastupitelstev, mělo by docházet k utváření více spojenečství se slabšími státy, navýšení zahraniční pomoci či možnému častějšímu zahájení vojenských konfliktů. Podle formulovaných zásad doktríny Strategické hloubky však Turecko chtělo docílit většího vlivu především prostřednictvím měkké síly. Z tohoto důvodu se domníváme, že nemusí nutně docházet k využívání těchto nástrojů, které zmiňuje TG teorie. Například zahájení vojenských střetnutí je nástrojem tvrdé síly, a není typické ani pro střední mocnosti, které se snaží budovat svůj vliv právě prostřednictvím měkké síly. Podívejme se nyní, k jakým změnám během vládnutí strany AKP opravdu došlo.

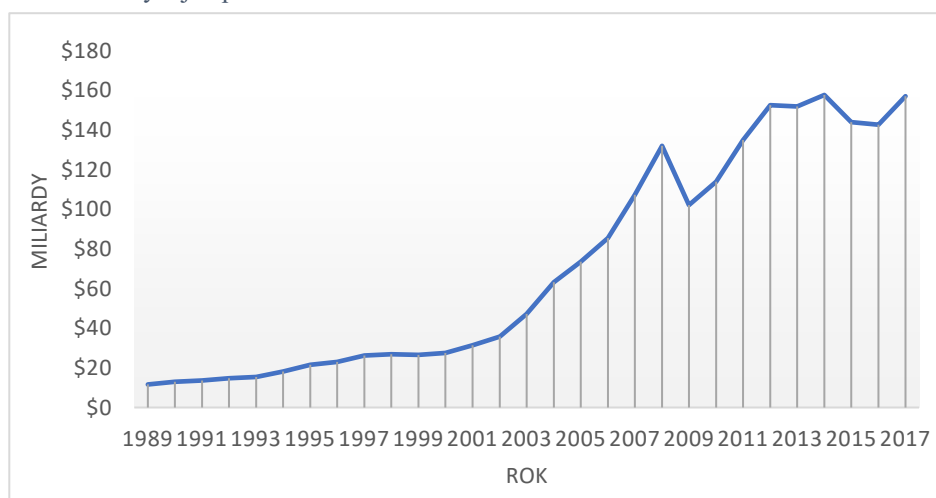
4.4.1 Vývoj zahraniční politiky z pohledu TG teorie

Období 2002-2011

Turecko vynaložilo na začátku vlády AKP značné úsilí na zlepšení vztahů a vyřešení neshod se všemi svými sousedy, včetně tradičních soupeřů. AKP například iniciovalo komisi tureckých a arménských historiků, která společně zkoumala otázku arménských masakrů, a později uspořádalo společnou konferenci věnovanou tomuto tématu. Stejně tak i v případě Řecka se vztahy začaly postupně zlepšovat. Podotkněme jen, že proces narovnávání vztahů s Řeckem byl zahájen již v roce 1999 (Szymanski 2009). Důležitý posun zaznamenaly i vzájemné vztahy Turecka s východními sousedy – Sýrií, Íránem a Irákem. V tomto období můžeme sledovat rovněž sblížování Turecka s Ruskem.

V neposlední řadě bylo Turecko aktivnější i v rámci mezinárodních uskupení, v roce 2004 získalo status pozorovatele na Summitu Arabské ligy, v roce 2007 organizovalo summit nejméně rozvinutých zemí a v roce 2008 se v Turecku zase konal Turecko-Africký summit. Dále se země začala více angažovat v Organizaci islámské spolupráce, přičemž mezi lety 2004-2014 zastával post generálního tajemníka turecký politik Ekmeleddin Ihsanoğlu. Turecko bylo také poprvé od roku 1961 zvoleno členem Rady bezpečnosti, a to v období 2009-2010. O tehdejším dobrém obrazu Turecka ve světě svědčí i všeobecná podpora této volby. Pro Turecko hlasovalo 151 ze 192 členů OSN. Turecko je voleno v rámci regionu zemí „Západní Evropa a ostatní“ a pro srovnání uvedme, že druhou zvolenou zemí z této skupiny bylo ve stejném roce Rakousko se 133 hlasy (UN 2008).

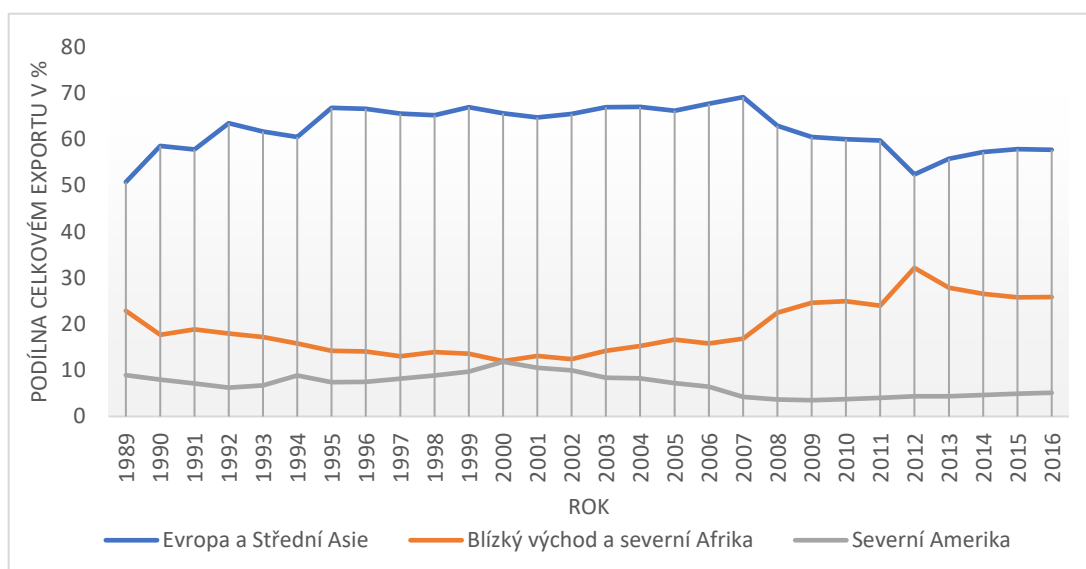
Graf 4.10 Vývoj exportu Turecka 1989-2017

Zdroj: WITS (2018)

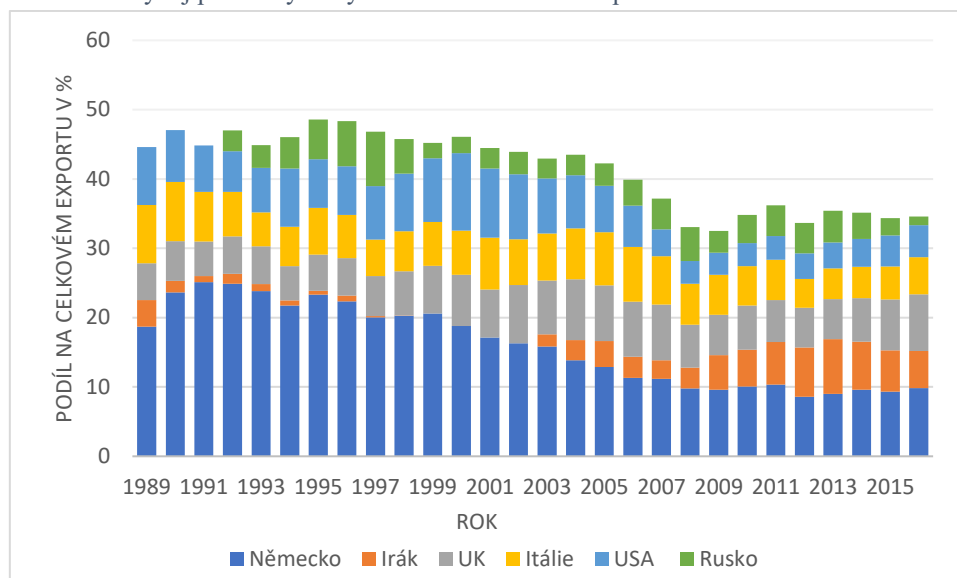
Jedním z hlavních prostředků pro zlepšení vztahů bylo podle Davutoğlua vytvoření společných hospodářských zájmů. Důraz na ekonomické vazby se projevil v nárůstu obchodu i s netradičními partnery – Sýrií, Ruskem a dalšími východními zeměmi. V případě Sýrie byla zrušena vízová povinnost a prohloubily se vzájemné obchodní styky. Větší orientace na východní partnery však není naprostým odklonem od tradičních partnerů, ale znamená spíše diverzifikaci obchodních partnerů, která přichází s ekonomickým růstem a navýšením exportu. Na grafu 4.10 vidíme vývoj tureckého exportu od roku 1989 do současnosti (WITS 2018). Jak vidíme, ke strmému nárůstu zahraničního obchodu docházelo od roku 2002, to znamená od nástupu AKP k moci. Přestože Evropa (a Střední Asie) zůstává stále hlavním tureckým obchodním partnerem, můžeme u ní v letech mezi 2007 a 2012 sledovat pokles, viz graf 4.11. Toto období se kryje s tureckou neaktivnější zahraniční politikou vůči regionu, což se podepsalo na nárůstu exportu do zemí Blízkého východu a severní Afriky. Tento vývoj dokumentuje i graf 4.12, který ukazuje podíl vybraných nejvýznamnějších partnerů Turecka na exportu (WITS 2018). Na grafu vidíme, že přestože Německo zůstává i za vlády AKP stále hlavním tureckým partnerem, ve srovnání s 90. lety dochází k diverzifikaci exportních partnerů. Po roce 2012 obchod do Evropy mírně rostl, a naopak export do regionu Blízkého východu klesal. V tomto období poklesl i objem celkového exportu Turecka. Ve světle událostí na Blízkém východě není překvapivé, že pro Turecko tento region nepředstavoval nejstabilnějšího partnera.

Graf 4.11 Vývoj podílu regionů na tureckém exportu 1989-2016

Zdroj: WITS (2018)

Graf 4.12 Vývoj podílu vybraných zemí na tureckém exportu 1989-2016

Zdroj: WITS (2018)

Údaje COW za časové období 2003-2010¹⁷ ukazují jasný pokles sporů mezi Tureckem a dalšími státy. V tomto období se Turecko účastnilo pouze 11 sporů, z nichž jich sedm iniciovalo. Z těchto sporů byly čtyři s Řeckem, dva s Irákem, a po jednom s Arménií, Bulharskem, USA, Sýrií a Íránem (COW 2018).

Na zvýšenou aktivitu v mezinárodní sféře a snahu Turecka rozšiřovat svoje pole působnosti ukazuje naopak jeho zastoupení v zahraničí. V roce 2002, při nástupu AKP k moci, mělo Turecko pouze 163 diplomatických misí (Anadolu Agency 2018). Jen mezi lety 2010-2011 Turecko otevřelo 21 nových diplomatických misí v Africe (Robins 2013). V roce 2017 mělo Turecko 229 misí, z toho 134 ambasád/ high commissions, 81 konzulátů, 12 trvalých misí a 2 jiné reprezentace. Proto se ve světovém žebříčku Turecko zařadilo na šestou pozici za USA (273), Čínu (268), Francii (266), Ruskou federaci (242) a Japonsko (229) (LOWY 2017). Mluvčí Ministerstva zahraničních věcí Turecka Aksoy uvedl, že by se Turecko mělo posunout dokonce na 5. místo, protože během roku 2017 došlo k otevření dalších misí. Aksoy zmínil plán Turecka dále rozšiřovat zahraniční zastoupení a zaměřit se ještě více na Afriku (Anadolu Agency 2018).

Nyní se podívejme na politiku vůči tradičním spojencům – EU a USA. Přestože se Turecko za vlády AKP začalo soustředit více především na své východní partnery, nesmíme zapomenout, že v prvním volebním období pro něj byla stále ještě stěžejní orientace na Evropu. Turecko přikročilo k řadě radikálních liberalizačních reforem, které ho měly přiblížit členství v EU. Jen za rok 2003 bylo přijato 7 harmonizačních balíčků.

¹⁷ Údaje po roce 2010 nejsou dostupné.

Vzájemné vztahy se začaly postupně ochlazovat až v letech 2005 a 2006 v důsledku kombinace vnitrostátních a mezinárodních faktorů¹⁸. Pro první volební období je tudíž typická jistá dualita zahraniční politiky, Turecko se soustředilo současně na Západ i na Východ (Szymanski 2009; Robins 2013). Od druhého volebního období můžeme v Turecku sledovat pokles veřejné podpory vstupu země do EU a pomyslnou reorientaci na východní partnery (Larrabee 2010). Podle Szymanskeho (2009) se nejedná o tak drastický odklon. Turecko spíše vyvíjelo jinou, pragmatičtější zahraniční politiku. Stejně tak i Öniş (2009; 2011) nechápe změnu postoje k EU jako naprostý odklon od tradičního směřování. Turecko je již významně ekonomicky, politicky i kulturně integrováno s EU (Öniş 2011), a proto Öniş a Yilmaz (2009) hovoří o přechodu od *“hluboké europeizace k uvolněné europeizaci a současně mírnému eurasianismu“* (Öniş a Yilmaz 2009, s. 1).

V případě USA, došlo od roku 2003 ke zhoršení vzájemných vztahů, přestože USA bylo po dlouhá léta tradičním partnerem Turecka. Co vedlo k tomuto zhoršení vzájemných vztahů? Turecko odmítlo otevřít svůj prostor pro druhou frontu americké války v Iráku a bylo kritické k jeho tamějšímu počínání. Naopak USA s nelibostí pohlíželo na turecké sblížování se Sýrií a Íránem (Larrabee 2011). Podívejme se na tento vývoj z prizmatu TG teorie. Neshody vyplývají z toho, že Turecko v této době mohlo, a zároveň chtělo, svou zahraniční politikou usilovat především o změnu. Prostřednictvím spojenectví se silnějším USA získávalo Turecko v předešlých letech hlavně výstup „udržování“. Na základě doktríny Strategické hloubky můžeme tvrdit, že Turecko bylo nespokojené především se svou pozicí v rámci světového uspořádání. Pokud tedy Turecko chtělo vyvíjet změnu, muselo se zaměřit na slabší partnery, vůči kterým mohlo zaujmout vůdčí roli. V souladu s konceptem vznikajících středních mocností muselo začít vyvíjet aktivní politiku především vůči svému regionu. Zde mohlo Turecko prosazovat svůj vliv nejefektivněji. Pokud vezmeme v úvahu, že Turecko je obklopeno menšími a slabšími státy, se kterými sdílí přinejmenším islámskou identitu a dějinný vývoj, není tato reorientace na region Blízkého východu překvapivá. Ve vztahu k EU nebo USA Turecko nemohlo dosáhnout byť rovnocenné pozice. V tomto vztahu bylo Turecko vždy tím slabším hráčem. Proto tento vývoj na základě TG teorie nehodnotíme jako cílené vzdalování se Evropě a USA. Turecko, jako sílicí země, chtělo pouze více usilovat o změnu, a to mu přinášelo právě zaměření se na slabší státy ve svém regionu. Hovoří se o

---

¹⁸ Na jedné straně sehrál roli nejednoznačný postoj evropských zemí ke vstupu Turecka do EU a spekulace o tom, že by se na Turecko nevztahovala plná pracovní mobilita, a na straně druhé turecký vnitrostátní vývoj a částečný odklon vládnoucí strany od snahy vstoupit do EU. Viz Öniş (2008).

vzdalování se Turecka od EU, nicméně při pohledu na diskurz hovoří Turecko spíše o nové podobě tohoto partnerství. Turecko chce, aby k němu EU přistupovala jako k rovnocennému partnerovi, kterého sama potřebuje. Ano, dalo by se argumentovat, že Turecko mohlo usilovat o změnu prostřednictvím daleko zásadnější akcelerace přístupových jednání a naplnění přístupových kapitol tak, aby se mu konečně podařilo vstoupit do EU. Nicméně stanovení si tohoto cíle představuje značně riskantní krok, který se nemusel naplnit. EU se stále potýká s vlastními unijními problémy a sama není připravena na další rozšiřování. Nehledě na to, že v evropských zemích nepatří vstup Turecka do EU mezi otázky, které by se shledávaly s širší podporou veřejnosti. I v případě, že by Turecko podniklo všechny požadované kroky, nikdy by nemuselo do EU vstoupit. Navíc naprosté podvolení se evropským podmínkám by znamenalo obrovský ústupek ve velmi citlivých otázkách, například kyperské. A i v případě, že by se Turecku do EU podařilo vstoupit, je otázkou, jakou roli by bylo schopné v rámci EU hrát. Nemuselo by se snad více přizpůsobovat než hrát vůdčí roli? Turecko by nejspíše v očích mnoha vždy zůstalo tou chudší, problematickou zemí s výrazně odlišnou kulturou. Region Blízkého východu, kde Turecko zaujímá strategickou polohu a se kterým sdílí společný historický a kulturní kontext, se zdá pro zemi, která sílí a chce růst, daleko logičtějším partnerem.

Období 2011-2017

Politika nulových problémů se sousedy, kterou Turecko vyvíjelo od nástupu AKP, vytvářela obraz Turecka jako zodpovědného hráče v regionu. Jak uvádí Oğuzlu (2007), Turecko vložilo velké úsilí do zdůraznění, že problémy Blízkého východu mohou být vyřešeny pouze státy regionu. Tureckou zahraniční politikou však otřásl události arabského jara. Politika nulových problémů se sousedy nabrala rychlého konce a Turecko začalo se svými sousedy sdílet nejen hranici, ale opět i problémy.

Turecko po vypuknutí arabského jara podniklo několik kroků, které měly výrazný dopad na jeho postavení v regionu. Otevřeně podpořilo Muslimské bratrstvo v Egyptě s prezidentem Muhammadem Mursím, který však byl později svržen vojenským převratem a generálem Abdalem Sísím (Reuters 2013). V případě Sýrie chtělo Turecko zprvu přimět Bašára al-Asada k provedení série reforem, nicméně po neúspěchu začalo volat po vojenské operaci a jeho svržení (Reuters 2013). S postupující krizí začalo Turecko pozvolna formulovat svou politiku vůči Sýrii na základě bezpečnostního

hlediska. A právě otevřený příklon Turecka k jedné straně významně narušil jeho obraz nestranného mediátora v regionu.

Jak tvrdí TG teorie, v čase ohrožení mají státy tendenci vyvíjet spíše udržování. Turecko zde do jisté míry přecenilo své síly a dále vyvíjelo politiku změny – tzn. otevřeně podporovalo nová mocenská uskupení. Namísto opatrné politiky v turbulentní době velkých regionálních změn, nezaujalo Turecko nestrannou pozici, ale jasně vystoupilo proti etablovaným režimům. Naneštěstí pro Turecko, Muhammad Mursí svržen byl a Bašár al-Asad nikoliv. Špatné vyhodnocení situace a přecenění vlastních sil tak vedlo k tomu, že svou prohru utrpělo na mezinárodním poli i Turecko.

V předešlé kapitole byla popsána turecká aktivita na poli diplomacie. Vývoj diplomatického zastoupení Turecka po začátku arabského jara ukazuje na nepříznivou situaci, do které se Turecko dostávalo. V roce 2013 byl z Egypta vyhoštěn turecký ambasador (BBC 2013) a Turecko samo v této době stáhlo svého velvyslance ze Sýrie. Mimo Sýrii a Egypt nemělo Turecko v roce 2015 velvyslance ani v dalších pěti zemích – Izraeli, Libyi, Vatikánu, Jemenu a Rakousku (Hurriyet 2015). V případě Rakouska byl turecký velvyslanec odvolán na protest proti uznání arménské genocidy ze strany rakouského parlamentu v roce 2015. S Izraelem se vztahy zhoršily po událostech Mavi Marmara¹⁹. Turecko se dlouho snažilo hrát roli nestranného mediátora izraelsko-palestinského konfliktu, ale tato událost zásadně otrásla vzájemnými vztahy s Izraelem. V roce 2015 se razantně zhoršily i vztahy s Ruskem, k čemuž došlo v důsledku sestřelení ruského letounu ze strany Turecka (BBC 2015).

Vedle zhoršující se mezinárodní situace začaly v Turecku narůstat i vnitrostátní problémy. Nespokojenost části společnosti s vládou premiéra Recepta Tayyipa Erdoğana vyústila v roce 2013 v tzv. Gezi protesty. Dále v prosinci 2013 země otrásl korupční skandál, který sahal do vysoké politiky, až k osobám blízkým Erdoğanovi (BBC 2013). Tato kauza nabrala podobu hlubokého vnitropolitického boje mezi Erdoğanem a jeho bývalým spojencem Gülenem. Turecko následně zabředlo do vnitrostátního boje s tzv. paralelním státem. Došlo k rozsáhlému zatýkání novinářů, policistů, soudců a dalších osob s vazbami na Gülena. Po nepovedeném vojenském puči v roce 2016, ze kterého bylo obviněno gülenovo hnutí, zatýkání dále zesílilo (BBC 2015). Od roku 2016 v Turecku panuje výjimečný stav. Vnitropolitický vývoj ovlivnilo také několik teroristických útoků,

---

¹⁹ V květnu 2010 zaútočila izraelská bojová plavidla na mezinárodní flotilu vezoucí humanitární pomoc do pásma Gazy. Během této akce zahynulo 9 tureckých občanů na jedné z lodí, která se jmenovala Mavi Marmara.

kteřé Turecko zasáhly v letech 2015 a 2016 (NYT 2016)²⁰. Vnitropolitický vývoj není předmětem této práce, ale výše uvedený vývoj ukazuje na to, že se Turecko opět začalo potýkat s nepříznivou a komplikovanou vnitrostátní situací.

V této době se Turecko začalo aktivně vojensky angažovat v Sýrii. V roce 2015 vstoupil turecký vojenský konvoj na území Sýrie s cílem evakuovat 40 vojáků střežících hrobku šáha Sulajmána, dědečka zakladatele Osmanské říše. Odvezeny byly i ostatky šáha a samotná hrobka zničena, aby nepadla do rukou Daeše (BBC 2015). V srpnu 2016 začala operace Štít Eufratu (Euphrates Shield), která měla za cíl vytlačit Daeš 100 km od tureckých hranic (BBC 2017). Kromě Daeše byla operace namířena i proti kurdským silám (především Lidovým obranným jednotkám (YPG)), kterým měla zamezit v zisku území. Turecko vnímá YPG jako odnož PKK, a tudíž za teroristickou skupinu (Al Jazeera 2017). Operace trvala do března 2017. Již v říjnu 2017 byla zahájena další, dodnes trvající operace v Idlibu (BBC 2017). Tyto vojenské operace jsou namířené mimo jiné na kurdské bojovníky, jímž chce Turecko zamezit ovládnout souvislé území u tureckých hranic. Je otázkou, zda se z pohledu TG teorie jedná o udržování nebo změnu. Ve své podstatě se jedná opět o boj s Kurdy a snahu zamezit jim etablovat se v oblasti. Jakákoliv forma nezávislého Kurdistánu by se mohla stát potenciálním spouštěcím faktorem pro kurdský nacionalismus v Turecku, a tak ohrožovat Turecko. Z tohoto pohledu by turecké vojenské akce v Sýrii byly snahou o udržení statu quo. Nicméně je otázka, zda svým způsobem není Kurdy ovládané území v Sýrii již statusem quo. Kurdi představují významný odpor vůči Daeši a jsou podporováni i ze strany USA. V takovém případě by se naopak jednalo o tureckou snahu o změnu statu quo. Tentokrát se spíše přikláníme v tom, že Turecko sleduje svým chováním opravdu změnu. Kurdové jsou dobře etablovanou silou v regionu a primárně nebojují s Tureckem.

4.4.2 Zahraniční pomoc

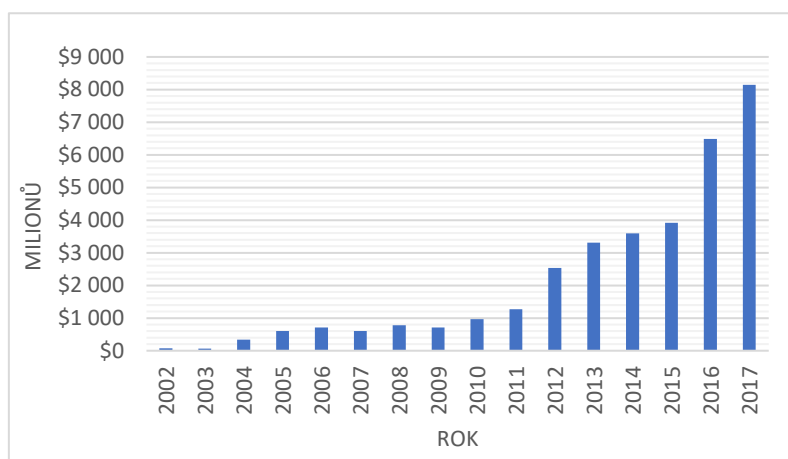
Nyní se podíváme, jak se vývoj zahraniční politiky za vlády AKP podepsal na rozvojové pomoci. Jak bylo popsáno výše, od začátku vlády AKP se významně navýšilo HDP a Turecko ekonomicky prosperovalo. Přestože hodnoty CINC za toto období nedosahovaly hodnot z 90. let, Turecko bylo v porovnání s jinými státy na 12. místě

---

²⁰ Útoky se odehrály v říjnu 2015, lednu 2016, únoru 2016, březnu 2016, červnu 2016 a prosinci 2016.

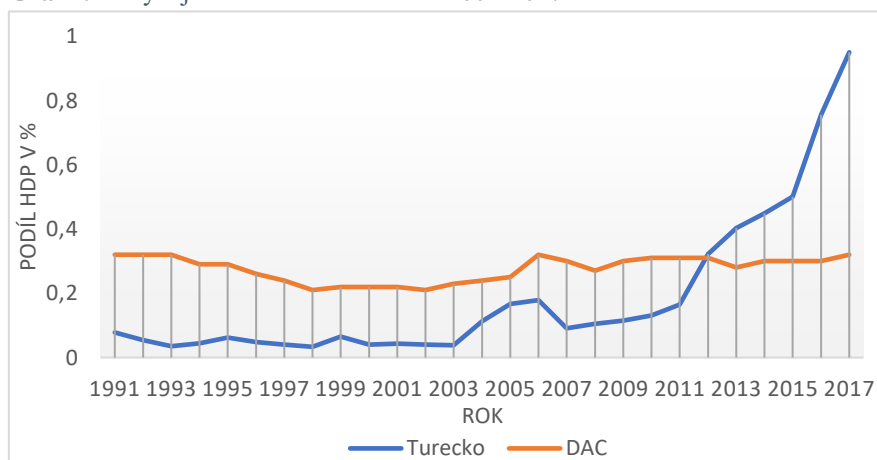
(COW 2018). CINC navíc nereflektuje měkkou sílu, na kterou se Turecko za vlády AKP chtělo primárně zaměřit. Turecko, podle slov Davutoğlu (2012), muselo přijmout nové nástroje zahraniční politiky, které by byly v souladu s jeho rolí odpovědného mezinárodního hráče. Jak ukazuje tabulka 4.13 níže, zahraniční pomoc za vlády AKP postupně rostla, přičemž k nejvýznamnějšímu růstu docházelo od roku 2011. K mírnému poklesu došlo pouze v letech 2007 a 2009 (OECD 2018). Zajímavý je také podíl ODA na HDP Turecka, který znázorňuje graf 4.14. Pro srovnání graf ukazuje i průměrný podíl objemu oficiální pomoci zemí DAC na jejich HDP. Graf dobře dokumentuje, že zahraniční pomoc se stávala pro Turecko významným nástrojem zahraniční politiky. Turecko opravdu významně navýšilo

Graf 4.13 Vývoj ODA Turecka 2002-2017

Zdroj: OECD (2018)

Graf 4.14 Vývoj ODA na HDP Turecka 2002-2017

Zdroj: OECD (2018)

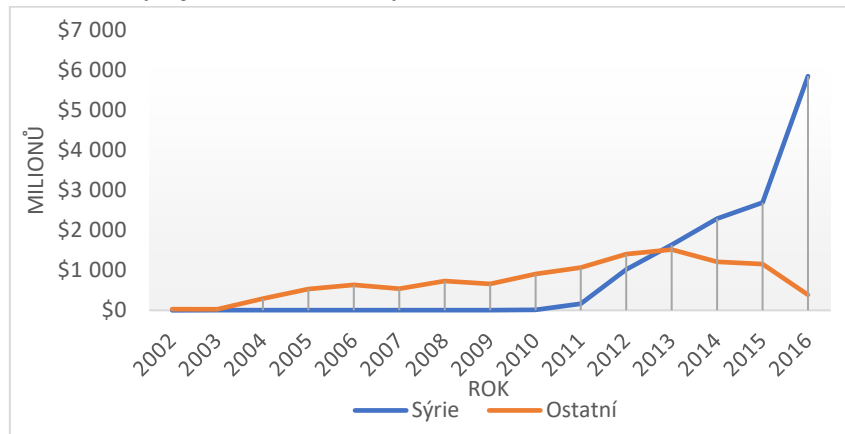
Období 2002-2011

Nejprve se zaměříme na období 2002-2011. V tomto období rostla poskytovaná pomoc u všech regionů – Evropy, Asie, Afriky a Ameriky – viz tabulka 4.2. V rámci Evropy byla za vlády AKP hlavním příjemcem Bosna a Hercegovina, později i Makedonie a Kosovo. Pomoc do Afriky významně narostla v roce 2011, kdy sem směřovalo 269,8 milionů USD (v roce 2010 to bylo pouze 38 milionů USD), z toho nejvíce do Somálska. Somálsko se poté stalo jedním z významných příjemců turecké zahraniční pomoci. Region Ameriky zůstal relativně málo významný, přestože i zde sledujeme nárůst oproti předcházejícím letům. Zdaleka největším příjemcem rozvojové pomoci z Turecka byla Asie. Za vlády AKP tato pomoc každý rok rostla, s výjimkou roku 2009, kdy se v Turecku projevila ekonomická krize. Do roku 2011 byla v rámci Asie hlavním přijímacím regionem Střední a Jižní Asie. Při detailnějším pohledu však zjistíme, že hlavním příjemcem opět nebyly turkické republiky, ale Afghánistán a Pákistán. Ze zemí Blízkého východu byl hlavním příjemcem pomoci Irák, Palestina a Libanon (OECD 2018).

Období 2011-2017

V březnu roku 2011 začala syrská občanská válka, a tento dodnes trvající konflikt významně ovlivnil tureckou zahraniční pomoc. Nejvýznamnějším příjemcem turecké pomoci se v následujících letech stala Sýrie (OECD 2018). Z roku na rok narostl objem poskytované pomoci téměř sedminásobně. Pomoc vzrostla z 162 milionů USD v roce 2011 na 1020 milionů USD v roce 2012, kdy se Sýrie stala hlavním příjemcem pomoci ze strany Turecka. V následujících letech tento trend pokračoval. Významný nárůst zaznamenalo ve stejném období i Somálsko. Oproti tomu region Střední a Jižní Asie zaznamenal pokles obdržené pomoci. Značně poklesla pomoc poskytovaná turkickým republikám – u Kazachstánu z 50,17 milionu USD v roce 2012 na 18,96 milionů USD v roce 2016 a u Kyrgyzstánu, který byl nejvýznamnějším příjemcem pomoci v rámci turkického světa, z 105,51 milionů USD v roce 2012 na pouhých 25,39 milionů USD v roce 2016 (OECD 2018). Pokles se týkal i Turkmenistánu a Uzbekistánu, zde však byla poskytovaná pomoc vždy nižší. Na grafu 4.15 vidíme srovnání pomoci poskytované Sýrii a ostatním zemím. Vidíme, že přibližně v roce 2013 došlo k významnému nárůstu pomoci Sýrii a postupnému poklesu pomoci poskytované dalším státům. Nicméně tento údaj je do určité míry zavádějící. Z nemalé části se jedná o finance vynaložené na syrské uprchlíky v Turecku, konkrétně pak především ty, kteří pobývají v uprchlických táborech

Graf 4.15 Vývoj ODA Turecka – Sýrie

Zdroj: OECD (2018)

na území Turecka (TIKA 2015). Uprchlíkům se bude detailněji věnovat kapitola 4.4.3. Lze takovou pomoc považovat za nástroj zahraniční politiky? A který výstup Turecko sledovalo prostřednictvím této humanitární pomoci? Přestože se nejedná o rozvojovou pomoc, domníváme se, že humanitární pomoc můžeme vykládat velice podobně. Tedy, že stát jejím prostřednictvím usiluje především o změnu. V případě Turecka nehraje roli, že se humanitární pomoc týkala syrského obyvatelstva pobývajících na území Turecka.

Jak Turecko využívá tento nástroj ke změně? Jakou změnu sleduje Turecko prostřednictvím pomoci poskytované Sýrii? Mohlo by se zdát, že humanitární pomoc poskytovaná zemi sužované vleklým vojenským konfliktem je projevem soucitu a sounáležitosti, bez vedlejších motivů. Avšak i pokud přijmeme myšlenku, že humanitární pomoc je v první řadě morálním aktem a není přímo motivovaná ziskem čehokoli, neznamená to, že nevytváří pro donorskou zemi další výstupy. Davutoğlu (2012) tvrdí, že Turecko je odpovědným hráčem v regionu a na mezinárodním poli. Není předpokladem odpovědného státu právě jeho schopnost pomáhat slabším státům zasaženým katastrofou? Není vedlejším produktem humanitární pomoci právě zisk statu odpovědné, nápomocné země? Turecko za vlády AKP chtělo působit především prostřednictvím měkké síly. To je velmi často v případě Turecka dokládáno na jeho roli mediátora konfliktů (Öniş, Yilmaz 2009). Nesloužila ke stejnému účelu i humanitární pomoc poskytnutou syrským uprchlíkům? Podívejme se, jak Turecko tuto pomoc Sýrii prezentovalo a jaké výstupy mu z tohoto přístupu plynuly.

Podívejme se nyní, jak Turecko prezentuje svou zahraniční pomoc ve výroční zprávě TIKA. Zpráva z roku 2015 zdůrazňuje, že turecké rozvojové projekty jsou „chváleny mezinárodním společenstvím“ (TIKA 2015, s.7). Turecko se také vyhraňuje proti „mainstreamovému modelu zahraniční pomoci“ (TIKA 2015, s.7), který je často

nespravedlivý, povýšenecký a mechanický. Takové programy nedokázaly přispět k míru a blahobytu, ale spíše současné problémy umocnily (TIKA 2015). „*Turecko, urputný odpůrce takového modelu, vytvořilo svůj jedinečný rámec nazvaný Turecký model rozvojové pomoci*“ (TIKA 2015, s. 7). Pro pochopení diskurzu spojeného se zahraniční pomocí Turecka je důležité následující vyjádření, které se nachází v úvodní kapitole zprávy. „*Navzdory rozpadu koloniálního systému jsou jeho dopady stále znatelné a projevují se v nerovných vztazích a nerovnováze mezi rozvojovým a vyspělým světem. To, že několik regionů světa jako Afrika a Blízký východ trpí vážnými humanitárními, politickými a ekonomickými katastrofami, přestože mají největší zdroje na světě, není náhoda*“ (TIKA, 2015, s. 9). Turecko zde nepřímou kritizuje země Západu jako bývalé koloniální mocnosti, které dle něj zapříčinily dnešní nerovné rozložení bohatství a moci. Turecko se vymezuje vůči přístupu tradičních donorských zemí, které jsou poznamenány svou koloniální minulostí, a vytváří svůj „jedinečný“ rámec poskytování pomoci. Vytvoření obrazu odpovědné země bez koloniální minulosti chápeme jako tureckou snahu získat si přízeň potenciálních partnerů v rozvojovém světě. Mnoho západních zemí v Africe již dlouhodobě působí a Turecko musí najít svou niku, kde by mohlo nejlépe rozvíjet svůj vliv.

Zahraniční pomoc buduje bezesporu prestiž donorské země v očích přijímací země. Tato snaha o zlepšení svého statu však může překračovat hranice přijímací země. Podívejme se na příklad Somálska, kde se Turecko významně angažovalo. V roce 2011 bylo Somálsko zasaženo hladomorem, na což Turecko okamžitě zareagovalo. Jak vidíme v tabulce 4.2, v roce 2011 významně narostla pomoc poskytnutá Somálsku. Tato humanitární pomoc má však i další rozměr. V roce 2011 uskutečnil Erdoğan spolu s dalšími šesti ministry cestu do Somálska, která měla dát „*Somálsku a světu historickou zprávu*“ (Daily Sabah 2017). Podle tureckých provládních novin žádný ze světových vůdců neměl dostatečnou odvahu podniknout takovouto cestu a dát Somálsku naději (Daily Sabah 2017). Jiné zdroje (BBC 201) také potvrzují, že se jednalo o první návštěvu neafrického lídra v Somálsku za posledních 20 let. Turecké aerolinky byly také jedinými ne-africkými aerolinkami, které létaly do Mogadišu (Daily Sabah 2017). Erdoğan v roce 2011 uvedl „*chceme, aby zájem a pozornost světové veřejnosti byla na lidském dramatu zažívaném v Somálsku*“ (Milliyet 2011). Takto formulovaná humanitární pomoc zdůrazňuje pozici silného Turecka, které je schopno pomáhat v okolních, válkou zasažených zemích. Turecko neusiluje pouze o uznání v Somálsku. Pomoc Somálsku mu má přinést uznání v mezinárodním měřítku.

Pro doktrínu Strategické hloubky je důležité přesvědčení, že Turecko má nárok na větší sféru vlivu díky své historii a geografickému umístění. Pouhé přesvědčení Turecka, že má takovýto nárok nestačí. Důležité je však uznání tohoto tvrzení ze strany dalších států. Jak argumentuje Jones (2014), uznání je centrálním bodem pro získání statusu mocnosti. Podle Jonese (2014) je uznání spojené s určitými rolemi a povinnostmi. Sílicí státy si často nárokují svou pozici prostřednictvím diskurzu (Tolay 2016). Tolay (2016) argumentuje, že Turecko využívá migraci, respektive hoštění milionů syrských uprchlíků, k ukázce své moci a pozice zodpovědné mocnosti. Takto si Turecko buduje svou pozici „regionální mocnosti“, viz kapitola věnovaná syrské uprchlické krizi. Turecko však velmi podobně formulovalo i svou zahraniční pomoc. I v případě, že poskytnutá pomoc není nijak podmíněna, slouží k vytváření určitého diskurzu, který mluví ve prospěch Turecka a jeho nové pozice na mezinárodním poli.

Domníváme se, že rozvojová a humanitární pomoc může do značné míry pomáhat zemi budovat tuto image zodpovědné a silné země. Nástroje vynakládané na budování image jsou zároveň nástroje určené na změnu. U sílicích mocností je důležité pochopit diskurz, ve kterém tuto pomoc poskytují. U Turecka se zdá, že vedle reálné pomoci je důležité právě vymezení se vůči ostatním, například Západu. Změnou, kterou Turecko sleduje prostřednictvím zahraniční pomoci, nejsou pouze ekonomické výhody, ale právě budování tohoto image.

Tabulka 4.2 ODA Turecka pro vybrané státy 2003-2016

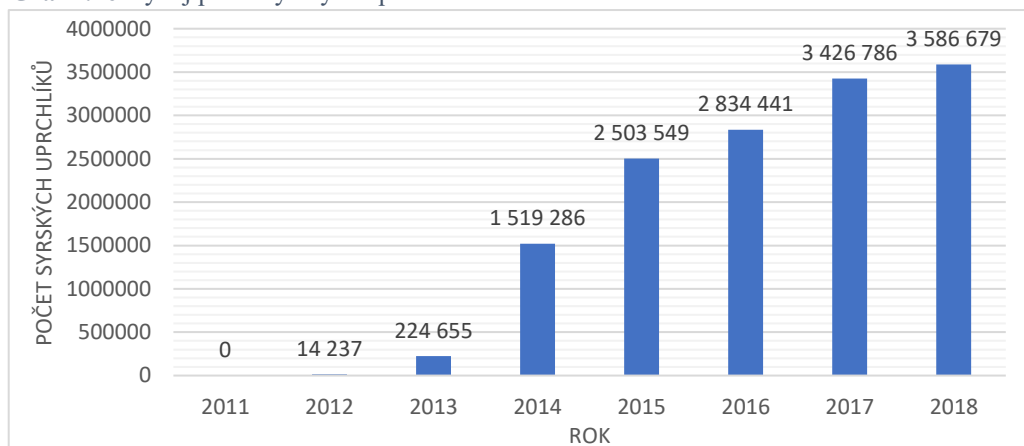
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Celkem	26,6	292,2	533,6	643,2	545,7	736,6	665,9	920,8	1 226	2 422	3 156	3 502	3 846	6 237
Evropa celkem	5	30	97	82	81	97	106	140	77	88	98	134	223	190
Albánie	0,5	5	7	7	4	4	9	8	4	8	9	13	86	10
Bosna a Hercegovina	0,7	6	1	25	16	16	33	26	18	21	22	44	26	30
Makedonie	0,3	4	7	5	9	10	6	28	7	12	13	14	26	19
Kosovo	..	..	..	..	..	..	21	22	22	20	15	18	10	12
Evropa, reg.	2	..	23	4	6	8	20	32	8	7	5	21	58	102
Afrika celkem	0,18	4	12	25	31	52	47	38	270	750	783	383	183	-306
Egypt	0,03	0,3	1	1	1	1	1	1	4	509	539	5	-199	-398
Lýbie	..	..	4	1	1	2	1	1	53	3	4	13	1	
Somálsko	..		..	3	4	8	6	6	93	87	116	74	315	60
Súdán	0,04	1	1	14	16	13	15	11	21	62	6	9	22	9
Amerika celkem	..	0,18	0,04	0,15	1	8	3	11	2	2	4	4	19	7
Haití	..	..	..	..	0,06	0,2	0,01	8	0,3	0,5	1	0,3	..	0,3
Asie celkem	21,7	196	423	536	431	576	510	730	877	3	1	0	0	8
Dálný východ celkem	5	11	46	36	13	14	14	10	12	11	18	26	6	13,3
Jižní a Střední Asie celkem	14	131	333	398	308	433	355	492	566	436	484	353	257	192
Afghanistán	1	9	29	58	72	142	97	107	131	152	90	65	57	33
Azerbajdžán	4	23	29	37	36	34	27	23	26	19	29	37	9	14
Kazachstán	3	27	46	45	43	62	63	54	53	50	39	41	24	19
Kyrgyzstán	2	35	57	113	70	53	68	84	74	106	131	85	98	25
Mayanmar	..	..	0,01	..	1	8	5	6	15	11	15	4	4	2
Pakistán	0,06	0,33	126	56	33	84	30	135	205	11	50	25	2	5
Turkmenistán	3	19	15	18	20	11	13	17	14	13	16	12	3	5
Uzbekistán	1	5	4	4	7	7	9	15	7	5	7	4	5	4
Jižní a střední Asie Regional	..	..	0,7	34	8	4	21	35	21	47	85	53	36	74
Blízký východ	2,44	54	44	103	109	116	139	222	293	1 124	1 767	2 500	2 988	5 943
Írán	1	12	4	5	7	15	15	17	11	13	13	8	0,2	2
Irák	1	25	13	19	47	48	51	39	28	19	28	39	6	8
Jordánsko	0,03	0,4	1	1	1	1	1	2	2	4	3	5	1	2
Libanon	0,02	0,3	0,3	36	16	27	12	27	7	8	6	3	1	4
Sýrie	0,1	2	5	4	6	4	5	10	162	0	9	2	4	1
Palestína	0,01	4	11	20	14	20	48	28	26	51	69	66	30	43
Jemen	0,01	0,03	0,1	0,04	0,1	0,4	1	6	1	5	8	10	1	9
Blízký východ R	..	..	0,1	7	6	1	7	94	56	5	1	79	256	24

Zdroj: OECD (2018), údaje v milionech USD; zaokrouhлено na celá čísla

4.4.3 Syrská uprchlická krize

Přestože Turecko nevyvolalo syrskou krizi a s ní spojenou uprchlickou vlnu, jeho odpověď již byla politickou volbou. V době, kdy Turecko usilovalo o vytváření změny, by měla k tomuto cíli přispívat i jeho reakce na uprchlickou krizi. Domníváme se, že jeho reakce slouží k podobným cílům jako výše popsaná zahraniční pomoc. Nyní se podíváme na vývoj turecké politiky vůči syrským uprchlíkům.

Graf 4.16 Vývoj počtu syrských uprchlíků v Turecku

Zdroj: GOC (2018)

Graf 4.16 ukazuje vývoj počtu syrských uprchlíků v Turecku podle Generálního ředitelství pro řízení migrace (İçişleri Bakanlığı – Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). Jak vidíme, k nejvýznamnějšímu nárůstu došlo v roce 2014 a 2015 (GOC 2018). Podle tureckých oficiálních údajů bylo v zemi v roce 2018 3 586 679 syrských uprchlíků, z nichž 216 407 bylo v uprchlických táborech a 3 370 272 mimo tábory (GOC 2018). Turecko tak v současnosti hostí nejvíce uprchlíků v rámci světa (UNHCR 2018). Musíme uvést, že se nejedná o zcela spolehlivá čísla (AFAD 2013). Turecko má přesná čísla pouze o uprchlících pobývajících v uprchlických táborech. U uprchlíků mimo tábory, kterých je valná většina, se jedná o přibližný odhad.

Od vypuknutí syrské krize v roce 2011 vyvíjelo Turecko politiku „otevřených dveří“ (AFAD 2013). Připomeňme ještě, že Turecko sice podepsalo Ženevskou konvenci, ale s geografickou limitací. To znamená, že se Turecko zavázalo k poskytnutí ochrany pouze občanům z evropských zemí. Přestože se v Turecku na syrské uprchlíky vztahuje pouze dočasná ochrana²¹, podle vlastních slov se k nim Turecko chová jako ke svým „hostům“ (AFAD 2014, s. 6).

²¹ Legální pobyt syrských uprchlíků v Turecku byl právně ošetřen v roce 2014. Nový zákon o cizincích a mezinárodní ochraně vešel v platnost v dubnu roku 2014. V říjnu stejného roku byla vydán prováděcí

Důležitým aspektem tureckého přístupu k uprchlíkům bylo jeho odhodlání vypořádat se s nastalou situací bez pomoci dalších států či institucí. Zatímco uprchlické tábory v Jordánsku a Libanonu byly spravovány UNHCR, Turecko se rozhodlo postarat se o všechny potřeby uprchlíků samo (TIKA 2013). „*V této krizi provádíme takovou politiku, která se stane příkladem pro celý svět*“ (DW 2011). Jak také uvidíme v projevech Turecka na půdě OSN, Turecko se pyšnilo tím, že takto dokáže pomáhat. Později však tento přístup vedl ke značně jednostranně zaměřené pomoci poskytované Tureckem. Jak jsme popsali v souvislosti se zahraniční pomocí, většina objemu ODA později směřovala na potřeby syrských uprchlíků. Na začátku syrské krize těžilo Turecko ještě ze své politiky nulových problémů se sousedy, ekonomické prosperity a těšilo se vzrůstajícímu vlivu v regionu. V souladu se svou pozicí vznikající střední mocnosti chtělo zdůraznit svou roli zodpovědného hráče a od nikoho nepožadovalo pomoc s řešením krizi. Tento postup byl velmi rozdílný od tureckého přístupu k dřívějším uprchlickým krizím, které byly popsány v předchozích kapitolách. Turecko se prezentovalo jako země, která pomáhá svým „*bratrům a sestrám*“ ze Sýrie. Zodpovědný regionální hráč, který dokáže udávat krok a postarat se o méně šťastné země. Na setkání UNHCR v roce 2013 Turecko zdůraznilo, že pomáhá z morální potřeby. Velký důraz kladlo na humanitářství. „*My v Turecku považujeme nabídnutí pomocné ruky těm, kteří trpí hroznými zkušenostmi a kteří se uchýlili do naší země, za náš úkol a humanitární povinnost*“ (MFA 2013). Turecko se stavilo do pozice „*toho zodpovědnějšího*“, když zdůraznilo, že na rozdíl od jiných si je utrpení Syřanů vědomo. V daný okamžik se v Turecku nacházelo pouze kolem 500 000 uprchlíků. V následujících letech však došlo k razantnímu nárůstu počtu syrských uprchlíků v Turecku. Je jasné, v takové situaci je narůstající počet uprchlíků pro stát přítěží. Změnil se s pokračující krizí turecký přístup k uprchlíkům?

Přestože oficiální politika uvádí (MFA), že Turecko dodnes vyvíjí politiku otevřených dveří, kroky země v posledních letech ukazují na daleko restriktivnější migrační politiku. Zdůrazněme, že Turecko se po vypuknutí arabského jara postupně dostávalo do nevýhodné mezinárodní pozice. Jak ukázala kapitola věnovaná zahraniční politice, Turecko nedokázalo správně předvídat a vyhodnotit nastalé skutečnosti a jeho pozice mediátora a silného nezávislého hráče v regionu slábla. V těsné blízkosti Turecka

---

předpis / nařízení v otázce přechodné ochrany pro článek 91 zákona. Podle přechodného článku 1 platí toto nařízení pro osoby syrské národnosti, osoby bez státní příslušnosti a uprchlíky ze Sýrie. Dočasná ochrana se vztahuje na všechny syrské občany včetně těch, co nemají průkaz totožnosti. Tyto osoby jsou puštěny do Turecka a nejsou poslány zpět do Sýrie proti jejich vůli (UNHCR).

probíhala nejen válka v Sýrii, ale také boje s Daešem. TG teorie předpokládá, že by se země ve chvíli ohrožení měla mnohem více zaměřit na udržování. Obrat k udržování lze u Turecka dobře vidět právě na vztahu k uprchlické vlně ze Sýrie. V první řadě Turecko začalo přikládat větší důležitost ochraně hranic. Zvýšená ochrana hranic byla zdůvodněna bezpečnostní hrozbou a nebyla dána do přímé spojitosti s uprchlickou krizí. Jak uvádí tisk (CNNTurk 2015), na hranicích se Sýrií bylo v souvislosti s teroristickými aktivitami v Turecku zavedeno více bezpečnostních opatření. Na začátku roku 2015 zahájilo Turecko na hranicích se Sýrií výstavbu zdi, která měla mít po dostavbě 511 km²². To z ní činí třetí nejdelší zeď tohoto typu na světě (Hurriyet 2017). Zeď je tři metry vysoká a v základech dva metry široká. Má přenosný charakter, což podle Správy veřejné bytové výstavby (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, TOKI) umožňuje v případě potřeby přemístit zeď tam, kde bude potřeba. Stavba je koordinovaná TOKI, Ministerstvem obrany a Ministerstvem financí. Turan, prezident TOKI, uvedl, že v rámci opatření na ochranu hranic chystá vláda vytvořit také profesionální ozbrojenou pohraniční hlídku, která bude fungovat pod záštitou Ministerstva vnitra (Hurriyet 2017).

Podle Amnesty International je zeď ukázkou toho, že se Turecko rozhodlo zamezit příchodu migrantů, včetně uprchlíků ze Sýrie (DW 2016). Human Rights Watch zároveň tvrdí, že během března a dubna 2016 pohraniční stráž použila nepřiměřenou sílu proti syrským uprchlíkům, přičemž zabila pět lidí (HRW 2016). Turecko tyto obvinění odmítlo a opět prohlásilo, že nadále vyvíjí politiku otevřených dveří (MFA 2016).

Nicméně zeď na hranicích se Sýrií není jedinou zdí, kterou Turecko staví. Výstavba další zdi probíhá na hranicích s Íránem (respektive íránským Kurdistanem) a má dosáhnout délky 144 km (Sabah 2017). V oblasti se mají nacházet úkryty bojovníku PKK. Podle provládních novin je proto zeď stavěna v rámci boje proti terorismu a má zamezit obchodu s drogami a nelegální migraci osob z Afghánistánu, Pákistánu a dalších zemí Asie (Sabah 2017). S výstavbou Turecko začalo v roce 2017 a k dokončení má dojít v polovině roku 2018. Bezpečnostní specialista () tvrdí, že takto Turecko konečně ukončí kritiku ze zahraničí, že se nedokáže postarat o své hranice. Tvrdí, že zeď představuje „jasnou symbolickou zprávu pro EU: turecké hranice, jsou také hranicemi Evropy“ (Sabah 2017). Ministr vnitra uvedl, že chce navýšit i ochranu hranic s Gruzii a Arménií (Daily Sabah 2018).

---

²² Celková délka turecko-syrské hranice činí 911 km.

Výše popsaný vývoj naznačuje, že Turecko opravdu neoficiálně upustilo od politiky otevřených dveří. Změna turecké politiky vůči uprchlíkům se však projevila i v samotné rétorice Turecka. Turecko začalo postupně daleko více naléhat na mezinárodní společenství, aby se více podílelo na pomoci syrským uprchlíkům (viz podkapitola). Turecko se začalo stavět do pozice země postižené velkým náporům uprchlíků. Snaha o zamezení vstupu dalším uprchlíkům a větší důraz na bezpečnostní rozměr je projevem příklonu Turecka k udržování. Téma syrských uprchlíků sehrálo v tomto období také důležitou roli ve vztahu Turecka k EU. Tématice se budeme blíže věnovat v následující podkapitole.

4.4.3.1 Turecko-unijní vztahy

V roce 2015 vypukla v Evropě takzvaná uprchlická krize. Nejenom pro veřejnou diskuzi, ale i debatu na úrovni představitelů EU, byly příznačné velké obavy způsobené právě nastalou uprchlickou vlnou. Donald Tusk, předseda Evropské rady, na půdě Evropského parlamentu řekl, že migrační krize by mohla ohrozit soudržnost EU. Dále uvedl, že EU čelí jedné z největších výzev za poslední dekády (BBC 2015). Martin Schulz, předseda Evropského parlamentu, obvinil evropské vlády, že dávají přednost národním zájmům před společným řešením. Situace tak podle Tuska mohla ohrozit volný pohyb osob v rámci Schengenského prostoru. Jean-Claude Juncker, předseda Evropské komise, uvedl, že je potřeba postupovat společně, protože EU není v „dobrém stavu“ (BBC 2015). Tyto výroky ukazují na značnou nejistotu v rámci EU. Není důležité, zda hrozba byla nebo nebyla reálná. Stěžejní je, že příliv uprchlíků byl v rámci EU pocíťován jako hrozba. Panika, která Evropu zachvátila, vyústila v dohodu s Tureckem, která soudě podle oficiálních čísel (UNHCR 2018) opravdu téměř zastavila migraci po tzv. Balkánské cestě.

V listopadu 2015 se sešli představitelé států EU na jednání s Tureckem, které mělo přispět k řešení uprchlické krize. Obě dvě strany souhlasily s tím, že dohoda mezi Tureckem a EU o zpětném přebírání osob bude plně uplatněna do června 2016. V případě splnění této podmínky by Turecko pokročilo v procesu vízové liberalizace. Podle EU by v případě splnění všech podmínek mohl bezvízový styk začít platit již od října 2016. EU na setkání mimo jiné podpořila znovunastartování přístupového procesu a dohodla se s Tureckem na pravidelných setkáních. V souvislosti se syrskými uprchlíky se EU zavázala poskytnout „*okamžitou a dlouhodobou*“ humanitární pomoc Turecku

(Consilium 2015). Evropská komise se rozhodla vytvořit právní rámec, který má napomáhat koordinaci financování aktivit zaměřených na syrské uprchlíky v Turecku a hostící komunitu. Mimo to se EU zavázala poskytnout Turecku tři miliardy EUR na pomoc syrským uprchlíkům. EU zdůraznila nutnost „burden sharing“ v rámci spolupráce Turecka s EU (Consilium 2015). Zajímavé je vyjádření Tuska, který po jednání uvedl, že toto jednání bylo primárně o migraci a nejedná se o opětovné zlepšování turecko-evropských vztahů, které se v posledních letech zhoršily v důsledku nedemokratických tendencí v Turecku (Reuters 2015).

Jak se k tomuto jednání postavilo Turecko? Před samotným setkáním Davutoğlu poděkoval evropským lídrům za nový začátek ve vzájemných vztazích. Podle slov Davutoğlu se jednalo o první takovéto setkání po 11 letech (Daily Sabah 2015). Davutoğlu dále uvedl, že toto jednání je stěžejní pro přístupová jednání. Na samotném jednání řekl: *“Chci předat jasnou zprávu z Ankary: jsme Evropané. Osud našeho kontinentu je naším společným tématem a Turecko je připravené v této otázce udělat vše, co může“* (Hurriyet 2015). Přestože oficiální vyjádření nemusí zcela reflektovat realitu, v případě Turecka se stále jedná o velice pozitivně laděná slova. Ukazují na to, že Turecko s EU jednat chtělo a že i pro něj byla vzájemná dohoda přínosná a žádoucí. V porovnání s předcházejícím postojem Turecka to naznačuje přinejmenším částečný návrat k tradičním (silnějším) partnerům, kteří pro něj byly vždy pomyslnou zárukou bezpečí.

V březnu roku 2016 se uskutečnilo další setkání mezi Tureckem a představiteli EU. Setkání mělo za cíl posílit vzájemnou spolupráci v otázkách migrace a uprchlické krize. Na březnovém setkání Turecko souhlasilo, že bude přijímat navracené migranty z Řecka, kteří nepotřebují mezinárodní ochranu, a dále že přijme zpět všechny nelegální migranty zadržené v tureckých vodách. Na dalším březnovém setkání se pak zástupci EU a Turecka domluvili, že všichni noví migranti v nelegálním postavení vstupující do Řecka budou navraceni Turecku. Náklady uhradí EU. Za každého takto navraceného migranta bude přesídlen jeden syrský občan z Turecka do EU. Naopak EU se zavázala k tomu, že bude urychlen proces přijetí bezvízového styku, a to do konce června 2016, za podmínky, že budou splněny všechny požadavky. Zároveň se EU zavázala k urychlenému vyplácení tří miliard EUR na pomoc syrským uprchlíkům v Turecku. Opětovně byl zmíněn závazek znovu nastartovat přístupová jednání s Tureckem (Consilium 2016).

Davutoğlu se o této dohodě vyjádřil jako o spravedlivé a takové, která se snaží zamezit ztrátám na životech při překračování moře. Dohoda je dle něj projevem spravedlivého sdílení zátěže a opět zdůraznil, že peníze nejsou určeny pro Turecko, ale

pro Syřany. „*EU bude pomáhat pouze uprchlíkům*“ (Sabah 2016), zatímco Turecko bude zastávat roli zprostředkovatele této pomoci. Dohoda podle něj prohloubí spolupráci a integraci mezi Tureckem a EU. „*Bez EU není budoucnost Turecka, bez Turecka není budoucnost EU. Z tohoto důvodu musíme budovat strategické partnerství*“ (Sabah 2016).

Zde se nabízí výklad, že Turecko usilovalo ve vztahu k EU o změnu a využilo uprchlické krize jako nástroj nátlaku na EU. Zdá se, že Turecko mělo výjimečně silnou pozici ve vyjednávání s EU. Otázkou zůstává, čeho opravdu Turecko dosáhlo. Díky dohodě s Tureckem se EU podařilo téměř zastavit příchod uprchlíků po tzv. Balkánské cestě. Turecko na druhou stranu nezískalo ani slibovaný bezvízový styk, ani nebyla znovunastartována přístupová jednání. Jediné, čeho Turecko docílilo, byla finanční pomoc. Navíc to, že Turecko o pomoc s řešením uprchlíků na svém území vůbec požádalo, je v rozporu s jeho předchozí snahou prezentovat se jako silná, nezávislá země. Z tohoto důvodu se domníváme, že pro Turecko byla tato spolupráce nanejvýš žádoucí a představovala spíše politiku zaměřenou na udržování. Jak předpokládá TG teorie, země bude utvářet aliance ve chvíli, kdy si potřebuje uvolnit prostředky na jiné aktivity zahraniční politiky. Opětovný příklon Turecka k EU tak jednak ukazuje na obrovskou zátěž, kterou představují syrští uprchlíci pro Turecko, a jednak turecký příklon spíše k udržování. Finanční pomoc od EU umožní Turecku vynaložit prostředky, které by jinak muselo poskytnout na pomoc uprchlíkům, na jiné cíle zahraniční politiky. Spolupráce s EU tak Turecku v tomto případě přináší opět výstup udržování.

Na závěr je nutné uvést, že v roce 2017 Turecko přichází s některými silnými výroky vůči EU. „*Pokud Evropa bude takto pokračovat, žádný Evropan, kdekoliv na světě, nebude na ulici v bezpečí*“ (Independent 2017). Zaznívá výhrůžka, že buď EU otevře novou přístupovou kapitolu, nebo se může s Tureckem rozloučit (Independent 2017). Přes tyto výhrůžky Turecko dál migrační dohodu s EU naplňuje.

4.4.4 Téma zahraniční pomoci a uprchlíků v diskurzu 2002-2017

Období 2002-2011

Podívejme se nyní na projevy představitelů Turecka na zasedáních Valné rady OSN. Nejdříve se zaměříme na období 2002-2011. Již v roce 2002, a tento trend pokračoval i v dalších letech, se Turecko staví do pozice významného hráče na mezinárodním poli, který chce usilovat o změnu (GAUN Gürel 2002). Stejně tak zaznívá i důraz na preventivní diplomacii a udržování míru. „*Turecko je připravené být nadále*

jedním z hlavních zastánců míru, bezpečnosti a stability v regionu i mimo něj“ (GAUN Gül 2003, s. 6). Turecko tvrdí, že ho k tomuto předurčuje jeho výjimečná geografická pozice. Ta mu umožňuje, sehrát roli mediátora v konfliktech, které probíhají na Blízkém východě, Balkánu i na Kavkaze. Jak jsme zmínili, během 90. let překvapivě nebyla otázka členství v EU zmíněna. Teprve za vlády AKP zaznívá v projevech Turecka zmínka o EU a důležitosti přístupového procesu. Turecko se chtělo stát mostem mezi EU a islámským světem a přispět svou jedinečnou zkušeností a „*bohatostí svých vazeb*“ (GAUN Gül 2003, s. 5). Stále častěji zaznívají zmínky o tureckých úspěších a zásluhách v mezikulturním dialogu. Turecko se snaží přispět všemi možnými prostředky k vyřešení nejen regionálních problémů (GAUN Gürel 2002). Jak uvedl Gül (GAUN 2003, s. 5) „*Regionální politika mé země je utvářena naší touhou dosáhnout udržitelného míru a větší spolupráce v našem sousedství*“.

Co se týče tématu zahraniční pomoci, Turecko jej poprvé zmiňuje v roce 2006, kdy uvádí, že v rámci ODA přispělo 600 milionů USD (GAUN Gül 2006). Uvádí, že by se chtělo zaměřit především na humanitární pomoc. Turecko chtělo například vytvořit iniciativu „Global Rapid Reaction Capability“, která by zajistila lepší mezinárodní reakci na vzniklé katastrofy²³. Zahraniční pomoc zůstala pro Turecko důležitým tématem i v následujících letech. Ve svých projevech jí věnovalo pozornost téměř každý následující rok. V roce 2008 Turecko dokonce zmínilo, že ho mezinárodní komunita sama vnímá jako významného nového dárce zahraniční pomoci (GAUN Gül 2008). Důraz právě na humanitární pomoc můžeme interpretovat jako snahu Turecka o nalezení nika oblasti. Je pravda, že se Turecko nachází v regionu postiženém mnoha problémy a katastrofami. S většinou těchto zemí zároveň sdílí historicko-kulturní kořeny. Pomoc od Turecka proto může být mezi mnohými vnímána jako pomoc „zevnitř“, jako od „jednoho z nás“. Pokud by opravdu sehrálo roli nezaujatého státu, který přichází s konstruktivním řešením, dalo by se očekávat, že by si mohlo získat řadu příznivců.

O tom, že turecká rétorika byla zaměřená na mezinárodní uznání, svědčí i to, že Turecko samo o sobě hovořilo jako o uznávané a respektované zemi. „*mnozí pozorovatelé, ať už z Východu nebo ze Západu, v nás vidí dokonalé ztělesnění modernity, progresu, identity a tradice*“ (GAUN Gül 2004, s.25). Nelze popřít, že problémy v regionu Turecka mají opravdu mezinárodní přesah. Z tohoto důvodu Turecko může

---

²³ Na základě společných snah Turecka, Kataru a Dominikánské republiky vznikl následně Humanitarian Operation Force (HOPEFOR) (MFA).

tvrdit, že jeho snaha o konstruktivní a mírovou regionální politiku pomáhá nejen regionu, ale celému světu (GAUN Erdoğan 2009).

Od roku 2009 jsou již projevy daleko více emotivně zbarvené. Turecko se staví do pozice advokáta Východu. Hovoří o tom, že každá kultura vzkvétala nejen díky starověkému Řecku a Římu, ale také díky Východu a jeho vlivu. „*Mnoho tureckých a islámských učenců, vědců a umělců významně přispělo k pokroku lidstva*“ (GAUN Erdoğan 2009, s. 35). V tomto období nebyla podobná rétorika nikterak překvapivá. Turecko se soustředilo především na východní partnerství a chtělo hrát vůdčí roli ve svém regionu.

Zmiňme ještě, že stejně jako v 90. letech, zaznívala ve všech projevech zmínka o izraelsko-palestinském konfliktu a kyperské otázce. Důležitou zemí byl podle četnosti zmínek opět Afghánistán. Turecko ho popisovalo jako svého „*tradičního blízkého přítele*“ (GAUN Gül 2003, s. 6).

Období 2011-2017

Na rozdíl od předešlého období Turecko mezi lety 2011-2017 již cíleně kritizovalo nečinnost a neefektivnost OSN. Přestože v předešlém období volalo po silném OSN a chtělo určitou reformu OSN, nedocházelo k vyložené kritice. Turecko podporovalo snahy OSN a snažilo se být jeho nápomocným partnerem. Hned v roce 2011 však Turecko uvádí, že OSN neprojevuje vůdcovství nezbytné k tomu, aby pomohlo lidstvu překonat jeho problémy. Turecko viní OSN ze sledování vlastních cílů a z toho, že zůstává chráněncem určitých zemí (GAUN Erdogan 2011).

Zdá se, že Turecko využívá kritiku OSN jako oslí můstek ke zdůraznění své vlastní pozice a svých vlastních úspěchů. Například silně kritizuje neangažovanost OSN ve spojitosti s humanitární krizí v Somálsku. „*Je to hanba pro mezinárodní komunitu*“ ... „*mezinárodní komunita sleduje utrpení v Somálsku jako film*“ (GAUN Erdoğan 2011, s. 2). V souvislosti se somálskou krizí zaznívá i kritika kolonialismu. Turecko následně uvádí, že samo přistupuje k Somálsku a k jiným mezinárodním otázkám čistě z humanitárního principu (GAUN Erdoğan 2011). „*Je naším největším přáním, aby přístup, který Turecko v tomto směru demonstrovalo, byl příkladem pro celé mezinárodní společenství*“ (GAUN Erdoğan 2011, s. 4) Zmínka o kolonialismu v tomto kontextu vyznívá jako obvinění Západu z využívání nerovného postavení rozvojových zemí.

Celý tento diskurz staví Turecko a OSN do opozice. V předešlém období Turecko vyvíjelo snahu zdůraznit své členství v mezinárodním společenství a chtělo být vnímáno

jako jeho součást. V tomto období se naopak Turecko vymezuje vůči Západu a upozorňuje na to, že jeho přístup je jednoznačně lepší. „*Turecko je zodpovědná a důvěryhodná země, jejíž přátelství a spolupráce je na mezinárodním poli vyhledávána.*“ (GAUN Erdogan 2011, s. 5). V tomto období jsou projevy Turecka velice emotivní až patetické, například „*nakonec, jako lidské bytosti, jsme všichni dětmi naděje*“ (GAUN Davutoğlu 2012, s. 47). Můžeme si také povšimnout, že od roku 2012 je častěji zmiňován islám. V předchozím období se Turecko nikdy zcela otevřeně nestavělo do pozice islámské země, spíše hovořilo o vazbách a spolupráci jak na západě, tak na východě. V roce 2012 Davutoğlu na půdě OSN říká, že Turecko je ochráncem islámu (GAUN Davutoğlu 2012).

S pokračující syrskou krizí narůstal i význam tohoto tématu v projevech Turecka. Hned v roce 2012 zmiňuje, že hostí uprchlíky a že „*nikdy nezaváhá pomoci svým syrským bratrům a sestrám v jejich nejtěžší hodině*“ (GAUN Davutoğlu 2012, s. 7). Turecko také silně kritizovalo přístup mezinárodního společenství ke krizi, kdy mezinárodní společenství nečinně přihlíží (GAUN Davutoğlu 2012). V roce 2013 již v tureckých projevech zcela dominuje téma Sýrie. Turecko volá po nutnosti (mezinárodní) akce, jelikož uprchlická krize může zapříčinit sociální, politické a ekonomické nebezpečí pro hostící země. Na společné strategii by se podle Turecka mělo podílet pět stálých členů Rady bezpečnosti a sousední země Sýrie (GAUN Gül 2013).

V roce 2014 nadále převládá téma Sýrie (GAUN Erdoğan 2014). Můžeme ale konstatovat, že Turecko začíná zaujímat jinou pozici. Ve spojitosti s uprchlickou krizí sice ještě explicitně nezaznívá slovo „břímě“ (burden), ale Turecko kritizuje EU z nedostatečné finanční účasti. „*Naše země se stará o 1,5 milionů lidí, kteří museli opustit Sýrii, a to především ze svých vlastních zdrojů. Dovolte mi opakovat, 1,5 milionů lidí je v mé zemi. Jako hostitelská země jim poskytujeme jídlo, zdravotní péči a vzdělání. Pokud jde o podporu ze zbytku světa, bohužel jí nebylo mnoho. Doposud jsme vynaložili na Sýřany v naší zemi více než 3,5 milionů USD. Ze zhruba 4 milionů syrských uprchlíků ve světě je 1,5 milionů v Turecku, zbytek v Jordánsku, Libanonu, Iráku, Egyptě a dalších zemích. Chtěl bych se zeptat, co dělají silné a bohaté země Evropy. Zatím mají pouze 130 000 syrských uprchlíků – 130 000 v celé Evropě, zatímco samo Turecko hostí 1,5 milionů, a dalších 2,5 milionů, jak jsem zmínil, se nachází v dalších zemích*“ (GAUN Erdoğan 2014, s. 53). Turecko zde zdůrazňuje dvě zásadní věci. Jednak svůj značný finanční podíl na řešení této humanitární krize a za druhé malou účast Evropy/Západu. Sledujme tudíž posun od předchozí rétoriky, kdy se Turecko pyšnilo, že je schopné tuto

krizi řešit samo. Toto signalizuje jasný posun ve vztahu k syrským uprchlíkům a snahu získat pomoc od Západu. To, že Turecko mění svou rétoriku, ukazuje na jeho měnící se pozici a zhoršující se situaci. Pokud vezmeme v úvahu zhoršující se situaci v bezprostředním okolí Turecka a narůstající počet syrských uprchlíků na jeho území, nelze se divit, že se Turecko postupně samo dostává do nevýhodné pozice.

V roce 2015 již v souvislosti s uprchlickou krizí zaznívá výraz „břímě“ (GAUN Davutoğlu 2015). Turecko v tomto roce uvádí i jakýsi výčet výdajů na uprchlickou krizi. Investovalo do pomoci uprchlíkům 8 milionů USD, přičemž mezinárodní společenství přispělo pouhými 417 milióny (GAUN Davutoğlu 2015). Přestože Turecko podle svých slov hostí nejvíce uprchlíků na světě, je nadále připraveno pomáhat těm nejpotřebnějším – „*pronásledovaným*“. Opět zaznívá kritika vůči OSN, které mělo podle Turecka v této krizi, jako již v jiných případech v minulosti, selhat (GAUN Davutoğlu 2015).

V roce 2015 můžeme zaznamenat neobvyklý příklon k EU. Turecko o sobě opět hovoří jako o součásti Evropy, se kterou ho pojí sdílené univerzální hodnoty. Po dlouhé době si také přeje vstup do EU (GAUN Davutoğlu 2015). Tento výrok není nikterak nepodstatný a zaslouží si pozornost. Mějme na paměti, že v období svého největšího „úspěchu“, před začátkem arabského jara, do EU nikterak nespíchal a budovalo vztahy především s východními partnery. Turecko se chovalo tak, jako by mu partnerství s EU nepřinášelo nic, co by nemohlo snadněji získat u svých východních partnerů. Oproti tomu rétorický příklon k EU ukazuje k potřebě jakési „kotvy“, kterou EU pro Turecko vždy představovala. Jak bylo popsáno v předešlých kapitolách, Turecko se přiklánělo k Evropě především v dobách, kdy usilovalo o udržování. Přestože Turecko tvrdí, že je to Evropa, která potřebuje Turecko víc než kdy předtím, aby zajistila svou bezpečnost a prosperitu (GAUN Davutoğlu 2015), při pohledu na vývoj diskurzu je jasné, že Turecko potřebovalo EU přinejmenším stejně tak.

Projevy v letech 2016 a 2017 se nesou v podobném duchu jako v předcházejících letech. Turecko opět kritizuje mezinárodní společenství z malé finanční angažovanosti v syrské krizi. Mezinárodní komunita dle Turecka opět selhala ve svých humanitních hodnotách. Zatímco Turecko vynaložilo 25 milionů, z toho 12 milionů na uprchlické tábory, mezinárodní společenství přispělo pouhými 512 miliony (GAUN Erdoğan 2016). Zároveň zmiňuje, že samo plní všechny své závazky vůči EU, zatímco EU nikoliv. Ze slíbených ří miliard EU poslala pouze 820 milionů (GAUN Erdoğan 2017).

Výtky vůči Západu však vyznívají především jako volání po finanční pomoci. Po začátku syrské krize Turecko budovalo svou image silné země, která byla připravena a

schopna reagovat na regionální problémy. Pozdější zdůrazňování obrovské zátěže, kterou svět nechal pouze na Turecku, popírá tento obraz silného Turecka, které se dokáže s uprchlickou krizí vypořádat samo. V předešlé podkapitole jsme viděli, že Turecko vynaložilo víceméně veškerou zahraniční pomoc právě na pomoc uprchlíků. Nepředpokládáme, že by takto jednostranně vynaložené prostředky přinášely Turecku všechny kýžené výstupy. Jistá diverzifikace poskytované zahraniční politiky by bezesporu byla v zájmu Turecka, které na základě doktríny Strategické hloubky chtělo upevňovat svou pozici hned v několika regionech. Je jasné, že hoštění třech milionů syrských uprchlíků si zkrátka vyžádalo všechny turecké prostředky, a to bezesporu i z vnitropolitických důvodů. Volání Turecka po větší zahraniční pomoci je jasným důkazem, jak velkým problémem se hoštění uprchlíků pro Turecko nakonec stalo.

5 Závěr a diskuze

Tato práce si položila za cíl analyzovat zahraniční politiku Turecka s ohledem na její změny v různých obdobích vývoje země. Současně jsme se zaměřili na dvě specifická témata, a to zahraniční/humanitární pomoc a tureckou reakci na uprchlické krize.

Jak bylo ukázáno, Turecko prošlo za svou historii řadou změn, což nám umožnilo sledovat jeho chování v mnoha různých situacích. Po svém vzniku se dlouhá léta vyznačovalo značnou pasivitou na mezinárodním poli. Turecko se distancovalo od Východu, se kterým ho pojila tisíciletá historie, a hlavním těžištěm jeho zahraniční politiky se stala orientace na Západ (Shaw 1997). V této době muselo Turecko řešit nelehkou vnitrostátní situaci a mnoho problémů, které s sebou přinesl rozpad Osmanské říše a přerod v novodobé Turecko. Pro Turecko obklopené „nepřáteli“ se Západ a USA staly zárukou bezpečnosti a modernizace (Zürcher 2004).

K postupné změně začalo docházet od 80. let. Turecko se vymanilo z chaotické situace 60. a 70. let charakterizované násilnými střety mezi různými politickými skupinami a překonalo (alespoň na čas) ekonomické problémy (Laçiner 2009; Zürcher 2004). Zároveň v čele země stanul proreformní Turgut Özal, který chtěl cíleně navýšit význam Turecka ve světě (Laçiner 2003). V této příhodné době začalo Turecko vyvíjet snahu o aktivnější zahraniční politiku a pomalu začalo hledat nové partnery (Önis 2004). Nicméně radikálnější změnu zahraniční politiky neumožňovalo jednak bipolární rozdělení světa a jednak stále přetrvávající vnitrostátní problémy, které pohlcovaly prostředky Turecka.

Nyní je potřeba vrátit se k výzkumným otázkám, které jsme si na začátku stanovili. První z nich byla *„Jak se v čase vyvíjela turecká rozvojová politika a jeho reakce na uprchlické krize?“*. Současně odpovíme i na druhou výzkumnou otázku: *„Jakým způsobem Turecko využívalo tyto nástroje zahraniční politiky k upevnění své pozice střední mocnosti?“*. Jak jsme ukázali, druhá otázka je relevantní především pro období vlády AKP. Protože se však role Turecka i za vlády strany AKP významně změnila, měli jsme možnost sledovat, že způsob využívání těchto nástrojů zahraniční politiky může být velice různorodý.

S koncem studené války se Turecko dostalo do zcela nové geopolitické situace. Na jednu stranu zaniklo přirozené pojitko mezi ním a Západem – spojení proti společnému nepříteli Rusku. Pokud chtělo Turecko spojení udržet, muselo ukázat, že je stále potřebným partnerem. Zároveň se mu ale otevřely i nové oblasti možného vlivu.

Turecko se však opět nacházelo v nelehké vnitrostátní situaci a nemohlo se zcela zaměřit na zahraniční politiku. V první polovině 90. let mimo jiné nabyl na síle kurdský konflikt (Bozarslan 2008). Jak předpokládá TG teorie, ve chvílích ohrožení má stát tendenci zaměřit se především na udržování. Jakkoli tedy byla reakce Turecka na kurdské separatisty silná, domníváme se, že se v tomto období opravdu jednalo o snahu udržení status quo, tedy snahu předejít jakémukoliv ohrožení územní celistvosti. Usilovat prostřednictvím zahraniční politiky o změnu je pro stát daleko nákladnější a Turecko se ještě nenacházelo v tak dobré pozici. Politická scéna byla roztříštěná a chyběla vůdčí postava či idea, která by jasně definovala směr zahraniční politiky. Turecko sice do určité míry sílilo a vyvíjelo aktivnější zahraniční politiku, ale tato politika byla nadále primárně zaměřená na udržování.

Bylo Turecko v této době střední mocností? Ačkoliv se jeho rétorika v mnoha ohledech podobala pozdějšímu diskurzu za vlády AKP, chyběl jí dle nás reálný základ. Turecko mohlo jen stěží sehrát roli nezaujatého mediátora a zastávce udržitelného míru, když bylo samo zainteresováno v regionálních konfliktech. Na základě zkoumaného diskurzu můžeme také konstatovat, že Turecko nemělo jasnou vizi, kam upřít svou pozornost a prostředky. Na základě analyzovaných projevů prakticky nelze určit, který region byl pro zemi stěžejní. Turecko v tomto období oscillovalo mezi orientací hned na několik regionů a nedokázalo jasně definovat svou zahraniční politiku.

Jak se tento vývoj promítl na rozvojové pomoci a vztahu k uprchlíkům? TG teorie tvrdí, že s nárůstem moci mají země větší tendenci orientovat se na změnu. Z tohoto důvodu roste i objem prostředků, které sílící země vynakládají na zahraniční pomoc. Je pravdou, že Turecko v 90. letech opravdu začalo zahraniční pomoc poskytovat. Snahu se v této oblasti více angažovat potvrzuje i založení turecké rozvojové agentury TIKA. Nicméně objem poskytované pomoci byl poměrně malý a chyběla koncepce, která by jasně definovala klíčové příjemce. Domníváme se, že Turecko mělo problém najít oblast, kde by se mohlo prosadit a určit tak svou niku. To dobře dokumentuje případ Střední Asie. Přestože byla TIKA založena v roce 1991 především na pomoc tomuto regionu, pomoc poskytovaná zemím Střední Asie od roku 1992 postupně klesala. V případě uprchlických krizí se nezdá, že by svůj postoj Turecko v 90. letech využívalo k naplňování konkrétních cílů zahraniční politiky. Přestože na svém území hostilo nemalý počet uprchlíků, Turecko ještě nemělo tendenci na tuto skutečnost příliš upozorňovat. V případě uprchlické vlny z Iráku v roce 1991 sice Turecko využilo toto téma k nátlaku na Západ, podle nás se však nejednalo primárně o snahu docílit vlastních zisků. Uprchlická

vlna byla příčinou, proč Turecko na Západ tlačilo, a nikoliv prostředkem, jak dosáhnout vlastních cílů. Turecko především nechtělo uprchlíky vůbec přijmout, protože v nich spatřovalo bezpečnostní riziko. Když je pak pod mezinárodním tlakem přijalo, snažilo se o jejich co nejrychlejší návrat do země původu.

Nejvýznamnějším obdobím, které si i z dnešního hlediska žádá největší pozornost, je období vlády strany AKP. V roce 2018 se nezdá, že by strana v Turecku významně oslabovala, a proto můžeme očekávat, že i v dalších letech bude udávat směr turecké zahraniční politiky. Po nástupu AKP k moci v roce 2002 začalo jednoznačně období nejaktivnější zahraniční politiky Turecka v jeho moderních dějinách. Turecku se již na přelomu tisíciletí podařilo překonat ekonomickou krizi a nastartovat sérii ekonomických reforem (Öniş 2012). Podstatným rozdílem od předchozích let byla jasně definovaná vize Turecka v podobě doktríny Strategické hloubky (Aras 2014). Tato doktrína nepřímo definovala zemi (přínejmenším) jako střední mocnost. Zcela v souladu s TG teorií tak Turecko začalo být v tomto příhodném období aktivnější na mezinárodním poli a jak jsme ukázali, většina jeho zahraniční politiky se orientovala na změnu. Do vypuknutí arabského jara panoval na Blízkém východě relativní klid, který vytvářel ideální podmínky pro aktivnější působení Turecka. Co je důležité, Turecko se rozhodlo v souladu s principy doktríny Strategické hloubky využívat k prosazování svých zájmů nástroje měkké síly (Öniş, Yilmaz 2009). V této době začal významně narůstat objem zahraniční pomoci a Turecko se začalo orientovat na humanitární pomoc (OECD 2018). To chápeme jako Tureckou snahu o nalezení niky, tedy oblasti, kde by mohlo přispět jedinečným přínosem. Doktrína Strategické hloubky také dala daleko jasnější představu o tom, kde by se mělo Turecko snažit budovat svůj vliv. Stěžejním regionem se stal Blízký východ (Davutoğlu 2008).

Arabské jaro a syrská krize však otřáslы Blízkým východem a ukázaly, že turecká pozice byla velmi závislá právě na křehké stabilitě v regionu. Domníváme se, že Turecko podcenilo situaci a příliš svou zahraniční politiku zaměřilo na změnu. Jak tvrdí Jordaan (2003), střední mocnosti jsou kvůli svým stále omezeným možnostem velmi zranitelné ve chvílích globální nestability. Proto by pro ně tvrzení TG teorie, že v období ohrožení mají státy tendenci usilovat především o změnu (Palmer, Morgan 2006), mělo platit o to víc. Turecko se však v prvních letech arabského jara cítilo nejspíše natolik silné, že nadále, a snad ještě silněji, vyvíjelo politiku zacílenou na změnu. Dokumentuje to i netradiční postoj k syrským uprchlíkům na začátku syrské krize. Jak jsme ukázali na tureckém diskurzu, politika otevřených dveří byla politickou volbou, prostřednictvím

kteřé Turecko budovalo svůj obraz odpovědného hráče v regionu. Tvrdíme, že Turecko díky své tehdejší relativně silné pozici dokázalo využít nastalé situace (uprchlické vlny) k vlastnímu zisku. Ziskem je zde myšlen právě pozitivní image silného, odpovědného státu, který sám hledá řešení mezinárodních problémů. Postoj k uprchlíkům, tedy politika otevřených dveří byla součástí širší zahraniční politiky Turecka a sloužila k prosazování změny. Tento postoj je v ostrém protikladu s přístupem Turecka k předešlým uprchlickým krizím.

S pokračující krizí se však postupně situace měnila. Krize předně destabilizovala Blízký východ, a tím zhoršila pole působnosti Turecka. Především ale začala ohrožovat samotné Turecko. Kromě teroristických útoků provedených na jeho území, Turecko s nelibostí sledovalo sílící kurdské skupiny v těsné blízkosti svých hranic. Samotná uprchlická krize navíc nabyla rozměru, který Turecko nemohlo na začátku předvídat. V tomto období tedy sledujeme další významnou proměnu jeho zahraniční politiky. TG teorie předpokládá, že s růstem ohrožení a možným poklesem schopností má stát tendenci přeorientovat se více na udržování. Jakkoliv je jasné, že turecká zahraniční politika prodělala kolem roku 2015 změny, není zcela jednoznačné, zda se Turecko zcela přiklonilo k udržování. Jak jsme popsali v souvislosti s tureckými vojenskými akcemi namířenými na kurdské síly v Sýrii, tyto operace je možné vykládat jako politiku zaměřenou na změnu. Kde však spatřujeme hlavní proměnu zahraniční politiky Turecka, je v jeho odklonu od nástrojů měkké síly k daleko tradičnějším nástrojům tvrdé síly. To může být demonstrováno právě na vojenské aktivitě Turecka v Sýrii, navýšení výdajů na zbrojení či jisté formě nátlaku na EU. Ve spojitosti s EU je také potřeba zastavit se u uprchlické krize. Změna zahraniční politiky se totiž dotkla i jeho přístupu k uprchlické krizi. Nejenom, že přijalo restriktivní opatření na svých hranicích, ale změnil se i jeho diskurz týkající se syrských uprchlíků. Turecko začalo upozorňovat na malou účast Západu na řešení uprchlické krize a samo začalo vidět v uprchlicích břímě. To je v silném protikladu k jeho snaze prezentovat se jako země, která se dokáže se situací vypořádat sama. Ve vztahu k EU začalo Turecko téma uprchlíků využívat také jako jistou formu nátlaku. Jak jsme argumentovali, Turecko se především snažilo získat pomoc s problémem, který už nebylo samo schopné a ochotné zvládat. Přestože se však jedná o určitý nátlak Turecka na EU, domníváme se, že vypovídá spíše o opětovné snaze o navázání vztahu s Evropou. V perspektivě vývoje turecké zahraniční politiky představuje jeho relativně ambivalentní postoj k EU v období vrcholné éry doktríny Strategické hloubky daleko větší změnu než dnešní napjatý, přesto bližší vztah s EU.

Ve spojitosti se změnami turecké zahraniční politiky vyvstává ještě jeden problém. Je v současnosti možné Turecko považovat za střední mocnost? Mnoho charakteristik typických pro střední mocnosti totiž u Turecka již zcela neplatí. Spíše než měkkou sílu využívá nástroje tvrdé síly a jeho pozice nestranného mediátora a následování hodného vzoru je velice sporná. Turecko je však stále schopné a ochotné zasahovat do vývoje v širším regionu. Jelikož krize na Blízkém východu není ještě u svého konce, teprve čas ukáže, v jakém stavu z ní Turecko vyjde. Netroufáme si tudíž zpochybňovat pozici Turecka jako (vznikající) střední mocnosti. Chceme však upozornit, že přinejmenším v případě Turecka je využívání měkkých nástrojů závislé na bezpečnostní situaci země. Ve chvílích, kdy se Turecko cítí ohrožené, má nejen větší tendenci zaměřit se na udržování (jak předpokládá TG teorie), ale také využívat nástroje tvrdé síly. Bylo by bezesporu zajímavé ověřit platnost tohoto tvrzení i na dalších (vznikajících) středních mocnostech.

Potvrdily se tudíž níže uvedené hypotézy, které jsme si na začátku stanovili?

1. Hypotéza: S rostoucí relativní silou by mělo dojít k nárůstu aktivit Turecka v rozvojové pomoci. Současně by Turecko mělo být schopné nastalou uprchlickou krizi využít k naplňování změny. Naopak s narůstajícími problémy by Turecko mělo zahraniční pomoc omezit a mělo by být restriktivnější ve svém způsobu nakládání s uprchlickou krizí.

2. Hypotéza: Aby Turecko dostalo pozice střední mocnosti, musí navýšit svou měkkou sílu v regionu/ve světě. Jeho zahraniční politika by tudíž měla prosazovat (atraktivní) hodnoty, které by ospravedlňovaly jeho pozici zodpovědného hráče a střední mocnosti (middle power). Tímto způsobem by tedy mělo formulovat i svou zahraniční pomoc a postoj vůči uprchlickým vlnám.

Analýza zahraniční politiky vesměs potvrdila naše domněnky. Turecko opravdu s rostoucí silou vyvíjelo aktivnější zahraniční politiku a přinejmenším na začátku syrské krize bylo schopno využívat nastalou uprchlickou krizi ke změně. Jeho odpovědný přístup a snaha nabídnout pomocnou ruku mu pomáhala vytvářet obraz silného Turecka. Jak jsme předpokládali, s přetrvávající krizí, která zemi značně vyčerpávala a přímo ohrožovala, začalo Turecko zaujímat daleko restriktivnější politiku vůči uprchlíkům. Nemůžeme však zcela potvrdit předpoklad TG teorie, že v situaci ohrožení se země začne orientovat především na udržování. Zahraniční politika Turecka v roce 2018 je nadále velice aktivní. Změnou je podle nás především odklon od nástrojů měkké síly k nástrojům tvrdé síly.

Na závěr uvedme, že TG teorie představuje zajímavý rámec pro studium zahraniční politiky státu. Využití dvou výstupů, změny a udržování, nám umožňuje zhodnotit proměny zahraniční politiky v závislosti na měnících se schopnostech a preferencích státu. Jak jsme však zmínili v samotné práci, poněkud problematické se nám jeví určení toho, zda je určitá aktivita zahraniční politiky cílená na změnu, nebo udržování. V případě, že přijmeme základní předpoklady autorů (například, že zahájení konfliktu je převážně zaměřené na změnu), musíme se smířit i s jistou mírou zobecnění. Domníváme se, že při podrobném zkoumání dané aktivity bychom leckdy narazili na mnoho nejednoznačností, které by základní předpoklad problematizovaly.

Seznam literatura a zdrojů:

- Ahmad, F. (2008). Politics and political parties in Republican Turkey. *The Cambridge History of Turkey*, 4, 226-265.
- Alesina, A., & Dollar, D. (2000). Who gives foreign aid to whom and why?. *Journal of economic growth*, 5(1), 33-63.
- Altunışık, M. B. (2008). The possibilities and limits of Turkey's soft power in the Middle East. *Insight Turkey*, 41-54.
- Aras, B. (2014). Davutoğlu era in Turkish foreign policy revisited. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(4), 404-418.
- Aydin, M. (2000). Determinants of Turkish foreign policy: changing patterns and conjunctures during the Cold War. *Middle Eastern Studies*, 36(1), 103-139.
- Aykan, M. B. (1996). Turkey's policy in northern Iraq, 1991–95. *Middle Eastern Studies*, 32(4), 343-366.
- Balci, B. (2003). Fethullah Gülen's Missionary Schools in Central Asia and their Role in the Spreading of Turkism and Islam. *Religion, State & Society*, 31(2), 151-177.
- Barkey, H. J. (2011). Turkey and Iraq: The making of a partnership. *Turkish Studies*, 12(4), 663-674.
- Bélanger, L., & Mace, G. (1997). Middle powers and regionalism in the Americas: The cases of Argentina and Mexico. In *Niche Diplomacy* (pp. 164-183). Palgrave Macmillan, London.
- Betts, A. & Loescher, G. (2011). Refugees in international relations. New York: Oxford University Press.
- Bozarslan, H. (2008). Kurds and the Turkish state. *The Cambridge History of Turkey*, 4, 333-356. (FLEET, Kate., Suraiya FAROQHI a Reşat KASABA. *The Cambridge history of Turkey*. New York: Cambridge University Press, 2013.)
- Brown, C. S. (2007). Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003. *Turkish Studies*, 8(1), 85-119.
- Carr, E. H. (1946). The twenty years' crisis, 1919-1939: an introduction to the study of international relations.
- Cohen, S. B. (2011). Turkey's emergence as a geopolitical power broker. *Eurasian Geography and Economics*, 52(2), 217-227.
- Cohen, S. B. (2015) *Geopolitics: the geography of international relations*. Third edition. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Cooper, A. F. (1997). Niche diplomacy: a conceptual overview. In *Niche Diplomacy* (pp. 1-24). Palgrave Macmillan, London.

- Cooper, A. F., Higgott, R. A., & Nossal, K. R. (1993). *Relocating middle powers: Australia and Canada in a changing world order* (Vol. 6). ubc Press.
- Dal, E. P. (2014). On Turkey's trail as a "rising middle power" in the network of global governance: preferences, capabilities, and strategies. *Perceptions*, 19(4), 107.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey*, 77-96.
- Davutoğlu, A. (2012). Principles of Turkish foreign policy and regional political structuring.
- Drury, A. C., Olson, R. S., & Van Belle, D. A. (2005). The politics of humanitarian aid: US foreign disaster assistance, 1964–1995. *The Journal of Politics*, 67(2), 454-473.
- Elman, M. F. (1995). The foreign policies of small states: Challenging neorealism in its own backyard. *British Journal of Political Science*, 25(2), 171-217.
- Greenhill, K. M. (2010). *Weapons of mass migration: forced displacement, coercion, and foreign policy*. Cornell University Press.
- Greenhill, K. M. (2016). Migration as a Weapon in Theory and in Practice. *Military review*.
- Hale, W. (2012). *Turkish foreign policy since 1774*. Routledge.
- Handel, M. I. (2016). *Weak states in the international system*. Routledge.
- Hatipoğlu, E., & Palmer, G. (2016). Contextualizing change in Turkish foreign policy: the promise of the 'two-good' theory. *Cambridge Review of International Affairs*, 29(1), 231-250.
- Hellmann, G., & Wolf, R. (1993). Neorealism, neoliberal institutionalism, and the future of NATO. *Security Studies*, 3(1), 3-43.
- Henrikson, A. K. (2005). Niche diplomacy in the world public arena: The global 'corners' of Canada and Norway. In *The New Public Diplomacy* (pp. 67-87). Palgrave Macmillan, London.
- Henrikson, A. K. (2006). *What can public diplomacy achieve?*. Netherlands Institute of International Relations' Clingendael'.
- Chapnick, A. (1999). The middle power. *Canadian Foreign Policy Journal*, 7(2), 73-82.
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). Irregular migration in Turkey. *IOM Report, Ankara*, 23.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2013). Turkey's refugee regime stretched to the limit? The case of Iraqi and Syrian refugee flows. *Guest Editor: Seçil PAÇACI ELİTOK*, 191.
- Jackson, Robert H a Georg Sørensen. *Introduction to international relations: theories and approaches*. Sixth Edition. New York, NY: Oxford University Press, 2015.
- Jones, C. (2014). Constructing great powers: China's status in a socially constructed plurality. *International Politics*, 51(5), 597-618.

- Jordaan, E. (2003). The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers. *Politikon*, 30(1), 165-181.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The evolution of the national security culture and the military in Turkey. *Journal of International Affairs*, 199-216.
- Keohane, R. O. (1969). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*, 23(2), 291-310.
- Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish citizenship and immigration practices. *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22.
- Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New Perspectives on Turkey*, 40, 29-56.
- Kissinger, H. (2017). *A world restored: Metternich, Castlereagh, and the problems of peace, 1812-22*. Pickle Partners Publishing.
- Laçiner, S. (2003). Özalism (neo-Ottomanism): an alternative in Turkish foreign policy?. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Laçiner, S. (2009). Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism. *USAK Yearbook of International Politics and Law*, 2, 153-205.
- Larrabee, F. S. (2011). The 'New Turkey' and American-Turkish Relations I. *Insight Turkey*, 13(1), 1.
- Larrabee, S. F. (2010). Turkey's new geopolitics. *Survival*, 52(2), 157-180.
- MacFarlane, S. N., & Weiss, T. (2000). Political interest and humanitarian action. *Security Studies*, 10(1), 112-142.
- Morgan, T. C., & Palmer, G. (2003). To protect and to serve: Alliances and foreign policy portfolios. *Journal of Conflict Resolution*, 47(2), 180-203.
- Morgenthau, H. (1962). A political theory of foreign aid. *American Political Science Review*, 56(2), 301-309.
- Morgenthau, H., & Nations, P. A. (1948). *The struggle for power and peace*. Nova York, Alfred Kopf.
- Morrow, J. D. (1987). On the theoretical basis of a measure of national risk attitudes. *International Studies Quarterly*, 31(4), 423-438.
- Morrow, J. D. (1991). Alliances and asymmetry: An alternative to the capability aggregation model of alliances. *American journal of political science*, 904-933.
- Morrow, J. D. (2000). Alliances: Why write them down?. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 63-83.
- Most, B. A., & Starr, H. (1984). International relations theory, foreign policy substitutability, and "nice" laws. *World Politics*, 36(3), 383-406.

- Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), 945-964.
- Nye Jr, J. S. (2009). Get smart: Combining hard and soft power. *Foreign affairs*, 160-163.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs
- Nye, J. S. (2011). *The future of power*.
- Oğuzlu, T. (2007). Soft power in Turkish foreign policy. *australian Journal of international affairs*, 61(1), 81-97.
- Öktem, K. (2012). *Angry nation: Turkey since 1989*. Zed Books Ltd..
- Öniş, Z. (2004). Turgut Özal and his economic legacy: Turkish neo-liberalism in critical perspective. *Middle Eastern Studies*, 40(4), 113-134.
- Öniş, Z. (2008). Turkey-EU relations: beyond the current stalemate. *Insight Turkey*, 35-50.
- Öniş, Z. (2011). Multiple faces of the ‘new’ Turkish foreign policy: underlying dynamics and a critique. *Insight Turkey*, 13(1), 47-65.
- Öniş, Z. (2012). The triumph of conservative globalism: The political economy of the AKP era. *Turkish Studies*, 13(2), 135-152.
- Öniş, Z., & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: the paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2), 164-183.
- Öniş, Z., & Yilmaz, Ş. (2009). Between Europeanization and Euro-asianism: Foreign policy activism in Turkey during the AKP era. *Turkish Studies*, 10(1), 7-24.
- Palmer, G., & Morgan, T. C. (2006). *A theory of foreign policy*. Princeton University Press.
- Palmer, G., Wohlander, S. B., & Morgan, T. C. (2002). Give or take: Foreign aid and foreign policy substitutability. *Journal of Peace Research*, 39(1), 5-26.
- Palmer, Glenn, Vito D'Orazio, Michael Kenwick, and Matthew Lane. 2015. "The Mid4 Dataset, 2002–2010: Procedures, Coding Rules and Description." *Conflict Management and Peace Science* 32: 222-42.
- Robins, P. (2013). Turkey's ‘double gravity’ predicament: the foreign policy of a newly activist power. *International Affairs*, 89(2), 381-397.
- Rudd, G. W. (2004). *Humanitarian Intervention: Assisting the Iraqi Kurds in Operation Provide Comfort, 1991* (Vol. 70). Department of the Army.
- Salem, P. (2011). Turkey’s image in the Arab world. *TESEV Foreign Policy Programme Report*.

- Sayari, S. (2000). Turkish foreign policy in the post-Cold War era: The challenges of multi-regionalism. *Journal of International Affairs*, 169-182.
- Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume 2, Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975* (Vol. 11). Cambridge University Press.
- Schraeder, P. J., Hook, S. W., & Taylor, B. (1998). Clarifying the foreign aid puzzle: A comparison of American, Japanese, French, and Swedish aid flows. *World Politics*, 50(2), 294-323.
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security*, 19(1), 72-107.
- Singer, J. David, Stuart Bremer, and John Stuckey. (1972). "Capability Distribution, Uncertainty, and Major Power War, 1820-1965." in Bruce Russett (ed) *Peace, War, and Numbers*, Beverly Hills: Sage, 19-48.
- Snyder, G. H. (1990). Alliance theory: A neorealist first cut. *Journal of International Affairs*, 103-123.
- Szondi, G. (2008). *Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences*. Netherlands Institute of International Relations" Clingendael".
- Szymanski, A. (2009). Turkish Foreign Policy in 2007-2009: Continuity or Change. *Polish Quarterly of International Affairs*, 19(2).
- Teitelbaum, M. S. (1984). Immigration, refugees, and foreign policy. *International organization*, 38(3), 429-450.
- Tolay, J. (2016). Mass Migration and Images of State Power: Turkey's Claim to the Status of a Responsible Rising Power. *Rising Powers Quarterly*, 1(2), 135-149.
- Walt, S. M. (1985). Alliance formation and the balance of world power. *International security*, 9(4), 3-43.
- Walt, S. M. (1990). *The origins of alliance*. Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Waltz, K. N. (1988). The origins of war in neorealist theory. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 615-628.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and collaboration: essays on international politics*. Johns Hopkins Univ Pr.
- Woods, N. (2008). Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance. *International Affairs*, 84(6), 1205-1221.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A modern history*. IB Tauris.

Internetové zdroje:

AFAD (2013): Syrian Refugees in Turkey, 2013.

https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/61-2013123015505-syrian-refugees-in-turkey-2013_print_12_11_2013_eng.pdf (cit. 5.6.2018)

AFAD (2014): Population Influx From Syria to Turkey – Life in Turkey as a Syrian Guest. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3905/xfiles/population_influx.pdf (cit. 5.6.2018)

Al Jazeera (2017): Turkey ends 'Euphrates Shield' operation in Syria.

<https://www.aljazeera.com/news/2017/03/turkey-ends-euphrates-shield-operation-syria-170329211428970.html> (cit. 10.10.2018)

Anadolu Agency (2018): Turkey boasts no. 5 diplomatic network in the world.

<https://www.aa.com.tr/en/infographics/turkey-boasts-no-5-diplomatic-network-in-the-world/1058710> (cit. 15.11.2018)

BBC (201): Turkey's downing of Russian warplane - what we know.

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581> (cit. 10.10.2018)

BBC (2011): Somalia famine: Turkish PM Erdogan visits Mogadishu.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-14588960> (cit. 15.11.2018)

BBC (2013): Egypt expels Turkish ambassador. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25066115>. (cit. 15.11.2018)

BBC (2013): Turkey PM Erdogan condemns 'dirty' corruption probe

<https://www.bbc.com/news/world-europe-25437624> (cit. 9.9.2018)

BBC (2015): Migrant crisis threatens EU cohesion, warn Tusk and Schulz

<https://www.bbc.com/news/world-europe-34648574> (cit. 15.6.2018)

BBC (2015): Turkey enters Syria to remove precious Suleyman Shah tomb.

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-31572257> (cit. 2.11.2018)

BBC (2017): Syria war: Turkish forces set up positions in Idlib.

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41607822> (cit. 2.11.2018)

BBC (2017): Turkey dismisses thousands a year after coup attempt.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-40612056> (cit. 2.11.2018)

BBC (2017): Turkey 'ends' Euphrates Shield campaign in Syria.

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39439593> (cit. 2.11.2018)

CNN Turk (2015): Suriye sınırına 3 metrelik beton duvar.

<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/suriye-sinirina-3-metrelik-beton-duvar?page=1> (cit. 3.6.2018)

Consilium (2015): Meeting of heads of state or government with Turkey - EU-Turkey statement, 29/11/2015. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/> (cit. 15.6.2018)

Daily Sabah (2015): EU, Turkey agree on €3 bn aid deal for Syrian refugees in Turkey <https://www.dailysabah.com/eu-affairs/2015/11/29/euturkey-agree-on-3-bn-aid-deal-for-syrian-refugees-in-turkey> (cit. 15.6.2018)

Daily Sabah (2017): An enterprising and humanitarian policy for Somalia. <https://www.dailysabah.com/op-ed/2017/05/11/an-enterprising-and-humanitarian-policy-for-somalia> (cit. 15.11.2018)

Daily Sabah (2018): Over 70 km of security wall along Turkey-Iran border completed. <https://www.dailysabah.com/war-on-terror/2018/01/08/over-70-km-of-security-wall-along-turkey-iran-border-completed> (cit. 3.6.2018)

DW (2011): Türkiye: Suriyeli sığınmacılara kapımız açık. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-suriyeli-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lara-kap%C4%B1m%C4%B1z-a%C3%A7%C4%B1k/a-15155526> (cit. 3.6.2018)

DW (2016): Rights group: 'Turkish border guards killed Syrian asylum-seekers'. <https://www.dw.com/en/rights-group-turkish-border-guards-killed-syrian-asylum-seekers/a-19248010> (cit. 3.6.2018)

EuroTopics (2018): Milliyet. <https://www.eurotopics.net/en/148720/milliyet#> (cit. 20.10.2018)

GOC (2018): Migration Statistics – International Protection. http://www.goc.gov.tr/icerik6/international-protection_915_1024_4747_icerik. (cit. 29.10.2018)

HRW (2016): Turkey: Border Guards Kill and Injure Asylum Seekers. <https://www.hrw.org/news/2016/05/10/turkey-border-guards-kill-and-injure-asylum-seekers>. (cit. 3.6.2018)

HRW (2018): Protecting Refugees. <https://www.hrw.org/reports/2000/turkey2/Turk009-10.htm> (cit. 29.10.2018)

Hürriyet (2015): Başbakan Davutoğlu AB zirvesinde konuştu: Ankara'dan açık bir mesaj vermek istiyorum. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/basbakan-davutoglu-brukselde-konustu-tarihi-bir-gun-40020515> (cit. 4.6.2018)

Hürriyet (2015): Seven world capitals now without Turkish ambassadors. <http://www.hurriyetdailynews.com/seven-world-capitals-now-without-turkish-ambassadors-81488> (cit. 13.6.2018)

Hürriyet (2017): More than half of Turkey-Syria border wall complete: Housing agency. <http://www.hurriyetdailynews.com/more-than-half-of-turkey-syria-border-wall-complete-housing-agency-110198> (cit. 3.6.2018)

Hürriyet (2017): Turkey-Syria border wall to be completed by spring. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-syria-border-wall-to-be-completed-by-spring-124303> (cit. 3.6.2018)

Independent (2017): Recep Tayyip Erdogan threatens to say 'goodbye' to the EU unless they move Turkey's accession forward.

<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/recep-tayyip-erdogan-turkey-joining-eu-european-union-member-bloc-accession-talks-ankara-a7714691.html> (cit. 4.6.2018)

Independent (2017): Turkey's Erdogan warns Europeans 'will not walk safely on the streets' if diplomatic row continues.

<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkey-erdogan-germany-netherlands-warning-europeans-not-walk-safely-a7642941.html> (cit. 4.6.2018)

Kirişçi, K. (2003). Turkey: A transformation from emigration to immigration. *Migration Information Source*, <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration> (cit. 30.10.2018)

MFA (2013): Address by H.E. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of Turkey, at the High Level Segment Meeting During the 64th Excom Meeting of UNHCR, Geneva, 30 September 2013. http://www.mfa.gov.tr/address-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey_-at-the-high-level-segment-meeting-during-the-64th-excom.en.mfa (cit. 18.5.2018)

MFA (2016): No: 83, 3 April 2016, Press Release Regarding the Allegations that Turkey Has Sent Some Syrians Back to Their Countries by Force. http://www.mfa.gov.tr/no_-83_-3-april-2016_-press-release-regarding-the-allegations-that-turkey-has-sent-some-syrians-back-to-their-countries-by-force.en.mfa (cit. 2.11.2018)

MFA: No: 158, 4 July 2011, Press Release Regarding the UN Resolution on Global Rapid Reaction Capability http://www.mfa.gov.tr/no_-158_-4-july-2011_-press-release-regarding-the-un-resolution-on-global-rapid-reaction-capability.en.mfa (cit. 18.10.2018)

MFA: Prof. Dr. Mr. Ahmet Davutoğlu. <http://www.mfa.gov.tr/ahmet-davutoglu.en.mfa> (cit. x)

MFA: Synopsis of the Turkish Foreign Policy. <http://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa> (cit. 25.6.2018)

MFA: Turkey's Approach to the Black Sea Region and to the Organization of The Black Sea Economic Cooperation (BSEC). http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-approach-to-the-black-sea-region-and-to-the-organization-of-the-black-sea-economic-cooperation-_bsec_-tr.mfa (cit. 9.6.2018)

MFA: Turkey's Development Cooperation: General Characteristics And The Least Developed Countries (LDC) Aspect. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-development-cooperation.en.mfa (cit. 18.5.2018)

MFA: Turkey-Afghanistan Bilateral Political Relations http://www.mfa.gov.tr/turkey_afghanistan-bilateral-political-relations.en.mfa (cit. 1.12.2018)

MIKTA: Vision. <http://www.mikta.org/about/vision.php> (cit. 8.11.2018)

- Milli Gazete (2006): Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı açıldı
<https://www.milligazete.com.tr/haber/731887/baku-tiflis-ceyhan-boru-hatti-acildi> (cit. 9.6.2018)
- Milliyet (2011): Başbakan Erdoğan'dan Somali açıklaması.
<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-dan-somali-aciklamasi-siyaset-1429284/> (cit. 15.11.2018)
- NYT (2016): Recent Terrorist Attacks in Turkey.
<https://www.nytimes.com/interactive/2016/12/31/world/europe/turkey-recent-attacks.html> (cit. 11.6.2018).
- NYT: Cowell, A. (1991): AFTER THE WAR; Kurdish Refugees, by Thousands, Flee Vengeance of the Iraqi Army. <https://www.nytimes.com/1991/04/04/world/after-the-war-kurdish-refugees-by-thousands-flee-vengeance-of-the-iraqi-army.html> (cit. 15.6.2018)
- NYT: Haberman, C. (1989): Bulgaria Forces Turkish Exodus of Thousands.
<https://www.nytimes.com/1989/06/22/world/bulgaria-forces-turkish-exodus-of-thousands.html> (cit. 15.6.2018)
- NYT: Haberman, C. (1991): WAR IN THE GULF: Turkey; Turkey's Role in Air Assault Sets Off Fear of Retaliation. <https://www.nytimes.com/1991/01/20/world/war-in-the-gulf-turkey-turkey-s-role-in-air-assault-sets-off-fear-of-retaliation.html> (cit. 15.6.2018)
- NYT: Harden, B. (1991): Turkey to Move Iraqi Refugees.
https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1991/04/16/turkey-to-move-iraqi-refugees/2cbefbc3-5cdc-4f02-a00d-027b6bade2be/?noredirect=on&utm_term=.b86b902fcd8e (cit. 15.6.2018)
- OECD (2018): Official Development Assistance (ODA).
<http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/What-is-ODA.pdf> (cit. 7.11.2018)
- OSC (2008): Turkey – Guide to Major Turkish Daily Newspapers 2008.
<https://fas.org/irp/dni/osc/turkish-news.pdf> (cit. 2.11.2018)
- Reuters (2013): Turkey's Erdogan slams world's 'double standards' on Egypt.
<https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-turkey/turkeys-erdogan-slams-worlds-double-standards-on-egypt-idUSBRE96I0NJ20130719> (cit. 2.11.2018)
- Reuters (2013): Turkish PM says Syria intervention should aim to end Assad rule.
<https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-turkey-erdogan/turkish-pm-says-syria-intervention-should-aim-to-end-assad-rule-idUSBRE97T0VZ20130830> (cit. 1.12.2018)
- Reuters (2015): Declaring 'new beginning,' EU and Turkey seal migrant deal.
<https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-turkey-idUSKBN0TI00520151130> (cit. 15.6.2018)

Sabah (2016): Davutoğlu: Tarihi bir gün, önemli bir anlaşmaya vardık. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/18/davutoglu-tarihi-bir-gun-onemli-bir-anlasmaya-vardik> (cit. 15.6.2018)

Sabah (2017): İşte Türkiye-İran sınırına örülen güvenlik duvarı. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/11/11/iste-turkiye-iran-sinirina-orulen-guvenlik-duvari> (cit. 3.6.2018)

The New Yorker: Schlosser, E. (2016): The H-Bombs in Turkey. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-h-bombs-in-turkey>

TIKA (2013): Turkish Development Assistance 2013 https://www.tika.gov.tr/upload/publication/KYR_FRAE_2013_uyg9.pdf (cit. 10.10.2018)

TIKA (2015): Turkish Development Assistance Report 2015. <https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015%20ENG/KALKINMA%20.pdf> (cit. 10.10.2018)

UN (2008): General Assembly Elects Austria, Japan, Mexico, Turkey, Uganda to Two-Year Terms on Security Council. <https://www.un.org/press/en/2008/ga10768.doc.htm> (cit. 5.11.2018)

UNHCR: Syrian Refugees in Turkey. <https://www.fluechtlingshilfe.ch/assets/hilfe/syrien/faq-syrians-in-turkey-english.pdf> (cit. 5.11.2018)

UNICEF (2000): Turkey: what UNICEF is doing. <https://www.unicef.org/turkeyquake/> (cit. 29.5.2018)

Data:

COW (2018): Militarized Interstate Disputes (v4.2). COW (The Correlates of War Project), <http://www.correlatesofwar.org/data-sets/MIDs> (cit. 1.12.2018)

COW (2018): National Material Capabilities (v5.0). COW (The Correlates of War Project), <http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/national-material-capabilities> (cit. 1.12.2018)

LOWY (2017): Global Diplomacy Index. Lowy Institute. <https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/> (cit. 1.12.2018)

OECD (2018): Aid (ODA) disbursements to countries and regions. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), <https://stats.oecd.org/> (cit. 1.12.2018)

OECD (2018): Net ODA. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm> (cit. 1.12.2018)

OECD (2018): Total flows by donor (ODA+OOF+Private). OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), <https://stats.oecd.org/> (cit. 1.12.2018)

UCDP (2018): Government of Turkey – PKK. UCDP (Uppsala Conflict Data Program) <http://ucdp.uu.se/#/statebased/781> (cit. 1.12.2018)

UNHCR (2018): Mediterranean Situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (cit. 1.12.2018)

UNHCR (2018): Population Statistics. UNHCR (The UN Refugee Agency), <http://popstats.unhcr.org/en/overview> (cit. 1.12.2018)

UNHCR (2018): UNHCR Statistics. <http://popstats.unhcr.org/en/overview> (cit. 1.12.2018)

WB (2018): DataBank – World Development Indicators. WB (The World Bank) <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD&country=> (cit. 1.12.2018)

WB (2018): Military expenditure (% of GDP). WB (The World Bank) <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2017&locations=TR&start=1980> (cit. 1.12.2018)

WITS (2018): Turkey Exports by Country and Region. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/LTST/TradeFlow/Export/Partner/all/> (cit. 1.12.2018)

OSN – Projevy na zasedáních Valného shromáždění OSN:

GAUN Bozer (1990): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/45/PV.9 (3.12.2018)

GAUN Giray (1991): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/46/PV.10 (3.12.2018)

GAUN Cetin (1992): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/47/PV.13 (3.12.2018)

GAUN Cetin (1993): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/48/PV.11 (3.12.2018)

GAUN Soysal (1994): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/PV.12 (3.12.2018)

GAUN İnönü (1995): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/50/PV.9 (3.12.2018)

GAUN Ciller (1996): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/51/PV.15 (3.12.2018)

GAUN Cem (1997): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/52/PV.14 (3.12.2018)

GAUN Yilmaz (1998): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/53/PV.13 (3.12.2018)

- GAUN Gürel (2002): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/57/PV.5
(3.12.2018)
- GAUN Gül (2003): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/58/PV.14
(3.12.2018)
- GAUN Gül (2004): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/PV.8
(3.12.2018)
- GAUN Gül (2006): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/61/PV.17
(3.12.2018)
- GAUN Gül (2008): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/PV.5
(3.12.2018)
- GAUN Erdoğan (2009): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/64/PV.5
(3.12.2018)
- GAUN Erdogan (2011):
https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/TR_en.pdf (3.12.2018)
- GAUN Davutoğlu (2012):
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/PV.15 (3.12.2018)
- GAUN Gül (2013):
https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/68/TR_en.pdf (3.12.2018)
- GAUN Erdoğan (2014): http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/PV.6
(3.12.2018)
- GAUN Davutoğlu (2015):
https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/70/70_TR_en.pdf (3.12.2018)
- GAUN Erdoğan (2016):
https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/71/71_TR_en.pdf (3.12.2018)
- GAUN Erdoğan (2017):
https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/72/tr_en.pdf (3.12.2018)